

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra mezinárodních vztahů

Jakub Kohút

*Vliv zahraniční a susedské politiky EU na susední země: případ
Moldavska*

Diplomová práce

Praha 2016

Autor práce: Bc. Jakub Kohút

Vedoucí práce: PhDr. Irah Kučerová, Ph.D.

Rok obhajoby: 2016

Bibliografický záznam

KOHÚT, Jakub. *Vliv zahraniční a sousedské politiky EU na sousední země: případ Moldavska*. Praha: Karlova Univerzita, Fakulta sociálních věd, Katedra mezinárodních vztahů, 2016. 106 s. Vedoucí diplomové práce: PhDr. Irah Kučerová, Ph.D.

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá vztahy mezi Evropskou unií a Moldavskou republikou. Představuje EU jako unikátní entitu v evropském prostoru, která ovlivňuje své sousedství prostřednictvím své „měkké síly“, tzn. nenásilnými prostředky. Takové prostředky jsou sice nezávazné a právně nevymahatelné, přesto mají na dané země určitý dopad. Cílem této práce je zjistit, jaký vliv mají tyto prostředky konkrétně na Moldavskou republiku. Obzvláštní pozornost je věnována přenosu těch hodnot a norem, které jsou pro EU klíčové (demokracie, právní stát, ochrana lidských práv, apod.). Autor se na problematiku dívá z perspektivy sociálního konstruktivismu.

Abstract

This diploma thesis deals with the relations between European Union and Republic of Moldova. It presents the EU as a unique entity within European territory, which influences its neighbourhood through “soft power”, i. e. through peaceful means. Although such means are not binding and legally enforceable, they have certain impact on countries concerned. The thesis aims at examining to what extent the Republic of Moldova is influenced by these means. A special attention is given to transmission of those values and norms, which are the most important for EU (democracy, rule of law, human rights protection, etc.). The issue is seen from a social constructivist perspective.

Klíčová slova

Evropská unie, zahraniční politika, Východní partnerství, Moldavsko, Evropská politika sousedství

Key words

European Union, foreign policy, Eastern Partnership, Moldova, European Neighbourhood Policy

Rozsah práce: 73 stran, 29 318 slov, 204 468 znaků

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil pouze uvedené prameny a literaturu. Dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem. Prohlašuji, že jsem práci nepoužil pro získání jiného akademického titulu.

V Praze, dne 10. 5. 2016

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí práce PhDr. Irah Kučerové, Ph.D. za cenné rady, podněty a připomínky a za velmi vstřícný přístup.

Obsah

Úvod	- 7 -
1. Teoretické vymezení práce	- 10 -
1. 1 Povaha EU a její vnější dimenze	- 10 -
1. 2 Přístupy ke zkoumání vnější dimenze EU	- 15 -
1. 3 Upřesnění přístupu a sledovaných jevů	- 21 -
2. Historicko – politický vývoj Moldavska	- 25 -
2. 1 Moldavsko jako součást Sovětského svazu	- 26 -
2. 2 Moldavsko po rozpadu Sovětského svazu	- 29 -
2. 2. 1 Podněstří	- 36 -
2. 2. 2 Gagauzsko	- 39 -
2. 2. 3 <i>Problematické aspekty moldavské identity</i>	- 41 -
3. Vzájemné vztahy EU a Moldavska	- 43 -
3. 1 Vzájemné vztahy EU a Moldavska v devadesátých letech	- 43 -
3. 2 Vzájemné vztahy EU a Moldavska (2000 – 2009).....	- 49 -
3. 3 Vzájemné vztahy EU a Moldavska (2010 – dosud)	- 61 -
Závěr	- 74 -
Použitá literatura.....	- 79 -

Úvod

Evropská unie, ve svých počátcích striktně ekonomické uskupení, se postupem času změnila ve významnou mezinárodněpolitickou entitu, která v současné době zastřešuje velmi různorodou agendu. S rostoucím počtem politik přenesených na supranacionální úroveň, jakož i s rostoucím počtem členských států, bylo samozřejmě potřeba určitým způsobem formalizovat vystupování evropského bloku navenek. Jelikož EU v současnosti zahrnuje bezmála 30 států, často s různorodými zájmy, jsou její vztahy s externími aktéry mnohdy složitě artikulované, nejednoznačné a často předmětem kritiky. I přes určité bariéry však Unie, jakožto důležitý globální hráč a největší světová ekonomika, významným způsobem ovlivňuje dění nejen na mezinárodní politické scéně, ale hlavně ve svém bezprostředním okolí.

Zahraničně politická dimenze EU se vyznačuje několika klíčovými principy, jako jsou podpora demokratizace a lidských práv, kondicionalita a v neposlední řadě možné členství pro evropské země. Na svých východních hranicích se přitom zájmová a ideová sféra EU setkává s vlivem Ruské federace. Státy, které se nacházejí v tomto geopoliticky rozpolceném regionu, musí často čelit různým tlakům, nabídkám i lákadlům od obou aktérů a velmi často se existence těchto pólů projevuje i v realitě politického života daných zemí – společnost je obvykle rozdělená na část, která preferuje sblížení s EU a na část, která upřednostňuje posilování vztahů s Ruskem, podobně strukturována je v mnoha případech i politická scéna. Jedním ze států, které se nachází na tomto geopolitickém pomezí a pro které platí předchozí charakteristiky, je i Moldavská republika.

Skutečnost, že je Moldavsko malý vnitrozemský stát a bývá často označován jako nejchudší z celé Evropy, nijak nesnižuje jeho důležitost pro okolní aktéry. Především je potřeba zmínit kulturní a jazykovou příbuznost s Rumunskem a nepravidelně se objevující výzvy ke znovusjednocení obou zemí. Vlivnou pozici zastává v Moldavsku také Rusko, a to hlavně prostřednictvím odštěpenického regionu Podněstří, které je de facto samostatným státem, byť není mezinárodně uznáváno. Jak už bylo ale naznačeno výše, i ve zbytku Moldavska má Rusko stále silné slovo. Předmětem této práce je však v první řadě vliv EU v Moldavsku a vzájemný vztah aktérů.

Hlavním důvodem pro výběr tohoto tématu je relativně malá pozornost, která se Moldavsku věnuje, a to jak ze strany široké veřejnosti, tak ze strany odborníků na mezinárodní vztahy a politologických odborníků. Země je totiž často vykreslována pouze jako „oběť“ soupeření velmocí nebo jako součást určité množiny (např. „blízké zahraničí“). Tato

izolovanost a poměrně marginální role v mezinárodním dění však poskytují prostor pro podrobnější prozkoumání, které by mohlo přispět k lepšímu povědomí o této zemi. Důraz na evropsko – moldavské vztahy je v tomto případě opodstatněný, neboť země (respektive její větší část ovládaná Kišiněvem¹) se i přes četné zásahy Ruska rozhodla pro orientaci na EU. Není ale potřeba dodávat, že vztahy EU – Moldavsko musí být zasazeny do širšího kontextu, tzn., že ruské vlivy nebudou v textu opomenuty.

Cílem této práce je tedy přiblížit vývoj vztahů mezi EU a Moldavskou republikou, přičemž pozornost je soustředěna na dynamiku, intenzitu a specifika vzájemných interakcí. K poskytnutí uceleného obrazu by měly přispět následující výzkumné otázky, které jsou rozděleny na hlavní a pomocné. Hlavní výzkumná otázka, která je záměrně položena poněkud široce, aby se doplňovala s pomocnými otázkami, které ji dále rozvíjejí, zní: *Do jaké míry je Moldavsko ovlivněno zahraniční a sousedskou politikou EU?* Doplnující otázky jsou pak následující: *Je projekt Východního partnerství zásadním komunikačním a interakčním panelem pro vztahy mezi EU a Moldavskem? Jaké zahraničněpolitické prostředky uplatňuje EU ve vztahu k Moldavsku a s jakou se setkávají odezvou? Jsou vzájemné vztahy kontinuální nebo dochází k výkyvům? Do jaké míry jsou vzájemné vztahy ovlivněny částečnou orientací země na Rusko?* Zmíněné výzkumné otázky jsou doplněny také o dvě hypotézy:

První hypotéza: *Nástroje zahraniční a sousedské politiky EU mají výrazný vliv na europeizaci Moldavska.*

Druhá hypotéza: *Sovětská minulost Moldavska významně ovlivňuje současné zahraničněpolitické směřování země.*

Vzhledem ke specifické povaze tématu bude práce koncipována jako intrinsitní případová studie. To znamená, že se bude snažit přiblížit tento případ v jeho komplexnosti jako jedinečná studie bez vztahu k obecnější problematice. Komplexnost bude usměrňována a ohraničena výše danými výzkumnými otázkami a hypotézami. Časově se jedná o období let 1991 – 2016, tedy éru moderního postsovětského Moldavska. Toto časové pásmo přirozeně není pevně ohraničeno – pro lepší vysvětlení a ilustraci jsou tedy možné i hlubší přesahy do moldavské minulosti. Text je rozdělen do tří kapitol. První kapitola je základním teoretickým rámcem této práce – představí především teoretické přístupy ke zkoumání vnější dimenze EU a upřesní jevy, na které bude v rámci práce kladen důraz. Druhá kapitola se zaměří na

---

¹ Hlavním městem separatistického Podněstří je Tiraspol

historicko – politický vývoj Moldavska. To znamená, že stručně se dotkne také středověku a období sovětského Moldavska, primárně je však pozornost soustředěna na politické dění v současnosti (tedy po získání nezávislosti). Pasáž se věnuje rovněž složitému formování jednotné národní identity a problémům s odštěpeneckými regiony. Poslední oddíl je potom stěžejní (výzkumnou) částí práce popisující a analyzující konkrétní aktivity EU vůči Moldavsku, i to s jakou se setkávají reakcí.

Vzhledem k tomu, že práce je zaměřena primárně konstruktivisticky, je hlavní využitou metodou diskurzivní analýza, která je pro tento typ práce nejvhodnější. Samozřejmě se tato překrývá s některými dalšími, především s analytickou metodou. První kapitola tuto volbu zdůvodňuje a vysvětluje základní principy konstruktivismu. Základy tohoto směru jsou objasněny pomocí odborných příspěvků současných nejvlivnějších stoupenců konstruktivismu, jako jsou např. Alexandr Wendt, John Ruggie, Thomas Risse, Nicolas Onuf, Audie Klotz a další. Jelikož v tomto případě operujeme i s konceptem europeizace, jsou neméně důležité poznatky německého experta na demokratizaci a evropská studia Franka Schimmelfenniga, který se mimo jiné intenzivně zabývá politikou podmíněnosti ve vnějších vztazích EU, a také italského politologa Claudia Radaelliho, který zkoumá europeizaci.

Druhá část práce je uvozena krátkým exkurzem do moldavské historie a klade se zde také důraz na vývoj národní identity, proto byl velmi užitečný článek britského akademika Tarase Kuzia, který výstižně popsal konstrukci „sovětského člověka“. Pakliže uvážíme zoufalý nedostatek odborné literatury zabývající se Moldavskem, je monografie *The Moldovans: Romania, Russia, and the Politics of Culture* Charlese Kinga téměř nepostradatelná, pokud chceme více porozumět historii i současnosti země bez znalosti rumunštiny/moldavštiny. Velmi cenné jsou též díla amerického profesora Williama Crowthera, který se specializuje na východoevropský prostor, obsáhlá publikace Sabriny Ramet *Central and Southeast European Politics since 1989* a též encyklopedie *The A to Z of Moldova*, kde jsou srozumitelně definovány i méně známé moldavské reálie.

Výběr metody se odrazil na podobě většiny zdrojů, a to zejména v poslední kapitole, kde se nejčastěji vyskytují dokumenty institucí EU i moldavské vlády, oficiální prohlášení a řečové akty, hodnotící zprávy a reporty, rezoluce, korespondence a podobné materiály, které jsou následně uvedeny do kontextu převážně moldavskými (domácími) autory, kteří jsou s daným prostředím dobře obeznámeni. Řeč je například o bývalém členu moldavského vyjednávacího týmu při negociacích s EU Valeriuovi Gheorghiuovi, výkonném řediteli Asociace zahraniční politiky Victoru Chirilovi, bývalém poradci moldavského premiéra v oblasti zahraniční politiky Nicuovi Popescuovi či významné žurnalistce Lilianě Vitu, která

se podílela na několika reportech o demokratizaci Moldavska. Hodnotné jsou i zprávy od moldavských neziskových organizací, které většinou nemají tendenci vývoj v zemi přikrášlovat, jak je zvykem v materiálech EU a moldavské vlády.

Poslední záležitostí, která by měla být v úvodu této práce zmíněna, je sporné označení tohoto státu v českém jazyce. V odborné literatuře můžeme totiž narazit jak na označení Moldavsko, tak Moldávie. Ministerstvo zahraničních věcí k této lingvistické záležitosti uvádí, že zkrácenému rumunskému a anglickému názvu země Moldova odpovídá český název Moldavsko. (MZV 2016) Proto bude dále v textu země pojmenována výhradně jako Moldavsko případně jako Moldavská republika, protože výraz Moldávie odkazuje spíše k historické provincii/regionu, než k dnešnímu státnímu útvaru.

1. Teoretické vymezení práce

Tato kapitola vysvětluje a upřesňuje teoretická východiska a koncepty, které jsou v práci využity. Kromě toho představuje i některé alternativní přístupy – snahou je totiž, aby čtenář získal ucelenější obraz o možnostech, jak zkoumat zahraniční politiku EU a jakým způsobem lze pohlížet na vzájemné vztahy dvou entit v mezinárodních vztazích. Cílem této kapitoly je tedy nastínit, jakými možnostmi evropský blok disponuje ve vztahu k vnějším aktérům, do jaké míry je EU vnímána jako důležitý globální aktér a jaký konkrétní přístup bude využit pro daný případ. První část kapitoly se tedy zabývá nejen neobvyklou povahou EU v rámci mezinárodního prostředí, ale také stručným přiblížením institucionální struktury, která souvisí s vnější dimenzí EU. V prostřední pasáži pak bude rozvedena debata o možných jednotlivých přístupech ke studiu mezinárodních vztahů a vhodnosti užití teorií vzhledem k vytyčeným cílům práce a výzkumným otázkám. Poslední část, uzavírající první kapitolu, je věnována specifikaci zvoleného přístupu, včetně konkretizace a vysvětlení všech důležitých termínů a konceptů, pomocí kterých je práce vedena.

1. 1 Povaha EU a její vnější dimenze

Než začneme uvažovat o možných přístupech ke zkoumání externích vztahů Unie, je nutné zdůraznit, že naším záměrem je zabývat se velmi obtížně definovatelnou entitou. Způsob, jakým na EU nahlížíme, může totiž podstatně ovlivnit výsledky našeho zkoumání. Evropské společenství (ES) se z počátku nijak zvláště nesnažilo samo sebe vymezovat či definovat, v zakládajících smlouvách tak najdeme pouze známou formuli o „vytváření stále užšího svazku mezi národy Evropy.“ (Evropské hospodářské společenství 1957: 1) V maastrichtské smlouvě se již ale EU prezentuje jako nadstavba ES, která má prosazovat

svou identitu na mezinárodní scéně, zejména ustanovením společné zahraniční a bezpečnostní politiky, eventuálně společné obranné politiky. K tomu jí má sloužit jeden institucionální rámec, zajišťující důslednost a kontinuitu aktivit vykonávaných v souladu s jejími cíli a s respektem k *acquis communautaire*². (Smlouva o EU 1992: 7 – 8) Pořád se ale jedná o velmi vágní vymezení, a proto se i pohledy teoretiků mezinárodních vztahů na tuto organizaci různí.

Obvykle se ale názory na povahu EU shodují v tom, že Unie disponuje unikátní strukturou, fungováním a rozhodovacím procesem. Zde narážíme na tzv. *sui generis* problém, kdy „je EU považována za něco více než mezinárodní organizaci, za něco jako kvazi-stát nebo převrácenou federaci nebo jinou formu.“ (Long 1997: 187) Zatímco kupříkladu John Ruggie ji považuje za první „multiperspektivní“ či postmoderní polity v moderní éře a staví ji do protikladu k federaci, která je pouze typickou moderní formou společenství (Ruggie 1993: 172), William Phelan si klade otázku, z jakého důvodu je vůbec EU všeobecně viděna jako *sui generis*, a označuje ji spíše za „soběstačný režim“ či za „smluvní instituci“. (Phelan 2012)

Sonia Lucarelli zase poukazuje na „nekompletní“ charakter Unie – podle ní fakt, že „je zároveň aktérem, procesem a projektem, způsobuje, že se chová odlišně ve srovnání s tradičními aktéry ve světové politice“. (Lucarelli 2006: 7) Právě dynamika, rtuťovitost a neuchopitelnost dělají z EU velmi obtížný objekt pro zkoumání. Toto je podpořeno už jenom skutečností, že evropský projekt je stále otevřený a neukončený – s politikou rozšíření jako s jedním z největších lákadel pro okolní evropské země. Princip expanze EU je v její povaze přítomen tak pevně, že „odmítnutí dalšího rozšiřování by v podstatě vážně zpochybnilo Unii jako mírový projekt a důležitou kotvu stabilního politického a hospodářského pořádku v poválečné Evropě.“ (Aggestam 1999: 94) Ovšem zdaleka nejčastěji se můžeme setkat ještě s jiným pojetím.

To se týká z velké části toho, jakým způsobem EU jedná a na jakých ideových základech byla postavena. V tomto případě je myšleno pojetí EU jako tzv. „soft power“ neboli měkké síly, často také „kooptivní“ či „civilní mocnosti.“ (Nye 1990; Whitman 1998) Je to vlastně „schopnost aktéra strukturovat situaci takovým způsobem, že ostatní země rozvinou své preference či definují své zájmy tak, aby byly totožné s jeho vlastními. Tato síla většinou pochází ze zdrojů, jako jsou kulturní a ideologická přitažlivost, pravidla a instituce (...). (Nye 1990: 168) Nejednou je označení měkká síla dáváno do vztahu s omezenou velikostí vojenského aparátu či dokonce jeho absencí. Současný předseda Evropské komise (EK) prohlásil: „Ano, Evropa je hlavně soft power. Ale i ty nejsilnější měkké síly nemohou

---

² Veškerá legislativa EU, včetně všech smluv a soudních rozsudků

v dlouhodobém horizontu fungovat bez integrace alespoň nějakých bezpečnostních opatření.“ (Juncker 2014: 1) Avšak užití termínu v souvislosti s vojenskými prostředky není pro tuto práci příliš vhodné, proto se držíme spíše Nyeovy definice.

Nicméně, převaha „měkkých“ prostředků nad „tvrdými“ rozdělila badatele do dvou vzájemně si oponujících skupin. Prvním stanoviskem je, že prostředky, kterými se EU dosud prezentovala na mezinárodní scéně, jsou efektivní a dostačující a nemohou být viděny jako slabost či neschopnost (Zielonka 2006; Manners 2006; Leonard 2005). To znamená, že rozvíjení normativní síly je lepším nástrojem než posilování vojenských kapacit. Na druhou stranu, neschopnost EU vykonávat hard power je některými (Bull 1982; Kagan 2003; Toje 2010) vnímána jako znak nedostatečné moci na mezinárodní scéně. Problémem je především velká závislost EU na Spojených státech v oblasti bezpečnosti. (Özoguz-Bolgi 2013: 6) Ačkoliv je na tomto konstatování mnoho pravdy, primárním zájmem diplomové práce je zabývat se v první řadě nevojenským rozměrem Evropského společenství (ES).

Vnější dimenzi takové organizace jakou je EU, není možné považovat za centralizovanou, už jenom z toho důvodu, že zde existují minimálně dvě základní roviny. Přestože se EU snaží v mnoha záležitostech vystupovat sama za sebe, její členské státy jsou stále suverénními subjekty mezinárodního práva se svou nezávislou zahraniční politikou. Toto základní rozdělení indikuje, že navzdory vlastnímu zahraničněpolitickému aparátu Unie, mohou být vnější vztahy celého bloku výrazně formovány zájmy a vystupováním zvláště velkých a vlivných členských států. Samotná Unie má sice vzhledem ke třetím zemím některé výlučné pravomoci, nicméně tato dvojakost často přispívá ke zmatení a nepřehlednosti jak pro badatele, tak mnohdy i pro jednotlivé vnější aktéry. Proto není záměrem tohoto textu představit komplexní seznam nástrojů evropské zahraniční politiky, ale zaměřit se více na činnosti, které jsou relevantní ve vztahu k Moldavsku.

Clive Archer identifikuje v zahraniční politice EU tři klíčové aspekty: jako vyjádření tzv. měkké síly jsou to společná obchodní politika a také rozvojová politika, které pokrývají ekonomické vztahy se zbytkem světa; Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku (SZBP), která se stará o diplomatické vztahy s ostatními státy a mezinárodními subjekty, a v rámci SZBP „nejtvrdší“ aspekt externích vztahů, Společnou bezpečnostní a obrannou politiku (SBOP). (Archer 2008: 99) Pro realizaci SZBP bylo vymezeno poměrně široké spektrum nástrojů. Základním způsobem práce v rámci SZBP je vedení konzultací, vzájemná informovanost členských zemí a spolupráce diplomatických a konzulárních zastoupení včetně misí u mezinárodních organizací a zastoupení Komise. Mimo tyto prostředky „systematické spolupráce“ jsou definovány dva konkrétní nástroje SZBP: tzv. společný postoj a společná

akce. Společný postoj sice není nijak konkrétněji vymezen, ale Rada EU přijímá postoj kdykoli se to považuje za nezbytné a členské země poté zajišťují soulad své politiky s těmito postoji. Pokud jde o společné akce, ty jsou přijímány taktéž na úrovni Rady EU na základě doporučení Evropské rady (ER). Poté, co se rozhodne o zahájení společné akce, musí být přesně stanoveny její cíle, prostředky, doba trvání a další konkrétní podmínky. Tyto akce jsou prováděny v „oblastech důležitých společných zájmů“. (Fiala, Pitrová 2008: 608)

Zatímco Archerovo vymezení tří proudů zahraniční politiky zůstává od vzniku EU prakticky neměnné, právní rámec Unie byl několikrát revidován, přičemž největší dopad na oblast vnějších vztahů měla Lisabonská smlouva³. Za nejvýznamnější změnu v oblasti SZBP lze považovat zřízení funkce vysokého představitele Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku, který odpovídá za tuto oblast jednak z pozice komisaře pro vnější vztahy, přesněji komisaře koordinujícího vnější vztahy, a dále jako předseda Rady pro zahraniční vztahy, jenž má SZBP ve své kompetenci. Při plnění své funkce se vysoký představitel opírá o nedávno zřízenou Evropskou službu pro vnější činnost (ESVČ). (Úřad vlády 2010: 55) ESVČ zahájila svou činnost formálně v roce 2011 a v jejím čele momentálně stojí Federica Mogherini. Jak se v poslední době ukazuje, právě vysoký představitel spolu s komisařem pro rozšíření mají velký vliv při jednání se zeměmi v sousedství EU. Jedná se tak o další instituci, jejímž úkolem je podpořit rostoucí ambice EU na globálním poli.

Na své úrovni má Unii zastupovat v otázkách SZBP stálý předseda ER, kterým se stal bývalý polský premiér Donald Tusk. Lisabonská smlouva přesněji vymezení pravomocí mezi ním a vysokou představitelkou ale neřeší a reálný způsob jejich spolupráce se vytváří teprve praxí. ER byla také určena za koordinátora SZBP, která přijímá zásady a obecné směry spolu se státem, který jí předsedá. Předsedající stát zastupuje EU a odpovídá za vedení společných akcí a prezentaci společných postojů (viz výše) na mezinárodních fórech. Přestože se za hlavní orgán SZBP považuje Rada, Komise je do ní taktéž plně zapojena – mimo jiné je oprávněna adresovat Radě otázky, doporučení a dávat podnět ke svolání mimořádného zasedání. Úplně mimo nestojí ani Evropský parlament (EP) – jeho názory mají být brány náležitě do úvahy, předsedající stát s ním má konzultovat hlavní aspekty a základní alternativy SZBP a má být rovněž pravidelně informován Komisí a Radou. Jeho povinností je také uspořádat každoroční konferenci o dosažených výsledcích SZBP. (Fiala, Pitrová 2008:

---

³ Ale podle Weisse ani Lisabonská smlouva nepřinesla výraznější změnu v obsahu SZBP nebo ve způsobu rozhodování o jejích otázkách. V podstatě totiž jen zkonsolidovala úkoly, kterými se má EU ve své vnější činnosti zabývat. (Weiss 2012: 10)

610) Z uvedeného vyplývá, že téměř všechny hlavní instituce v EU mají nějakou svou vnější dimenzi.

Z tohoto bez nadsázky nesmírně roztráštěného zahraničně politického aparátu Unie, jakož i nejasně nastavených vztahů mezi aktéry, kteří Unii navenek reprezentují, pak resultují výrazné problémy při hodnocení vnějších projevů EU. Lisabonská smlouva sice zrušila pilířovou strukturu Unie a pokusila se sjednotit vnější zastupování EU napříč vnějšími aktivitami, odlišná pravidla pro rozhodování SZBP ovšem ponechala – hlavní zlomovou linií mezi „vnějšími vztahy“ a „SZBP“ totiž tvoří různý způsob zapojení institucí a právě odlišný způsob rozhodování, který se shodoval s hranicí mezi prvním a druhým pilířem EU. V prvním pilíři, do něž patřila například společná obchodní politika a rozvojová pomoc, hrály značnou roli Komise a Parlament a Rada v mnoha otázkách rozhodovala kvalifikovanou většinou. Ve druhém pilíři, samotné SZBP pokrývající klasickou diplomacii, vojenskou spolupráci a krizový management, ležela odpovědnost téměř výhradně na Radě rozhodující jednomyslně. V rámci SZBP tak státy stále dospívají k rozhodnutí téměř vždy jednomyslně. (Euroskop 2016)

S ohledem k předchozímu odstavci je nutno krátce osvětlit jistou dvojznačnost výrazu vnější vztahy. Označení vnější vztahy lze zjevně vykládat buď jako agendu bývalého prvního pilíře maastrichtského chrámu, který byl zrušen Lisabonskou smlouvou (tzn. společná obchodní politika, rozvojová pomoc, apod.), nebo jako obecné, shrnující vnější vztahy EU vzhledem ke třetím zemím a jiným aktérům. V dalších částech práce bude proto tento termín používaný výhradně ve smyslu vnější vystupování, pokud nebude výslovně uvedeno jinak.

Co se týče spolupráce s okolními aktéry, mimořádně důležitou politikou je Evropská politika sousedství (EPS), prostřednictvím které Unie komunikuje se svými jižními a východními sousedy. Jak píše Christophe Hillion, EPS je názorným příkladem soudobého trendu užívání atypických prostředků EU vůči vnějším zemím. Takové prostředky sice postrádají právní závaznost a jsou problematické z hlediska transparentnosti a zodpovědnosti, přesto mají slušnou schopnost měnit stávající vztahy mezi EU a jejími partnery. Jedná se například o akční plány, partnerství, „road maps“, agendy a podobná doporučující opatření, která se v posledních letech používají stále častěji. EPS se tak postupně vyvinula v jednu z klíčových externích politik, a to i navzdory tomu, že stojí mimo oficiální smluvní rámec. (Hillion 2008: 309, 310) Repertoár těchto prostředků naprosto zapadá do koncepce soft power, rozvedené výše.

Ve spojitosti s Moldavskem je nutné zmínit ještě jednu velmi důležitou platformu, která staví na zkušenostech EPS, a tou je Východní partnerství. Není to iniciativa prvotně

zaměřená na rozvoj regionální spolupráce, ale na vytvoření Strategického partnerství mezi EU a šesti zeměmi východní Evropy a jižního Kavkazu (Arménie, Ázerbájdžán, Bělorusko, Gruzie, Moldavsko, Ukrajina), které má být prováděno souběžně se Strategickým partnerstvím EU s Ruskem. Návrh na vznik Východního partnerství byl předložen v roce 2008 z iniciativy Polska a Švédska a byl oficiálně uveden do praxe v květnu 2009 v Praze. (Cihelková 2011: 58) Partnerství vychází ze skutečnosti, že za poslední léta došlo v zemích, které na východě sousedí s EU, k zásadním změnám a EU má vůči těmto partnerům rostoucí odpovědnost a musí pomoci řešit nové politické i ekonomické výzvy, kterým čelí, a podpořit tak jejich úsilí o užší vzájemné vztahy. (Cihelková 2011: 58) Zatímco však ve svých začátcích iniciátoři projektu neskrývali jeho ambicióznost, dosavadní praxe ukazuje spíše rozporuplné výsledky.

Jak je patrné z předchozích řádků, dosavadní úvahy o neurčité povaze EU a jejím postavení na globálním poli jen tak neskončí. Příčinou je její složitý a nepřehledný zahraničněpolitický systém, slabá koordinace kroků a obtížná formulace jednotného postoje z důvodu rozdílných zájmů jednotlivých členů. Unie tak často o sobě vysílá světu poměrně fragmentovaný obraz. Ačkoliv je však stručná zmínka o institucionální struktuře zahraniční dimenze EU zajisté potřebná, není hlavním předmětem výzkumu této práce. Primární cílem je totiž postihnout komplexnost vztahu EU-Moldavsko. Jinými slovy, i když se díváme na tento vztah z pozice EU (většinou iniciátora), zajímá nás také reakce subjektu (Moldavska). V takovém případě nejsou prvořadě interní procesy v rámci vnější dimenze Unie či instituce/osoby, které za ni vystupují, ale spíše samotné akce iniciátora a reakce subjektu. To ovšem neznamená, že ostatní faktory budou ignorovány.

1. 2 Přístupy ke zkoumání vnější dimenze EU

Je tedy zjevné, že co se týče rozsahu, podoby, institucionálního prostředí a rozhodování, nelze EU upřít unikátnost. Bariérou ve výzkumu unikátní entity ale může být obecně to, že badatel bude příliš respektovat unikátní povahu zkoumaného objektu, takže jeho/její závěry budou pouze těžce aplikovatelné na další problémy. (Øhrgaard 2004: 26) Ostatně, Andrew Moravcsik trvá na tom, že „ačkoliv je Evropské společenství unikátní institucí, nevyžaduje sui generis teorii.“ (Moravcsik citován in Øhrgaard 2004: 26) Pokud se ztotožníme s Moravcsikovým konstatováním, znamená to, že ke zkoumání zahraniční dimenze Unie můžeme aplikovat stávající teorie a přístupy, ze kterých poté vybereme tu nejvhodnější, u které budeme předpokládat, že dokáže co nejlépe postihnout vztah mezi danými entitami.

I pokud se ale oprostíme od nutnosti aplikovat specifickou teorii, nevyhneme se vedle zmínky o teoriích primárně soustředěných na mezinárodní vztahy, teoriím, které se objevily až v souvislosti s evropským projektem. Vedle teorií mezinárodních vztahů – (neo)realismu, (neo)liberalismu, historického materialismu, konstruktivismu, (neo)marxismu, modernizační a rozvojové teorie a dalších, tedy musíme postavit neofunkcionalismus, intergovernmentalismus, liberální intergovernmentalismus, multi-level governance, teorii politických sítí a mnoho jiných. Není potřeba zdůrazňovat, že tyto přístupy se zaměřují primárně na evropskou integraci jako takovou a ne na mezinárodní vztahy v obecném pojetí, ale jsou to právě evropská studia, která z tradičních „velkých“ teorií čerpají a nacházejí společná východiska. Protože není naším záměrem poskytnout vyčerpávající přehled možností, jak nahlížet a zkoumat vztah mezi EU a dalším státem, zaměříme se pouze na vybrané směry a jejich perspektivy, přičemž jsou stěžejní základní ideje, nikoliv podrobná analýza směrů včetně jejich neo- verzí.

Celá záležitost je však ještě složitější kvůli rozdělení přístupů na racionalistické a konstruktivistické, resp. pozitivistické a postpozitivistické. Pozitivismus v mezinárodních vztazích se dle Michala Kořana ve své ortodoxní podobě vyznačuje nepříliš sofistikovaným příklonem k empiricismu⁴, metodám přírodních věd a snahou vymýtit subjektivní a hodnotové soudy ze zkoumání. Pozitivismus se uchyluje k logice a přísné metodologii, čímž z poznání zároveň vylučuje lidský a sociální faktor. (Kořan 2008: 26 – 27) Naopak, postpozitivistické reakce z postmoderního či radikálně konstruktivistického tábora si všímají zejména toho, že pozitivisty nabízená řešení selhala: věda nemůže být objektivní, protože člověk a společnost nemohou překročit svůj vlastní stín a empiricismus není schopen vymanit se z problému indukce. Postpozitivisté se tedy táží, zda, není-li věda schopna dostát svým nárokům ani za užití těch nejpřísnějších pravidel, by nebylo rozumnější ubrat na metodologické upjatosti a naopak přidat možnost subjektivního posouzení. (Kořan 2008: 27) Přirozeně, že předchozí popis prezentuje radikální varianty racionalistických a konstruktivistických směrů, ale zásluhou toho je také snazší pochopit, v čem spočívá polemika mezi nimi.

Stejně jako je nepřehledná celá debata mezi oběma stranami, je nejasné i zařazení teorií. Racionalismus zahrnuje teorie sdružené v tzv. interparadigmatické debatě – tedy realismus, liberalismus a marxismus (resp. jejich neo- varianty), jejichž společným jmenovatelem je užití teorie racionální volby, jež mimo jiné předpokládá fixní identitu a vnějškově dané preference aktéra. Postpozitivismus je poté obdobně střešovým označením

---

⁴ Empiricismus mimo jiné vylučuje z vědy veškeré výroky, entity, či objekty, které nejsou či nemohou být zachytitelné smyslovou zkušeností (např. nejsou pozorovatelné). (Kořan 2008: 22)

pro množinu různorodých přístupů, které se vůči východiskům racionalismu vymezují. (Ocelík, Černoch 2014: 15) Patří sem například feminismus, kritická teorie či v poslední době nejvlivnější konstruktivismus⁵. Vzestup konstruktivismu v mezinárodních vztazích souzní se širším „sociologickým obratem“ v politické vědě. A zatímco konstruktivismus je silně ovlivněn tradicí sociologického institucionalismu, racionalistické přístupy vychází z institucionalismu racionální volby. (Císař 2002: 58) V souvislosti s diskuzí mezi pozitivisty a postpozitivisty je zajímavé zmínit ještě jednu disciplínu.

Tou je mezinárodní politická ekonomie (zkráceně IPE), která stojí tak trochu na pomezí mezi dvěma množinami. IPE se snaží porozumět mezinárodním a globálním problémům za použití eklektické řady analytických prostředků a teoretických perspektiv. Rostoucí důležitost IPE je z části výsledkem pokračujícího zhroucení interdisciplinárních hranic mezi ekonomikou a politikou. Z tohoto pohledu je nejlepším řešením zajímavých nebo palčivých problémů právě mezidisciplinární přístup, jehož úkolem je strhnout bariéry, které omezují intelektuální zkoumání, aby mohly být řešeny důležité aspekty tématu. (Veseth 2009: 1 – 2) Taková perspektiva je pro mnohé výzkumníky samozřejmě velmi lákavá, je však nutno pečlivě zvážit, zda je v tomto kontextu vhodná. Tradiční problematika, kterou se IPE zabývá, jsou totiž především mezinárodní obchod a finance, vztahy Sever-Jih, korporace a hegemonie. Existují sice snahy vytvořit „novou IPE“, která by se zaměřovala i na méně tradičnější obory, ale ta se soustředí spíše na problémy globalizace. (Veseth 2009: 1 – 2; Conley 2007: 140) Protože se nehodláme zabývat žádným ze jmenovaných konceptů ani globalizačními problémy, zůstává pro nás IPE sice zajímavým, ale zatím nevyužitým přístupem.

V následujících řádcích se stručně dotkneme realismu, liberalismu, marxismu a jejich rolí v mezinárodních vztazích, respektive jejich náhledu na mezinárodní vztahy⁶. Bezesporu neexistuje klasičtější dichotomie mezinárodních vztahů než ta mezi realismem a liberalismem, a proto zde musí být tyto dva proudy nezbytně uvedeny. Co se týče realismu, ten chápe jako základní aktéry mezinárodních vztahů politické skupiny, které v průběhu historického vývoje existovaly ve formě kmenů, městských států nebo národních států a za základní motivy zahraničněpolitického jednání považují realisté moc a bezpečnost. Většina jich také nahlíží na mezinárodní vztahy jako na vztahy primárně konfliktní. (Karlson 2007: 69) Tato fakta jsou také důvodem, proč nenalezneme mnoho realistických studií, které by měly na

---

⁵ Nejasné zařazení jednotlivých směrů a autorů do dvou kategorií dokumentuje Kratochvíl na příkladu Normana Angella, některými autory mylně zařazen jako postpozitivista, přestože bytostně věřil v racionální chování aktérů, kteří po zvážení všech okolností odmítnou válku jako prostředek k rozmnožení bohatství (Kratochvíl 2006: 40)

⁶ Důležitost těchto konceptů spočívá v tom, že evropské teorie jsou jejich součástí a vycházejí z nich

EU vstřícný pohled či ji braly jako významného mezinárodního aktéra. Hlavně proto, že EU podle nich není suverénní entita (stát), ale jedná pouze jako prostředník pro kolektivní zájmy svých členských zemí. (Hyde-Price 2006: 220) Od toho se mimo jiné odvíjí již diskutovaná marginální vojenská síla. Realistická analýza zahraniční politiky EU je tedy jistě možná, ale vzhledem k tomu jak je EU viděna, se musí badatel potýkat s nedostatkem styčných bodů. Nejblíže z integračních teorií je pak tomuto pojetí určitě intergovernmentalismus.

Zatímco realisté nacházejí v zahraničních vztazích Unie pouze málo témat zajímavých pro výzkum, u jejich liberálních oponentů je tomu přesně naopak. Přestože do sebe liberalismus za dobu své existence absorboval mnoho různých konceptů, jsou snaha o rozšíření demokratických režimů, víra ve schopnost států přeformulovat své zájmy v duchu vzájemné spolupráce a rozvoj mezinárodního obchodu, základními předpoklady jak liberalistů, tak EU. Neodmyslitelným znakem liberalismu je také normativnost. (MacMillan 2007: 23) Svůj původ v liberalismu mají i integrační teorie funkcionalismu a neofuncionalismu, včetně konceptu tzv. spill-overu neboli přelévání. Skutečnost, že EU je ve své podstatě uskupením liberálně demokratických států a že je postavena na liberálních hodnotách však ještě nezaručuje vhodnost a nutnost zaujmout při výzkumu liberální pohled.

Třetí významný směr – marxismus – na mezinárodní vztahy pohlíží podobně jako realismus, tzn. veskrze skepticky. Základem tohoto učení je předpoklad, že státy a systémy mezistátních a transnacionálních mocenských vztahů jsou chápány jako moderní sociální formy, historicky (pokud ne rovnou geneticky) svázané s kapitalismem. Sociální organizace produkce je strukturována podle vztahů tříd (a podle mnohých marxistů i podle rasy, pohlaví a ostatních vztahů vyjadřující dominanci) a je předmětem soupeření mezi sociálními třídami, státními úředníky a ostatními historicky situovanými politickými agenty. (Rupert 2007: 35, 41) V mezinárodním pořádku proto vládou nerovné (terminologií marxistů přímo vykořisťovatelské) poměry, kde jsou státy rozděleny na ekonomicky silná jádra, které vykořisťují zaostalé periferie (viz např. Wallerstein 2004). S marxismem se pojí i termíny jako imperialismus, kolonialismus a hegemonie a vzájemná závislost. (viz např. Cox 1983)

Krátce jsme si představili nejzákladnější mantinely tří nejvýznamnějších a široce přijímaných racionalistických teorií, které by bylo možné využít při zkoumání vztahu dvou aktérů mezinárodních vztahů. Jak jsme se přesvědčili, různé teorie mají tendenci zdůrazňovat určité sociální hodnoty a podstatně tak ovlivňují i výběr toho kterého přístupu: teoretici zabývající se obrannou politikou či bezpečností se tak pravděpodobně uchýlí k realistickému pohledu, zatímco pro badatele zainteresované v multilaterálních záležitostech bude patrně užitečný spíše liberalistický přístup. (Jackson, Sørensen 2007: 224) Jestliže se tedy hodláme

zaměřit na vnější politiku EU ve vztahu k Moldavsku, přihlédneme-li k „měkké“ povaze EU a zároveň chceme-li vědět, jakým způsobem reaguje Moldavsko na tuto aktivitu, musíme dobře zvážit, který a zda vůbec nějaký z pozitivistických přístupů, je v tomto případě vyhovující.

Realistický pohled na problematiku by byl v tomto kontextu asi nejméně užitečný a to z důvodů naznačených již dříve – jednak je pro něj EU celkově nezajímavou entitou a to jak z hlediska vojenské síly, tak z hlediska její „nedostatečné“ suverenity, a jednak vidí mezinárodní vztahy primárně jako konfliktní a mocenskou záležitost, což příliš nekoresponduje s tím, jak vystupuje EU na mezinárodní úrovni. Marxistická perspektiva se zdánlivě orientuje spíše na ekonomickou rovinu mezinárodních vztahů, nicméně toto vidění není akurátní. Naopak, koncepty hegemonie, imperialismu a (neo)kolonialismu nesouvisí nutně pouze s dominancí kapitalistického hospodářského systému, ale také s nadřazeností hodnotového systému – to znamená, že aktivity EU v postsovětském prostoru mohou být viděny nejen jako chladný ekonomický kalkul ve prospěch kapitalistické ekonomiky (nová odbytiště, levná pracovní síla k „vykořisťování“), ale i jako násilné prosazování určitých hodnot a názorů, které jsou „správné a žádoucí“ (v tomto kontextu prospěšné pro EU). Takové nahlížení je tedy výrazem jistého cynismu a skepse, pravděpodobně to lze vyjádřit i jako realistické uvažování.

Nechceme-li ovšem hned na počátku zkoumání zaujímat hodnotící a negativně zabarvený postoj, nemusí být ani marxismus příliš nápomocný. Již bylo napsáno, že nejvíce styčných bodů se zahraniční politikou EU bychom pravděpodobně našli v liberalismu. Optika liberála, jak by se mohlo zdát, se ale v této situaci zase tolik neliší od optiky marxisty. Liberálové totiž obecně tvrdí, že demokratický režim je ze všech myslitelných organizací společnosti ten „nejméně chybný“ (tedy dominantní), nabízející míru svobody a oprese v nejpříjemnějším poměru. Toto své přesvědčení se snaží pomocí nenásilných prostředků (obchodování, vzájemná závislost) rozšířit pokud možno na co největší počet států, čímž by mělo být dosaženo mírového soužití. Rozdíl mezi oběma směry tedy tkví spíše v míře optimismu. Samozřejmě, že i liberálové myslí především na vlastní prospěch, ale nevěří (na rozdíl od realistů a marxistů), že by to musel být prospěch na něčí úkor. Vidíme tedy, že tradiční racionalistické/positivistické přístupy se od sebe v některých ohledech liší opravdu pouze v nuancích a pokud vezmeme v úvahu i jejich neo- podoby, lze hovořit dokonce o syntéze.

V každém případě si můžeme z racionalistických přístupů přenést do výzkumu podstatnou část jejich učení. Nicméně jako takové nám tyto teorie nenabízejí způsoby jak studovat spíše symbolické, nemateriální aspekty mezinárodních vztahů. Posun disciplíny

směrem od materiálních zájmů a externě daných preferencí k symbolicky konstruovaným identitám a sociálně konstruovaným zájmům vnáší do disciplíny až mainstreamový konstruktivismus (tedy modernistická verze konstruktivismu). Podle konstruktivistů je mezinárodní kontext, do něhož jsou státní a nestátní aktéři zapuštěni, do značné míry kulturně a institucionálně formován a jeho vlivy přesahují míru akceptovatelnou racionalistickými přístupy. Klíčová slova konstruktivismu jsou normy, kultura, identita, sociální učení a zájem. Poslední slovo sice konstruktivismus sdílí s racionalismem, avšak na rozdíl od racionalistů chápou konstruktivisté zájem jako výsledek působení předchozích čtyř konceptů. (Císař 2002: 58) Zmíněné koncepty též asi nejlépe odpovídají tomu, co se chystáme studovat. Tento postpozitivistický přístup bude tedy základním pojivem této práce, ale pravděpodobně není možné se vyhnout pronikání racionalistických vlivů.

Sociální konstruktivismus patří sice k mladším, ale dynamicky se rozvíjejícím teoriím mezinárodních vztahů. Pokud ovšem trváme na jeho přesné definici, narazíme na problém – často se ani samotní konstruktivisté nemohou shodnout, co se pod tímto pojmem přesně skrývá. Sám Nicolas Onuf, jeden z jeho nejvýznamnějších představitelů, jemuž je dokonce připisováno první užití tohoto termínu v mezinárodních vztazích⁷, v jednom z rozhovorů zapochyboval o autentičnosti svých kolegů Alexandra Wendta, Audie Klotz či Marthy Finnemore, kteří se považují za konstruktivisty: „Znám je všechny poměrně dobře a nemyslím si, že by jediný z nich byl konstruktivistou. Jsou to liberální institucionalisté, kteří převzali jazyk konstruktivismu jako nástroj k rehabilitaci liberálního institucionalismu (...).“ (Beneš 2010: 102, 103) Tento výrok tak nahrává domněnkám, že nejen že je konstruktivismus nesmírně obsáhlým pojmem, ale může sdílet některé společné charakteristiky s racionalistickými přístupy (zde konkrétně s liberálním institucionalismem).

Nicméně, podstatu konstruktivismu přibližně vystihuje následující formulace od Emanuela Adlera: Konstruktivismus je názor, „že způsob jakým se materiální svět formuje a je formován lidskými akcemi a interakcemi záleží na dynamických normativních a epistemických interpretacích materiálního světa“. (Adler 1997: 322) Jedním z důvodů, proč není snadné konstruktivismus komplexně uchopit, je existence několika proudů – konkrétně modernistického, postmodernistického a feministického. Přesto, že rozdíly mezi jednotlivými proudy jsou podstatné, jejich představitelé se v zásadě shodují, že jiné směry (neorealismus a neoliberalismus) nevěnují dostatečnou pozornost způsobům, jakým jsou aktéři ve světové

---

⁷ ONUF, Nicholas. Rules in Moral Development. *Human Development*, 1987, 30, 5, s. 257–267

politice sociálně konstruováni. (Wendt 1999: 4) Podle konstruktivistů zde hraje klíčovou roli především identita.

Sociální identity (nebo také role) jsou soubory charakteristik, které aktér sám sobě přisuzuje. Aktéři mají běžně více sociálních identit, které se liší podle naléhavosti a význačnosti. Tyto identity mají jak druhové, tak sociálně-strukturální vlastnosti – to znamená, že jsou zároveň kognitivními schémata, která umožňují aktérovi determinovat „kdo jsem/kdo jsme“ a pozicemi ve struktuře sociálních rolí sdíleného chápání a očekávání. Jako takové jsou ontologicky závislé na vztahu k ostatním; např. aktér nemůže být „antikomunistický“, pokud neexistují žádné komunistické státy. V tomto ohledu jsou sociální identity ústředním článkem ve vzájemné konstituci aktéra a struktury. (Wendt 1996: 51) Analogicky tak můžeme tvrdit, že EU nemůže být viděna jako soft power, pokud neexistují hard powers (USA, Rusko), nebo jako demokratizační a stabilizační entita, pokud by neexistovaly státy procházející tranzicí (Moldavsko).

Přestože se teorie sociální identity zaměřuje spíše na osoby, připouští, že lidé žijí v komplexním prostředí, kde jsou identity pojímány jako faktor při politickém rozhodování. Pokud toto aplikujeme na politické lídry, sociální identita záleží rovněž na předchozím porozumění byrokratického kontextu, který je opravňuje činit politická rozhodnutí (která nejspíše opětovně potvrzují požadovanou identitu) jménem určité skupiny (státu, národa, třídy, atd.). (Klotz, Lynch 2007: 76) To ovšem neznamená, že identity jsou trvalé či fixované. Naopak – mění se podle kontextu i podle časového období. Lidé je produkují i reprodukují spíše než, že se s nimi rodí. V empirickém výzkumu proto konstruktivisté zkoumají procesy, které spojují souvislosti a akce ve vývoji vědomí „sebe“ jako protikladu k „ostatním“, jeho významů a jejich rekurzivního efektu. (Klotz, Lynch 2007: 65) EU, potažmo ES, zažila od svého vzniku několik více či méně významných změn své identity, přičemž dosud největší nastala pravděpodobně po rozpadu východního bloku.

1. 3 Upřesnění přístupu a sledovaných jevů

Jev, který hodláme zkoumat, je tedy mezinárodní vztah mezi EU a Moldavskem. „Mezinárodní vztahy odkazují na soubor aktivit, které jsou zřetelně politické i přes své velké rozpětí. Aktivity jsou politické, pokud členové sociální jednotky konstruují tyto aktivity tak, aby byly nejdůležitější, kterým věnují svou pozornost. Když se tyto aktivity rozšiřují za práh okamžité, ustanovené lokality, v rámci které členové sociální jednotky obvykle jednají v reakci na své naléhavé zájmy, vznikají mezinárodní vztahy.“ (Onuf 1989: 2) V případě EU, potažmo Evropy, je takovou aktivitou ve vztahu ke třetím zemím kromě ostatního, šíření

vládnutí skrze normy, které EU praktikuje v rámci svých hranic. (Laïdi 2008: 4) Z uvedeného vyplývá, že šíření těchto norem je nejen spontánní, ale v první řadě záměrné a proto v bytostném zájmu EU. Nabízí se otázka, z jakého důvodu.

Evropa je strukturálně nakloněna prosazování těchto norem v mezinárodním systému, aby zabránila dvěma nepříjemnostem. Prvním úkolem je předejít tomu, aby byly globální normy méně přísné než evropské tak, aby nedošlo ke komparativní výhodě ostatních. Druhým důvodem je nedostatek síly (ve smyslu hard power) a z toho plynoucí „slabost“. EU (norm-setter) se tedy snaží transformovat své standardy na mezinárodní pravidla, která jsou akceptovatelná pro ty, kteří je přijímají (norm-takers), protože dostávají okamžitou a hmatatelnou odměnu (např. členství v EU nebo přístup na její trhy). (Laïdi 2008: 4) Normy tedy definují kolektivní standard ohledně toho, co tvoří vhodné chování aktérů s danou identitou. Normy se ale odlišují od zákonů nebo pravidel tím, že se dodržují ne proto, že jsou vynuceny, ale protože jsou považovány za legitimní a tudíž ustanovují to, „co by mělo být“ a co stanovuje vhodné chování. (Flockhart 2005: 13, 14) Expanze norem, které jsou dodržovány v rámci EU, do ostatních evropských zemí souvisí úzce i s konceptem europeizace.

Jelikož se jedná o velmi široký pojem, je na místě určité upřesnění. Havlík a Pšeja citují italského politologa Claudia Radaelliho, který rozlišuje celkem 4 formy: europeizace jako historický fenomén, transnacionální kulturní difúze, adaptace politik a institucionální adaptace. Relevantní pro případ Moldavska se jeví transnacionální kulturní difúze, která je popisována jako varianta transnacionalismu (konkrétně je míněno přeshraniční rozšíření kulturních norem, idejí, identit a vzorců chování), a institucionální adaptace a adaptace politik, které jsou výsledkem působení tlaku pramenícího z rozšiřovacího procesu a z členství v EU, tzn. působení tlaků plynoucích z evropské integrace na jednotlivé aktéry a instituce či na podobu domácí veřejné politiky. (Radaelli citován in Havlík, Pšeja 2009: 7) Poslední dvě zmíněné formy mají na Moldavsko ovšem pouze symbolický vliv, protože zatím není ani členem EU ani přístupujícím státem.

Mnohem vhodnější je v tomto kontextu zmínit princip podmíněnosti (kondicionality), který byl naznačen výše a který rozvinul Frank Schimmelfennig. Při aplikování kondicionality užívá sociální aktér mechanismus stimulace (reinforcement) ke změně chování jiného aktéra. Ten je založen na očekávání, že po jistém čase se chování aktérů, kteří jsou vystaveni stimulaci, změní na prosociální, aby se vyhnuli trestu a byli nadále odměňováni. Používané stimuly jsou materiálního nebo sociálního rázu. V případě materiální stimulace jsou cílové země za vyhovující chování odměněny materiální nebo jinou politickou odměnou

– např. finanční pomocí, přístupem na trh, technickou expertízou, participací v mezinárodním rozhodování, podporou budování kapacity v daném státě, finanční kompenzací na utlumení domácí opozice, apod.; v opačném případě jsou potrestány materiálními sankcemi, aby se zvýšily náklady na nedodržení pravidel (může se jednat o ekonomické sankce jako embargo nebo zmrazení účtů, ale také o pohrůžku užití síly⁸). (Schimmelfennig 2005: 107 – 109) Co se týče Unie, relevantní jsou bezpochyby také nástroje sociální stimulace.

Ty využívají sociálně-psychologických odměn, trestů a podpory. Odměny jsou v tomto případě ve formě mezinárodního uznání, veřejné pochvaly či nástrojů, kde se cílovému státu dostává mimořádné pozornosti – privilegovaná jednání se socializačním činitelem, vyslání expertů a podpůrných týmů a vyjadřování respektu za prodělané reformy. Naopak, potrestané země musí čelit ostouzení a izolaci – jsou veřejně obviněny za nedodržení norem, jejich lídři nejsou zváni na mezinárodní konference nebo je jim dokonce odepřen vstup do zemí společenství. (Schimmelfennig 2005: 109) K tomu, aby nebylo potřeba používat vnějších nátlakových prostředků k dodržování pravidel a norem, slouží proces socializace či sociálního učení. Takový proces může být vymezen jako „zasvěcení nových členů do způsobů chování, které jsou preferovány v (dané) společnosti“. (Risse, Sikkink 1999: 11; Flockhart 2005: 15) Sociální učení může probíhat, pokud jsou splněny alespoň 2 základní podmínky.

Za prvé, vztah mezi socializátorem (EU) a socializovaným (Moldavsko) je nerovný, protože socializátor má nebo věří, že má, větší vědomosti a znalosti o normách než socializovaný a tudíž, že má schopnost posoudit, zda byla požadovaná změna norem uspokojivá nebo ne. Za druhé, použitá definice vyžaduje existenci nějaké společnosti. Cílem je tedy vstup do již existujícího „klubu“, ve kterém jsou normy a pravidla správného chování zakořeněna a pochopena stávajícími členy. (Flockhart 2005: 15, 16) Ať už je EU nazývána jako socializátor, norm-setter či soft power a Moldavsko jako socializovaný nebo norm-taker, předpokládaný vztah mezi nimi by měl být jasný z předchozích teoretických úvah. I když se mohou jednotlivé zmiňované role aktérů v drobnostech překrývat nebo doplňovat, podstatou vzájemných vztahů by měla být asymetrie, kde má EU daleko vlivnější pozici.

Ke zkoumání oboustranných interakcí, kde je moc udržována pomocí „kultury“ (kulturních norem) a pouze omezeně zpochybňována (to, co Gramsciho následovníci nazývají hegemonií)⁹, je podle Ivera Neumanna velmi dobře uzpůsobena diskurzivní analýza. (Neumann 2008: 70) Ačkoliv není nutné stavět EU ve vztahu k Moldavsku přímo do

---

⁸ Užití této varianty je však ze strany EU jakožto měkké síly velice nepravděpodobné

⁹ Opět narážíme na průnik pozitivistické (marxismu) a postpozitivistické teorie (konstruktivismu)

hegemonní pozice, určitá převaha je zjevná. Praktický překryv diskurzivní analýzy a sociálního konstruktivismu potvrzují i další konstruktivisté, mezi nimi např. i zmíněný Nicolas Onuf. (Beneš 2010: 103) Vzhledem k tomu, že práce je v první řadě zaměřena na pravidla a normy, je účelné začít se zkoumáním textů, které prokazují existenci (a pokud možno i převahu) konkrétních intersubjektivních chápání. Relevantními primárními zdroji jsou tedy archivy vlád, mezinárodních a nevládních organizací, písemnosti a memoáry ústředních osobností, tiskové zprávy a interview, které mohou být doplněny a zasazeny do souvislostí pomocí sekundárních pramenů.

Smlouvy, konvence, vyjednávání a procedury také vyjadřují charakter akcí (nadějně, výhrůžně, atd.). Badatelé by neměli přehlížet ani nelingvistické dimenze diskurzu. Praktiky jako např. jak jsou lidé na danou příležitost oblečeni, sdělují informace, které nelze interpretovat prostřednictvím textu. (Klotz, Lynch 2007: 19) Pokud se rozhodneme pro využití diskurzivní analýzy, Neumann navrhuje třibodový postup. Nejprve je žádoucí provést delimitaci zdrojů, protože kvantita materiálů je většinou enormní, přičemž musí být každé vymezení patřičně zdůvodněno. První krok je následován mapováním či objevováním různých proudů daného diskurzu. To znamená, že může být identifikován dominantní význam sděleného, ale také několik alternativních, které nejsou explicitně uvedeny. Konečným úkolem analytika je pak demonstrovat to, že se tyto významy liší ve stupni dominance, z časového hlediska, atd. (Neumann 2008: 65 – 73) V této fázi je však vhodné učinit pouze první z dotyčných kroků.

Co se týče formy pramenů, je patrně užitečné nechat si otevřené všechny možnosti (včetně výše uvedených) s ohledem na větší flexibilitu – mohou být tedy použity všechny typy tištěných i elektronických písemností, mluvená řeč i všechny ostatní vyjmenované prostředky. Vymezení zdrojů pro účely této práce je však do velké míry dáno už jejím titulem. Primárně tedy budou sledovány akce a reakce aktérů, které se odehrávají v rámci Evropské politiky sousedství, potažmo Východního partnerství a SZBP. Poněvadž je ale cílem dobrat se jisté celistvosti, bude monitorována i další důležitá aktivita vnější dimenze EU směrem k Moldavsku. Ohraničení bude tak spíše tematického rázu než z hlediska podoby zdrojů. Tematickým ohraničením je myšleno sledování především toho dění, které se nějakým způsobem vztahuje k dříve popsanému žádoucímu chování a psaným i nepsaným normám a pravidlům EU. Jinými slovy, důležitá je observace pravidel, norem a hodnot, které jsou stavebními kameny EU – lidská důstojnost, svoboda, demokracie, rovnost, právní stát a dodržování lidských práv, včetně práv příslušníků menšin. „Tyto hodnoty jsou společné členským státům ve společnosti vyznačující se pluralismem, nepřipustností diskriminace,

tolerancí, spravedlností, solidaritou a rovností žen a mužů,“ píše se ve druhém článku Smlouvy o EU. (Úřad pro publikace EU 2010: 17)

Zjednodušeně by se dalo takové chování popsat jako chování státu, který se snaží o vstup do EU či o bližší kooperaci, a proto přejímá způsoby a pravidla typická pro členské státy, aby splnil očekávání vnitřní skupiny a stal se pro ni přijatelným (kompatibilním z hlediska identity). Dodržování těchto standardů a implementace evropských standardů do své legislativy by však mělo být kontinuální a trvat delší dobu, aby daný stát vytvořil (zkonstruoval) o sobě celkově pozitivní obraz pro společenství, do kterého se hodlá zařadit. Ačkoliv Moldavsko není kandidátskou zemí, již několikrát vyjádřilo vůli sblížit se s EU, přičemž pojem „sblížit se“ v sobě obsahuje příslib možného budoucího členství nebo minimálně těsné spolupráce. Přirozeně, jak už bylo naznačeno, zdaleka ne všichni aktéři na moldavské politické scéně jsou nakloněni orientaci na EU a preferují spíše užší spolupráci s Ruskem (především regiony jako Podněstří a Gagauzsko), případně prosazují neutrální směřování. Přímý i nepřímý tlak na přejímání evropských norem tak generuje veskrze různorodé odpovědi moldavské strany. Ty se pokusil kategorizovat Claudio M. Radaelli.

Podle něj existují 4 možné typy reakcí na europeizaci: přizpůsobení (absorption), transformace (transformation), lhostejnost (inertia) a omezení (retrenchment). Při přizpůsobení vykazují národní struktury flexibilitu tím, že si osvojí některé změny, které nemají zásadní dopad na stávající stav, protože ten už je v podstatě relativně kompatibilní s evropskými normami. Naopak, při transformaci dojde k fundamentální změně v politickém životě jako je např. nová ortodoxie v monetární politice. Pokud je stát lhostejný, znamená to, že zde neexistuje dostatečná vůle ke změně, poněvadž nároky ze strany EU se podstatně rozcházejí s domácí politickou praxí. Lhostejnost se může projevit třeba ve formě průtahů a zaostávání s transpozicí směrnic apod. Výsledkem tlaku může být také tzv. omezení, kdy je konečný efekt snažení se přesně opačný – tedy vznikne negativní reakce a důsledkem je oslabení evropské dimenze domácí politiky. (Radaelli 2003: 37, 38) Je potřeba připomenout, že koncept europeizace se pojí intenzivně s členstvím v EU a přístupovým procesem. V omezenější míře však může být aplikován i pro další formy spolupráce mezi aktéry.

2. Historicko – politický vývoj Moldavska

Snahou této kapitoly je v souladu s cíli práce přiblížit čtenáři ve stručné podobě vývoj moldavského národa, pro který bylo vinou nepříznivých okolností mimořádně těžké vytvořit si svůj „národní mýtus“ či příběh. Ať už se to týká etnické, lingvistické, náboženské či teritoriální otázky, Moldavané se vždy ocitli v působení nejméně dvou soupeřících vlivů.

První podkapitola se pokusí krátce shrnout historicko-politický vývoj na území dnešního Moldavska od středověku až do vyhlášení nezávislosti na začátku devadesátých let, přičemž je pozornost věnována hlavně vlivům, které formovaly nynější národní identitu. Druhá část se zaměří na dění v dnešní Moldavské republice. Oproti první sekci je kladen důraz spíše na politickou scénu a vztahy s klíčovými okolními zeměmi. Samostatné oddíly jsou pak určeny dvěma problematičtým regionům Moldavska – Podněstří a Gagauzsku. Na konci je zařazena krátká úvaha o současné moldavské národní identitě s ohledem na rozmanitou etnickou kompozici země.

2. 1 Moldavsko jako součást Sovětského svazu

Aniž by bylo potřebné zacházet hlouběji do dávné minulosti, je přece jenom užitečné podívat se krátce na počátky formování moldavské identity a státnosti, které nejsou (na rozdíl od historie větších a slavnějších národů) všeobecně známy. V dnešní době také existuje jen velmi málo toho, na co si moderní Moldavané mohou dělat historicky nárok a od čeho odvozovat svou homogenní kulturní identitu. Například nejvýznamnější moldavské historické osobnosti jsou spíše Rumuni a teritorium, na kterém se rozkládá dnešní republika, neexistovalo od roku 1538 jako skutečně nezávislý státní útvar. Území bylo totiž až do 19. století vazalským státem Osmanské říše, která jej využívala jako strategický bod pro rychlý přesun svých jednotek. (King 2000: 12; Shaw 1976: 100) Toto uspořádání platilo až do roku 1812, tedy do podpisu tzv. Bukurešťské smlouvy (někdy také Bukurešťský mír), která ukončila v pořadí sedmou rusko-tureckou válku.

Smlouva kromě jiného umožnila Ruskému impériu anektovat východní části provincie Moldávie a teritorium nazývané Besarábie, které nyní tvoří podstatnou část Moldavské republiky, což dokazuje také skutečnost, že současné hlavní město Moldavska Kišiněv, bylo zároveň hlavním městem ruské Besarábie. Přestože bylo území obýváno převážně rumunským obyvatelstvem, ruský vliv zde po roce 1812 citelně zesílil – obzvláště pravoslavná církev měla na místní obyvatelstvo velký vliv. Co se týče inkorporace do Ruské říše, byla Besarábie jednotkou se zvláštním administrativním statutem. Trochu paradoxně se ruští autoři stavěli v prvních letech po anexi k předchůdci Moldavska jako k něčemu exotickému, odlišnému od slovanského Ruska – a to jak z důvodu odlišného klimatu (ze zasněžené Moskvy či Petrohradu se zdálo místní klima podobné Egyptu), tak povahy lidí (oproti nepřátelským obyvatelům Kavkazu se Moldavané jeví jako pokorní a poddajní lidé). Tato diskurzivní konstrukce Besarábie jako „zaslíbené země“ vydržela až do pozdního 19. a raně 20. století, kdy ji nahradila spíše asimilační rétorika. (Taki 2014: 9 – 13) Již v tomto

stadiu můžeme identifikovat do budoucna problematiku okolnosti pro zrod ucelené moldavské identity.

Území s převážně románským obyvatelstvem bylo totiž nejprve na několik století podrobena Osmanům, aby se poté mohlo stát předmětem soupeření rumunského a ruského vlivu. Zatímco východní část Besarábie a Moldávie patřila k Rusku, ostatní rumunské provincie jako Bukovina či Valašsko, tvořily druhý díl nynějšího Moldavska a i Rumunska. Po první světové válce se začaly sny mnoha rumunských unionistů plnit zásluhou vzniku Velkého Rumunska spojením tzv. Starého království s Besarábií, Bukovinou, Transylvánií, Krišanou, Rumures a Banátem. Díky těmto akvizicím se rozloha Rumunska více než zdvojnásobila a populace přesáhla 17 milionů obyvatel (oproti předválečným 7 milionům)¹⁰. Téměř přes noc se tedy z Rumunska stal druhý největší stát středovýchodní Evropy s velmi rozličnou etnickou strukturou, kde Rumuni tvořili pouze 72 % obyvatelstva (největšími minoritami byli Maďaři, Židé, Němci, Rusové, Ukrajinci a Romové). Protože tyto ostatní národnosti představovaly vážnou hrozbu především tam, kde přechýlovaly Rumuny (např. v jižní Besarábii), potýkalo se meziválečné Rumunsko s mnohými výzvami, jak udržet pohromadě tak etnický i ekonomicky rozmanitý území. (Mitrascu 2002: 9)

Pro pochopení spletitého vývoje moldavské identity je nezbytné uvést, že před rokem 1812, a vinou ruské politiky i po tomto roce (v podstatě až do vyhlášení Velkého Rumunska), bylo pro obyvatele Besarábie, která byla součástí Moldávie, přirozené označovat se za Moldavany, nikoliv za Rumuny. A to jednoduše proto, že spolupatřičnost s Rumuny byla teprve v počátečních fázích a obyvatelé byli izolováni od ostatních rumunských provincií. Navíc, zatímco tyto provincie byly daleko více vystaveny západnímu, především francouzskému působení, které s sebou přineslo nové reformy, vývoj, ale i myšlenky na stát všech Rumunů, ruská propaganda byla velmi úspěšná v přesvědčování besarabského lidu, že se mají lépe pod ruskou nadvládou než jako sedláci v Rumunsku. (Mitrascu 2002: 29) Pravděpodobně už během tohoto období se tedy začal rodit rozpor mezi proruským a prorumunským/proevropským směřováním, který se naplno projevuje v dnešním Moldavsku.

Takzvané Velké Rumunsko vydrželo pouze do druhé světové války. V létě roku 1940 byla v souladu s tajným sovětsko-německým paktům Molotov-Ribbentrop moldavská Besarábie společně se severní Bukovinou a Moldavskou autonomní sovětskou socialistickou

---

¹⁰ Významnou roli zde hrála i tzv. Trianonská smlouva, kvůli níž Maďarsko přišlo asi o 103 000 km² území a přes 5 milionů obyvatel ve prospěch Rumunska. (Rothschild 1974: 155)

republikou (MASSR)¹¹ přičleněna k SSSR a zformovala tzv. Moldavskou sovětskou socialistickou republiku (MSSR). (Švankmajer et al. 1999: 646) A jestliže na počátku 20. století byla moldavská identita Rusy spíše potlačována, po druhé světové válce tomu bylo naopak – sovětská propaganda se snažila co nejvíce zdůrazňovat rozdíly mezi Moldavany a Rumuny, kteří byli vykreslováni jako okupanti a fašisté, od kterých je Rudá armáda „osvobodila“. Paradoxem zůstává, že Rumunsko bylo, stejně jako SSSR, po válečném konfliktu taktéž komunistickou zemí, takže nenávist nebyla namířena na nepřítel, ale na spojence. (Zdaniuk 2014: 139) Jakmile se Sovětský svaz po druhé světové válce ustálil ve svých hranicích, vrátila se sovětská historiografie k imperiálnímu obrazu historie carského Ruska.

Agenda propagace mýtů a legend týkajících se neruského obyvatelstva v SSSR začala v raných 50. letech a snažila se šířit hlavně následující přesvědčení:

- nadřazenost „Velkých Rusů“ jako přirozených vůdců a „starších bratrů“
- absence mezinárodního napětí mezi Rusy a ne-Rusy jak v minulosti tak i dnes
- tyto mýty pomáhají vytvářet nový sovětský (ruský) patriotismus
- území ne-Rusů nebyla dobyta, ale vytvořila s carskou/sovětskou říší „svazy“ či „unie“
- tyto svazy a unie přinesly národům pouze benefity, případně byly „menším ze dvou zel“ (např. pro střední Asii bylo „lepší“ spojit se s Ruskem než být dobyta Británií)
- větší centralizace znamená pozitivní vývoj
- nacionalistická agitace ne-Rusů proti říši je proti zájmům ne-ruského obyvatelstva, které považuje Rusy za „starší bratry“
- ne-Rusové nejsou schopni vytvořit své vlastní nezávislé státy
- ruská *mission civilisatrice* je pozitivní
- Moldavané nejsou etničtí Rumuni

Sovětská historiografie tak omezila kolektivní paměť a identitu každého národa v rámci SSSR pouze na své etnikum a geografickou jednotku a zastřela je zkresleným rusocentristickým. (Kuzio 2002: 245, 246) Co se týče Moldavska, ovšem nebylo podle Kuzia s ohledem na národnost příliš na co navazovat.

Moldavsko je dle něj tak spíše případem budování než ničení národního povědomí jako u některých ostatních etnik. Sovětské Moldavsko totiž začínalo se svou státností v rámci SSSR v podstatě od začátku, i když v ruské režii (tzn. hostilní k rumunskému živlu). Proto

---

¹¹ MASSR byla autonomní entita ustanovená v rámci Ukrajinské sovětské socialistické republiky (USSR) v roce 1924 s Tiraspolem jako hlavním městem. Po sovětské anexi Besarábie připadla menší část území nově zformované MSSR a většina se vrátila sovětské Ukrajině. Jak napovídá název hlavního města, tvoří velký kus území současné Podněstří (Brezianu, Spânu 2010: 254 – 255)

bylo Moldavsko po rozpadu SSSR mnohem více než jiné země, podobné post-koloniálním státům západních impérií. (Kuzio 2002: 259) Budování sovětského člověka v Moldavsku probíhalo po celou dobu podle linie známé z ostatních sovětských republik – především probíhaly rozsáhlé přesuny ruského obyvatelstva na území MSSR, zatímco Moldavané byli přemísťováni do vzdálenějších končin sovětského impéria. Cílem tohoto snažení bylo nejen promíchání obyvatelstva a vytržení lidí z jejich přirozeného prostředí, ale také zvýšení podílu etnických Rusů, čímž by zde Moskva zákonitě získala větší vliv. Tato politika probíhala v podstatě až do konce 80. let. 20. st.

Totalitní režim chtěl staré rozpory a rozdíly dané nesmírně spleťtou etnickou topografií vyřešit jednou provždy, pouze je však zmrazil – ukázalo se, že národnostní problém byl na sklonku 80. let v SSSR zdaleka nejdůležitější otázkou. Při gorbačovovském tání začaly tyto otázky komplikovat situaci nejen jednotlivým republikám, ale především moskevskému vedení. Suverenity a nezávislosti se dožadovaly jak republiky autonomní (někdy s nejasným cílem), tak i svazové. (Švankmajer et al. 1999: 784, 785) Nakonec se ukázalo, že národní cítění jednotlivých sovětských národů se nepodařilo vykořenit ani během několika desetiletí trvající sovětizace. Identita dnešních Moldavanů je ale víc než v jiných případech výsledkem působení několika vlivů (tureckého, ruského a rumunského a nakonec i „sovětského“).

2. 2 Moldavsko po rozpadu Sovětského svazu

Nezávislý stát jménem Moldavská republika se na politické mapě světa objevil v roce 1991. Vyhlášení nezávislosti země se odehrálo v souvislosti s rozpadem Sovětského svazu a nacionalistickými tendencemi na území tehdejší MSSR. Na nově probuzené nacionalistické cítění Moldavanů, které se projevilo přijetím zákona o moldavštině jako jediném státním jazyku v zemi již v roce 1989, však s obavami hleděla ostatní etnika obývající Moldavsko. Především se jednalo o christianizované Turky – Gagauzy, kteří se koncentrují na jihovýchodě území a rusofonní obyvatele podněsterského regionu. Už v roce 1990 tak Gagauzové vyhlásili svou nezávislost, o rok později je následovalo i Podněstří, a paradoxně jako poslední (až k 27. 8. 1991) se stalo nezávislé samotné Moldavsko. (Ženíšek 2008: 420, 430 – 431; Gombos 2004: 20) Statusu a vývoji obou problematických regionů jsou věnovány samostatné podkapitoly (viz kapitoly 2.2.1 a 2.2.2)

Ačkoliv jsou Podněstří a Gagauzií vyhrazeny samostatné sekce, je nutné zdůraznit, že s nimi spojená externě financovaná separatistická hnutí, ale také domácí i zahraniční „pan-rumunští“ aktivisté výrazně komplikovali demokratizační snahy v postsovětském Moldavsku. Kontroverze ohledně separatistických regionů se promítla i do vztahů s Ruskem – přestože

tehdejší prezident Sněgur na sklonku roku 1991 podepsal tzv. Almatinskou deklaraci zakládající Společenství nezávislých států (SNS), moldavský parlament, jehož většinu v té době tvořili poslanci Lidové fronty Moldavska, odmítl dokument ratifikovat¹². V roce 1993 spolu s Ukrajinou a Turkmenistánem zase odmítlo Moldavsko podepsat dohodu, která měla prohloubit vztahy mezi členskými zeměmi. (Crowther 1997: 297 – 298) Právě Lidová fronta měla na moldavskou politiku v prvních letech nezávislosti určující vliv.

Toto nacionálně orientované politické uskupení, které navazovalo na Demokratické hnutí na podporu perestrojky, vyhrálo v roce 1990 volby do Nejvyššího sovětu Moldavska s 27 % hlasů a poprvé prolomilo monopol komunistické strany. Zakládající kongres představil 20-bodový program požadující mimo jiné suverenitu země, politickou restrukturalizaci, návrat k moldavštině jako oficiálnímu jazyku, návrat k latince a novou environmentální politiku. Vymanění se z ruského vlivu probíhalo za pomoci tvrdé linie politického nacionalismu a navzdory tomu, že měla strana velký vliv na emancipaci národa, uškodila jí nejen ztráta počátečního elánu, ale hlavně přílišný prorumunský a unionistický postoj. V roce 1993 začala ztrácet vliv a ve volbách o rok později zcela propadla. (Brezianu, Spânu 2010: 302; Ženíšek 2008: 419) K moci se v parlamentních volbách dostala, právě na úkor nacionalistických sil, jiná politická formace většinově tvořená bývalými komunisty.

Protože Komunistická strana byla v roce 1991 zakázána, zformovali bývalí komunističtí aparátčící spolu s venkovskou zemědělskou elitou Agrární demokratickou stranu, která trvala na principu oddělenosti Moldavska od Rumunska i Ruska, zároveň jí ale nevadila integrace s trhy SNS a Ruské federace. Před novým parlamentem, ovládaným právě agrárníky, stály tři neodkladné záležitosti: za prvé musela být schválena nová ústava, za druhé se musel vyřešit status Gagauzsko a konečně, musela být implementována hospodářská reforma počítající s privatizací a zahraničními investicemi. (Roper 2010: 478) Ústavu se sice podařilo schválit, jinak byl ale postoj strany k ekonomickým reformám a k zavádění právního státu poznačen nepochopením a neochotným dodržováním spíše než plnohodnotnou podporou. To platilo hlavně pro reformy v zemědělství, protože zájmy kolchozů byly v parlamentu silně hájeny. Navíc samotná politická strana postrádala soudržnost. (Ronnås, Orlova 2000: 54)

V prezidentských volbách roku 1997 se nespokojenost obyvatelstva s politikou agrárníků naplno projevila. Všichni tři kandidáti – Mircea Sněgur, Petru Lucinschi a Andrei Sangheli – sice pocházeli z Agrární strany, nicméně první dva jmenovaní se od ní snažili

---

¹² Dokument byl nakonec ratifikován až v roce 1994

distancovat. Volby, které nakonec ovládl Lucinschi, byly neklamným znamením rozpolcenosti strany, která nebyla schopna dostatečně podpořit svého premiéra Sangheliho. Následkem neúspěchu byla nucena Sangheliho vláda rezignovat, a byla vytvořena nová, vedená Ionem Ciubucem, dřívějším vedoucím Účetního dvora. Fiasko v prezidentských volbách bylo pro stranu zničující a navíc byl silně oslaben parlament. (Ronnås, Orlova 2000: 54) Rok 1998 lze označit za menší zlom v nastolené politicko-ekonomické tranzici. Parlamentní volby totiž naznačily, kam se bude Moldavsko v příštích letech ubírat – všeobecná frustrace z politiky a zhoršující se hospodářská situace zajistila obnovené komunistické straně, vedené Vladimírem Voroninem¹³, 30 % hlasů a stala se tak největší parlamentní stranou. Strana komunistů sice ovládla moldavskou levici, ztělesnila hlavní alternativu vůči establishmentu a získala statut hlavního pólu, ovšem izolovaného, nedisponujícího vládním či koaličním potenciálem. (King 1999: 171; Strmiska 2000) Povolební poměr sil tak donutil všechny tři nekomunistické parlamentní formace¹⁴ ke koaliční spolupráci.

Pravostředová koalice nazvaná *Spojenectví pro demokracii a reformy* přetrvala ovšem ve své původní podobě jen po velmi krátkou dobu (necelý rok) a její bilance byla, mírně vyjádřeno, neuspokojivá. Jednalo se o inherentně nestabilní koalici, na jejímž čele se postupně vystřídali hned tři premiéři – Ion Ciubuc, Serafim Urechean a Ion Sturza. To vše se odehrávalo na pozadí krize demokratické vládnutelnosti, bujícího klientelismu, korupčních skandálů zasáhnuvších rovněž stranicko-politické elity, nemluvě o sociálně-ekonomických obtížích. Projevy politické destabilizace byly přitom ještě umocněny pokusy úřadujícího prezidenta P. Lucinschiho, již proslulého jako "rozbíječ stran", o zavedení prezidentského systému¹⁵. (Strmiska 2000) S přelomem století a parlamentními volbami 2001 se podle profesora Igora Prisaca dostává moldavský parlamentní systém z tzv. chaotické fáze (která dle něj trvala od roku 1994) do krystalizační fáze charakteristické jednou vládnoucí stranou. (Prisac 2015: 90) Zůstává ovšem otázkou, zda byla stabilizace tohoto typu žádoucí.

Moldavsko se totiž stalo první republikou v postsovětském prostoru, která umožnila obnovené komunistické straně návrat k moci. Strana komunistů Moldavské republiky

---

¹³ Voronin byl jednou z vůdčích osobností organizace Interfront, která usilovala o zachování SSSR a vymezovala se proti nezávislosti Moldavska (King 2000: 162)

¹⁴ Jednalo se Demokratickou konvenci Moldavska, Hnutí Za demokratické a prosperující Moldavsko a Stranu demokratických sil (Strmiska 2000)

¹⁵ Z iniciativy prezidenta se konalo referendum, ve kterém voliči odpovídali na otázku: „Podporujete takovou změnu ústavy, která by představila prezidentskou formu vlády v Moldavské republice, kde by byl prezident republiky zodpovědný za sestavení a vedení vlády?“ Přestože bylo úspěšné, prezidentská forma vlády nebyla v Moldavsku pro odpor parlamentu zavedena (Jeffries 2004: 333)

(SKMR) získala celkem 71 míst v 101-členném parlamentu, přičemž porazila jak Braghisovu alianci (šest malých středolevých stran), tak křesťanské demokraty (následovníci Lidové fronty). Tato většina jí umožnila sestavit vládu, zformovat parlamentní administrativní útvary, změnit ústavu a zvolit prezidenta. Na jaře téhož roku se prezidentem skutečně stal komunistický kandidát Voronin, zatímco v čele vlády stanul premiér Vasile Tarlev. Mocenské změny začaly být patrné téměř okamžitě. První zahraniční cesta nového prezidenta mířila do Moskvy, kde potvrdil své vstřícné naladění vůči Rusku – vyjádřil se pro těsnější spolupráci Moldavska v rámci euroasijské komunity a dokonce se uvažovalo, že by se země připojila k rusko-běloruské unii jako pozorovatel. (Jeffries 2004: 337 – 339) Nicméně, jak záhy zjistíme, vztahy s Ruskem nebyly vždy ideální.

SKMR, dominující moldavské politické scéně v podstatě od roku 2001 do roku 2010, se podařilo poslat všechna prozápadní uskupení do opozice (ve volbách roku 2001 Braghisovu alianci, v roce 2005 alianci Naše Moldavsko). A ačkoliv v roce 2009 se již vytvořila konkurenceschopná strana (Liberálně demokratická strana Moldavska), komunisté si i po předčasných volbách zvládli v parlamentu udržet status quo, i když už do formování nové vlády nezasáhli. (Grecu 2015: 62 – 63) V prvních letech vlády (2001 – 2003) byli komunisté otevřeně proruští, což vedlo ke značné nevoli jisté části obyvatelstva, která odmítala „rusifikaci“, orientaci země na Rusko, cenzuru a ztrátu kulturních a jazykových vazeb na sousední Rumunsko, a která pořádala desetitisícové demonstrace s cílem uspořádat nové volby. (Jeffries 2004: 346 – 350) Ty se sice nekonaly, ale i tak k ochladnutí vztahů s Ruskem došlo.

Souviselo s vyřešením statusu problematického Podněstří, kdy Voronin ustavil Společnou ústavní komisi, která měla připravit pro Moldavsko federální ústavu. Asistovat jí v tom mělo 5 mediátorů – Moldavsko, PMR, OBSE, Ukrajina a Rusko. Do výsledného dokumentu, tzv. Kozakova memoranda¹⁶, se silně promítly požadavky Rusů, mezi které patřila vize „společného státu“ Moldavska a Podněstří a přítomnost 2000 ruských vojáků v Moldavsku až do roku 2020. V den slavnostního podpisu smlouvy byla však ceremonie Voroninem zrušena, údajně z důvodu pochybností, které vyjádřily OBSE, USA a EU¹⁷. (Borgen 2006: 19) Odezva na příklon moldavského prezidenta k Západu samozřejmě nebyla v Rusku vůbec kladná a obavy v Moskvě vzbuzovalo také moldavské usmíření s Rumunskem, o kterém prezident prohlásil, že „dočasná vzájemná nedůvěra“ je minulostí. Vstřícná gesta

---

¹⁶ podle Dmitrije Kozaka, který byl zástupcem Putinovy administrativy a vedl jednání za ruskou stranu

¹⁷ Západní aktéři se domnívali, že realizace dohody by vedla k zakonzervování situace a byla by ohrožena možnost, že by se Moldavsko někdy stalo „životaschopným evropským státem“ (Borgen 2006: 19)

měla v sousedním Rumunsku velmi pozitivní ohlas a rumunští představitelé se nechali slyšet, že „moldavská cesta do Evropy vede přes Rumunsko“. (Nygren 2008: 85) Vzájemné rusko-moldavské neshody pak vyvrcholily před prezidentskými volbami.

Na jaře 2005 Rusko podporovalo ve volbě Voroninovy oponenty a Voronin dokonce naznačil, že se jej Rusové pokoušejí zabít. Zákaz dovozu moldavského vína z vykonstruovaných důvodů byl pak už jen kulminací napjaté situace mezi zeměmi. (Nygren 2008: 86) Rozepře s Ruskem však netrvaly dlouho – SKMR sice vyhrála volby v roce 2005 s „proevropskou“ agendou, ale o rok později se prezident vrátil k mírnějšímu vystupování vůči Moskvě. Ve spojitosti s tím i s proběhnulým referendem¹⁸ v Podněstří došlo také ke zrušení embarga na moldavské víno. Dalším gestem „dobré vůle“ ze strany Moldavska byl souhlas s přistoupením Ruska k WTO. (Dura 2007: 1 – 2) Před volbami v roce 2009 byly už staré spory kompletně zažehnány. Rusové otevřeně podporovali vládnoucí stranu – v předvečer voleb se konala schůzka Voronin – Medveděv, podporu osobně vyjádřili ruský ministr zahraničí a hospodářství a dokonce i patriarcha Kirill. Podpora se týkala i povolebního zátahu proti opozici, médiím a neziskovým organizacím. (Popescu, Wilson 2009: 100) Zvýšený nátlak na opoziční skupiny byl vlastně příznačný po celé období komunistické vlády.

Jak se ukázalo, proevropské směřování komunistů bylo pouze povrchní. Členové vlády sice ochotně zaváděli nové zákony a normy, které by pomohly jejich exportům do EU, a slibovali demokratizaci, ale jejich sliby vydrželi pouze do dalších voleb, kdy se represe přiosťovaly. V roce 2009 sice volby vyhráli, ale v parlamentu jim chyběli hlasy na zvolení prezidenta. Po dvou neúspěšných pokusech musel být parlament rozpuštěn a byly vyhlášeny nové volby. Tentokrát ovšem oproti předpokladům vyhrála těsně opozice, tvořená třemi liberálními stranami¹⁹ a Demokratickou stranou (DS) bývalého komunisty Mariana Lupua. Tyto subjekty zformovaly koalici nazvanou *Aliance pro evropskou integraci*, jejímiž hlavními programovými body bylo odbourat „Voroninův mocenský vliv“, posílit právní stát, urychlit evropskou integraci, zlepšit vztahy s Rumunskem a Ukrajinou, přičemž zachovat strategické partnerství s Ruskem. (Popescu, Wilson 2009: 94 – 96) Koalice však v této podobě vydržela pouze jeden rok.

Problém totiž zůstával nadále stejný – ani jeden z bloků neměl dostatečné množství mandátů v parlamentu, aby v prezidentské volbě prošel vládní, resp. komunistický kandidát.

---

¹⁸ Voliči v Podněstří rozhodovali, zda by se měla PMR připojit k Rusku. 97,1 % se vyslovilo pro svazek s Ruskem. Referendum nebylo mezinárodním společenstvím uznáno, ale Putin prohlásil, že obyvatelstvo Podněstří má právo na sebeurčení. (Piovesana 2006)

¹⁹ jednalo se o Liberální stranu (LS), Liberálně demokratickou stranu Moldavska (LDSM) a Stranu Aliance Naše Moldavsko (SANM)

Krize let 2009 a 2010 způsobené právě zablokováním parlamentu při volbě prezidenta se měla pokusit vyřešit změna ústavy spočívající v opětovném zavedení přímé volby prezidenta. Změna ústavy ale vyžadovala schválení v celostátním referendu, a jelikož to bylo pro nedostatečnou účast voličů prohlášeno za neplatné, byly opět vyhlášeny předčasné volby. Nejsilnější stranou zůstali komunisté, ale vládu *Aliance pro evropskou integraci II* sestavili opět představitelé opozičních liberálních stran, tentokrát ale už bez SANM, která se do parlamentu nedostala. V čele vlády se objevil opět Vlad Filat z LDSM. (Kuta 2011: 5 – 6) Koalici se sice tentokrát konečně podařilo zvolit prezidenta republiky, „proevropského a progresivního“ Nicolae Timoftiho²⁰, zároveň se ale Moldavsko dostává do období poznačeného extrémní nestabilitou, politickými krizemi a rychlým střídáním vlád.

Příčinou bylo bezskrupulózní soutěžení koaličních partnerů Vlada Filata (LDSM) a Vladimira Plahotniuca (DS) o kontrolu nad klíčovými institucemi, hlavně nad státním zastupitelstvím. Výsledkem byl v roce 2013 kolaps Aliance v atmosféře vzájemného obviňování. Ještě ten rok byla ale spolupráce stran v obměněné podobě obnovena, z části kvůli západnímu tlaku a z části kvůli znovu se zvětšující popularitě proruských stran před nadcházejícími volbami napřesrok. Oba zkompromitovaní lídři Filat i Plahotniuc se proto ve snaze vylepšit si image stáhli do ústraní a premiérem tzv. *Proevropské koalice* byl jmenován Iurie Leancă (LDSM). Po parlamentních volbách se však frustrace západně orientovaných voličů ještě prohloubila – strany nakloněné EU sice znovu těsně vyhrály, ale nepodařilo se jim sestavit koherentní, většinovou vládu a musely se spoléhat na podporu komunistů. Není tedy překvapením, že *Politická Aliance pro evropské Moldavsko* neměla dlouhého trvání. (Calus 2015) Mezitím totiž vyšel na povrch velký finanční skandál.

Ukázalo se totiž, že v roce 2014 zmizela z moldavských bank částka odpovídající 15 % moldavského HDP (asi 1 miliarda USD), pravděpodobně ve spojitosti se stranami LDSM a DS. (Calus 2015) Mohutné protesty, které byly svou intenzitou a počtem protestujících nejmasovější v postsovětské historii země, se staly osudné i následně vládě Valeria Streleța, která tak vydržela pouze tři měsíce. Za demonstracemi stáli vůdci moldavské občanské skupiny Důstojnost a pravda (DP), kteří požadovali demisi vlády i prezidenta Timoftiho a vypsání nových voleb. (Procházková 2015) V lednu 2016 se za dramatických okolností, kdy se demonstranti pokoušeli dostat do parlamentu, stal premiérem Pavel Filip z DS, jehož vláda se opět opírá o podporu proevropských stran. (Guardian 2016) V této mimořádně nepřehledné

---

²⁰ Pochybnosti ale panují především o jeho hlubokém propojení s korupčními strukturami (Coalson 2012)

situaci je tak téměř nemožné předvídat další vývoj politické scény, je však jasné, že Moldavané prožívají velkou deziluzi z vývoje své země.

Přes všechny ekonomické a politické těžkosti si ale Moldavsko v komparativní perspektivě s ostatními postsovětskými státy nevede špatně. V první řadě proto, že „se dokázalo vyhnout většině extrémů ostatních postsovětských zemí. Nikdy zde nebyl nastolen konsolidovaný autoritářský režim, ve kterém přestalo záležet na volbách jako v Bělorusku, Střední Asii, Ázerbájdžánu a patrně také v Rusku. Ani se zde neobjevilo náhlé vzplanutí demokratického pluralismu srovnatelné s tzv. barevnými revolucemi v Gruzii a na Ukrajině. (...) Moldavsko se tedy může jako jediná postsovětská země (s výjimkou Pobaltí) pochlubit nepřerušným cyklem právních a ústavních transferů moci prostřednictvím voleb od své nezávislosti v roce 1991“. (Popescu, Wilson 2012: 92) Země většinou dosahuje poměrně solidních hodnot od zavedených organizací hodnotících stav demokracie a lidských práv.

Podle kritérií Freedom House je letos Moldavsko klasifikováno jako částečně svobodná země s mírně pesimistickým výhledem vinou dysfunkční vlády a vlivu mocných byznysmenů na politiku. (Freedom House 2016: 19, 22) Index BTI, který měří kvalitu demokracie, tržní ekonomiky a politické správy v zemích procházejících tranzicí, přisoudil Moldavsku celkové 47. místo, přičemž z ostatních republik ruského blízkého zahraničí jej předstihla kromě Pobaltí už pouze Gruzie na 45. místě. Nejpozitivněji byla hodnocena demokracie, zatímco v tržní ekonomice a politické správě je nutné výraznější zlepšení. (BTI 2016) Moldavsko se tedy zdá být demokracií, která má ke svému fungování zřízeny všechny potřebné instituce i probouzející se občanskou společnost, avšak je nutné odstranit četné interinstitucionální procedurální nedostatky a obnovit vzájemnou důvěru mezi vládnoucími vrstvami a společností.

V současnosti je země parlamentní republikou s jednokomorovým parlamentem (Parlamentul Moldovei), ve kterém zasedá 101 poslanců volených na 4 roky. Kromě jiného má pravomoc zvolit prezidenta a také jej dvoutřetinovou většinou hlasů odvolat. Prezident je exekutivní složkou státu, která je povinna garantovat nezávislost a jednotu republiky a dohlížet na efektivní fungování státních úřadů. Také může na 60 dní rozpustit parlament, pokud se nepodaří sestavit vládu. Ta se skládá z premiéra, dvou místopředsedů a přibližně 20 ministrů, kteří jsou nominováni prezidentem a potvrzeni parlamentem. Poměrně složitý soudní systém je pak tvořen Nejvyšším soudem, Odvolacím soudem a podřízenými tribunály, dále Radou soudců a státních zástupců, Prokuraturou a Ústavním soudem. Nejdůležitějším je samozřejmě Ústavní soud, jediný orgán oprávněný rozhodovat o ústavněprávních věcech. Zahrnuje 9 soudců, z nichž 3 jsou jmenováni prezidentem a zbytek parlamentem. (Crowther

2006: 897 – 899) Stručný popis struktury a rozdělení státní moci tedy nenaznačuje žádné vážnější odchylky od západních demokracií a představuje do budoucna značný potenciál pro další demokratizaci a europeizaci.

2. 2. 1 Podněstří

V roce 1992 prožilo Moldavsko sice krátký, ale krvavý konflikt o teritorium ležící východně od řeky Dněstr. Separatistický spor, který vznikl na konci 80. let a propukl v násilný konflikt v první polovině roku 1992, za sebou zanechal více než 1000 mrtvých nebo zraněných a 130 000 vnitřně vysídlených osob a uprchlíků, kteří se uchýlili do Ruska, na Ukrajinu, či do zbytku Moldavska. (King 1999: 178) Násilná fáze konfliktu začala 1. března boji mezi moldavskými bezpečnostními silami a slovanskými separatisty²¹, podporovanými ruskými jednotkami pod vedením Alexandra Lebeda. Separatisté, jimž se údajně dostalo z ruské strany logistické podpory i zbraní, napadali centrály místních úřadů, které byly loajální vládě Moldavské republiky. (Brezianu, Spânu 2010: 39) Jakkoliv se nejprve Moskva snažila o své angažovanosti v bojích mlžit, v polovině května vydala rozhodnutí o přímém zapojení čtrnácté ruské armády do bojů.

Ruský ministr obrany Graciov při té příležitosti řekl: „Kvůli zhoršení situace v Podněstří, a pokud vezmeme v úvahu, že to je ruské území, jej musíme bránit všemi možnými způsoby a všemi dostupnými prostředky.“ (Chirtoaca 2004: 44) Rebelové podporovaní Moskvou tedy postupně stupňovali útoky na moldavské cíle a nabývali převahy. 7. června 1992 se ve městě Linskoe za účasti ruských, moldavských a podněsterských vojenských představitelů sice podařilo dojednat okamžité příměří včetně stažení těžkých zbraní, ale to bylo ze strany Rusů soustavně porušováno. K trvalejšímu utlumení situace tak přispěla až *Dohoda o principech urovnání konfliktu*²² podepsaná prezidentem Ruské federace Borisem Jelcinem a moldavským prezidentem Mirceou Sněgurem. Mimo jiné byla ustavena tzv. společná kontrolní komise, která má dohlížet na pořádek a 14. ruská armáda, která má základnu na území Podněstří, musí striktně respektovat jeho neutralitu. (Chirtoaca 2004: 45) Ruská přítomnost je tak v Podněstří velmi citelná i dnes.

Jak si všímá Lubomír Gombos, „trable s přítomností ruské armády jsou však o to pikantnější, že je v rozporu se současnou platnou ústavou²³.“ (Gombos 2004: 21) Podněstří je

---

²¹ především etničtí Rusové a Ukrajinci

²² Celým názvem „Agreement on principles of Transnistrian military conflict peaceful settlement in the Republic of Moldova“

²³ Čl. 11: „Moldavská republika vyhláší svou trvalou neutralitu. Moldavská republika nedopustí na svém území rozmístění vojenských sil civilních států.“ (Constitute project 2015: 9)

sice nevelký kus země vklíněný mezi řeku Dněstr a hranice Ukrajiny, který má celkovou rozlohu pouze 4 118 km² a žije zde přibližně 580 000 obyvatel, ale ačkoliv tato oblast není rozlohou ani populačně signifikantní, nachází se zde klíčová průmyslová infrastruktura Moldavska, elektrárny, a v neposlední řadě, velká zásoba zbraní ze sovětské éry. (Borgen 2006: 3) Přestože tedy po válce z roku 1992 zůstala oblast formálně součástí Moldavska, moldavské instituce nemohou v Podněstří uplatnit žádným způsobem svůj vliv. Podněsterská moldavská republika (PMR) totiž představuje de facto nezávislý stát, který disponuje vnitřní suverenitou – v Podněstří fungují státní instituce, bezpečnostní složky, oblast disponuje vlastní měnou (tzv. podněsterský rubl). Jenže zároveň Podněstří nedisponuje vnější suverenitou, neboť republiku neuznává žádný suverénní stát²⁴. (Behenský, Šanc 2010: 38) Dodnes se proto vedou diskuze o jeho statusu.

Nejčastěji se můžeme setkat s termíny de facto stát, kvazi stát či tzv. anomální politicko – geografická jednotka. V ústavě, která byla v roce 1995 schválena referendem a o rok později podepsána prezidentem, se však PMR definuje jako demokratický stát s principy dělby moci a pluralismu, což je příznačné pro mnoho „fasádových demokracií“. Do roku 2011 se země dala považovat za čistě prezidentskou republiku, což se sice změnilo revizí ústavy, ale i přesto má přímo volený prezident zásadní vliv na dění v zemi. Rok 2011 byl přelomovým i po personální stránce – dlouholetého prezidenta Igora Smirnova, který post zastával od vzniku státu, nahradil Jevgenij Ševčuk. I když se režim v PMR může zdát na první pohled standartní, vykazuje početné autoritářské rysy – např. opozičním kandidátům na prezidentský úřad bylo několikrát znemožněno účastnit se voleb (z vykonstruovaných formálních důvodů), je zde soustavně omezována svoboda shromažďování a projevu, a soudní moc je výrazně provázána a ovlivňována ze strany držitelů moci, tudíž i všechny volby (prezidentské i parlamentní) jsou mezinárodním společenstvím považovány za nesvobodné. (Behenský, Šanc 2010: 40, 42; Dočekalová 2011: 149 – 151) Co se týče institucionálního a stranického systému, lze také tady pozorovat odlišnosti od běžného demokratického modelu.

Jednokomorový parlament, nazývaný Nejvyšší rada, má 43 poslanců, kteří jsou voleni na pětileté funkční období. Jako takový nemá příliš silnou pozici a to ani po změnách ústavy, kdy se země posunula směrem k polo-prezidentskému režimu. Stranický systém je v zárodečné a nekonsolidované podobě, přičemž za hlavní politické strany lze považovat zejména uskupení Obnova (Obnovlenie) a Republika (Respublika). Tyto strany jsou však podezřelé už z toho důvodu, že vznikly jako první politické strany až po 15 letech jejich

---

²⁴ PMR uznaly pouze Abcházie, Jižní Osetie a Náhorní Karabach, tedy oblasti, které jsou podobným způsobem anomální

neexistence během léta 2006, a proto oprávněně vzbuzují nedůvěru politických analytiků, kteří je považují pouze za formální uskupení, která mají vyvolat zdání vícestranického systému a odrazit zahraniční kritiku. (Dočekalová 2011: 151, 155 – 156) Odhlédneme-li od nedemokratického politického systému, je dalším výrazným znakem Podněstří animozita vůči románskému obyvatelstvu a naprostá závislost na sousedním Rusku.

Přestože místní autority pokračují v sovětské tradici zdůrazňující multietnický charakter tamní společnosti, což dokládá i trilingvismus ve veřejném životě, ruská lingvistická i kulturní dominance je zjevná. Přestože se rumunské obyvatelstvo Podněstří z části asimilovalo a je loajální režimu, je stále vnímáno podněsterskými lidry jako potenciaální interní hrozba. (Küchler 2008: 40) Zmíněná závislost na Ruské federaci se projevuje hlavně v ekonomice (a to jak v oblasti odbytu výrobků podněsterského průmyslu, tak i z hlediska dodávek strategických surovin a zemědělských produktů). Zatímco tedy ekonomika orientovaná především na průmysl se výrazně odlišuje od té moldavské, kde dominuje agrární sektor, oba státy mají společnou závislost na ruských dodávkách plynu a ropy. Ruský Gazprom tak velmi často využívá svých pohledávek k prosazování svých politických cílů v regionu. (Behenský, Šanc 2010: 50) Není tedy pravdou, že problematika Moldavska a Podněstří se dá od sebe úplně oddělit.

„Zamrzlý“ konflikt v Podněstří má totiž několik dlouhotrvajících efektů na moldavskou domácí i zahraniční politiku. Za prvé, účastníci bojů se stali součástí podněsterské „národní“ mytologie – lidé jako Smirnov, jeho poradce a pozdější ministr zahraničí Valeri Litskai, předseda parlamentu Grigore Mărăcuță a pozdější ministr obrany Vladimir Atamaniuk – platili v republice za hrdiny a dokázali si udržet velký vliv během období, kdy se v Moldavsku vystřídaly čtyři různé vlády. Za druhé, vyřešení statusu PMR je jedno z klíčových dilemat, kterým Moldavsko čelí při integraci do evropských struktur – vyřešení konfliktu je tedy viděno jako ústřední cíl pro posílení bezpečnosti EU. A konečně, podněsterská válka představuje pro Moldavsko citelnou hospodářskou zátěž, protože ztratilo podstatnou část průmyslové infrastruktury, koncentrující se právě v problematickém regionu. (Roper 2010: 476 – 477) Z důvodu konstruktivistického zaměření celé práce je užitečné se na Podněstří podívat i z této perspektivy.

Natalia Cojocar a Stela Suhan popisují, jak se postupně formovala identita obou aktérů – tedy Podněstří a Moldavska. Za sovětských časů se považovali podněsterští za „my“, kdežto ostatní Moldavané byli „oni“. Poté, během ozbrojených střetů získalo „my“ jiný rozměr – podněsterská identita byla daleko více posílena, zatímco ostatní Moldavané („oni“) byli považováni za „Rumuny“, „nacionalisty“, „fašisty“ a „invazisty“. Naopak, ze strany

Moldavanů loajálním Kišiněvu se obyvatelům Podněstří dostalo označení „zrádci“ a „romanofobové“. Identita podněsterských občanů byla tedy formována nejen negativními obrazy o Moldavsku, ale i o Rumunsku. To bylo vykreslováno jako země s křehkou ekonomikou, chudobou a interetnickými konflikty. Tato „rumunská identita“, která byla podle propagandy vlastní i Moldavanům, byla dávana do protikladu „bezpečné“ podněsterské identitě *homo sovieticus*. Intenzita vzájemných dezinterpretací narůstala hlavně během konfliktu, což vedlo mnoho lidí k domněnce, že ke konfliktu nemuselo vůbec dojít, ale byl vyvolán zájmem několika jednotlivců. (Cojocar, Suhan 2004: 141) Navzdory tomu, že od této války uběhlo již 25 let, zůstává stále v lidských myslích a formuje role obou aktérů.

Podle odborníků však stále existuje naděje, že se dichotomii podaří překonat. Klíčové je překonání rozporu „my/oni“. V tomto případě by se jednalo o systematicky vykonávanou politiku komunikace (diskuze, mítinky, atd.) mezi tvůrci veřejného mínění z „obou břehů“ (žurnalisté, zástupci občanské společnosti, atd.), přičemž poskytované informace z jednání by měly splnit následující kritéria: kontinuální informování celé populace i specifických skupin; propagování společných hodnot a cílů a posilování pocitu náležitosti k Moldavské republice. (Cojocar, Suhan 2004: 145) Takové smíření by samozřejmě vyžadovalo mnoho času a nemuselo by vést k plnému znovusjednocení, nicméně alespoň k pokojnému soužití v rámci širší autonomie.

2. 2. 2 Gagauzsko

Gagauzsko (někdy také Gagauzie) je dalším problematickým regionem Moldavska, i když v žádném případě ne v takové míře jako PMR. Celková plocha Gagauzie je pouze 1 830 km² a zabírá tak jen 5 % z celkové rozlohy Moldavska, a ani lidnatost není velká – žije zde přibližně 160 000 obyvatel (3,5 % celkové populace). Podle moldavského zákona zahrnuje Gagauzie všechna území, kde etničtí Gagauzové reprezentují alespoň polovinu místní populace a také další části Moldavska, které se v referendu rozhodly připojit. Je to tedy vlastně složenina čtyř na sebe nenavazujících území, které leží v jižním Moldavsku. Hranice Gagauzka byly proto od roku 1994, kdy byl region oficiálně ustanoven, několikrát revidovány. (Haines 2014: 1 – 2) Autonomizaci oblasti ale předcházelo období etnicko – politické mobilizace na začátku devadesátých let, která se projevila ve formě protestů i lokalizovanými výbuchy násilností mezi civilním obyvatelstvem a paramilitárními skupinami, které volaly po suverenitě Gagauzů. (Protsyuk 2010: 233) Separatistické skupiny ale zdaleka nedosáhly takové síly jako v Podněstří, a co je nejdůležitější, nemohly se spolehnout na

vojenskou podporu Ruska. (Horák 2015) Protože převážná část obyvatelstva je tureckého původu, hrálo nezanedbatelnou roli při upokojení etnických třenic právě Turecko.

Turecká role spočívala hlavně v ujišťování gagauzských lídrů – Turecko mimo jiné slíbilo rozsáhlé investice a poskytování rozvojové pomoci. To bylo také jedním z důvodů, proč byla složitá jednání a následné referendum z roku 1994 úspěšné a potvrdilo speciální status a autonomii pro Gagauzii, ovšem v rámci Moldavské republiky. Toto speciální postavení umožňuje obyvatelům zvolit si své exekutivní a legislativní představitele, stejně jako svého guvernéra, tzv. baškana²⁵. Oficiálními jazyky autonomní jednotky jsou pak gagauzština, ruština a moldavština. (Brezianu, Spânu 2010: 190; Horák 2015) I když je Gagauzsko součástí Moldavska, má silné vazby nejen na Turecko, ale podobně jako Podněstří také na Rusko. Pro-ruská orientace je často zneužívána tamními elitami při vyjednávání s centrální moldavskou vládou a prosazování svých cílů. Rusko sice nedisponuje takovým vlivem jako u PMR, ale spoléhá na Gagauzsko při blokování euroatlantických ambicí Moldavska.

V roce 2014 se např. konalo v Gagauzsku referendum, které se tázalo na tři otázky: *Souhlasíte s vládní politikou směřování Moldavska k integraci do EU? Souhlasíte s přistoupením Moldavska k celní unii Ruska, Běloruska a Kazachstánu? Souhlasíte s tím, že by se mělo Gagauzsko osamostatnit v případě, že by Moldavsko ztratilo svou suverenitu?* (např. pokud by splynulo s Rumunskem). Gagauzové se jasně vyslovili proti EU (97,2 %), pro celní unii (98,9 %) a pro právo osamostatnění (98,9 %). U hlasování byly přítomni také mezinárodní pozorovatelé, kteří konstatovali, že bylo v souladu s mezinárodními standardy. (Haines 2014: 3) Sympatie zdejších občanů k Rusku a jejich nedůvěra k EU jasně naznačují, že pozici Gagauzie v rámci státu není radno podceňovat a vláda v Kišiněvě by neměla požadavky regionu ignorovat.

Stejně jako v předchozím případě, i tentokrát se stručně dotkneme identity Gagauzů. Jak bylo naznačeno v předchozích odstavcích, identita toho etnika byla výrazně ovlivněna ruskými a tureckými vlivy. Turecká přítomnost je patrná na každém kroku – operuje zde např. turecká rozvojová agentura TÍKA, Atatürkova turecká knihovna v hlavním městě Comrat, dále Turky podporované školy, státní rozhlas a televize, noviny i soukromé podniky. Část pravoslavných Gagauzů je však vůči turecké kultuře spojené s islámem podezřívavá, a preferuje sblížení s Ruskem. Rusové jsou vnímáni obyvateli pozitivně (jako „ochránci“) již od dob druhé světové války, kdy byli Gagauzové vystaveni asimilačním snahám Rumunů a

---

²⁵ V čase vzniku této práce zastávala pozici baškana Irina Vlakh, zvolena do úřadu v roce 2015 (Novosti Pridnestrovyia 2015)

také během turbulentních devadesátých let a rebeliím proti centrální moldavské vládě. Gagauzská identita je tedy fragmentovaná a „představuje extrémní případ kdy se zásluhou historických okolností, etnicity a náboženství vytvoří taková forma identity, kterou je nemožné striktně rozložit na národní, etnické, lingvistické či religiózní komponenty. (Kapaló 2011: 78, 81 – 83)

2. 2. 3 Problematické aspekty moldavské identity

Pokud čtenář vezme v úvahu všechny uvedené informace týkající se moldavského vývoje, musí mu být jasné, že podmínky pro utváření ucelené národní identity byly a jsou mimořádně složité. Výsledkem je několikanásobné a často se překrývající štěpení, které je přítomno v dnešní moldavské společnosti a které do značné míry brání většímu progresu celé země. Do reálií současného Moldavska se přenesla zejména konfliktní linie, která rozděluje „unionisty“ a „moldavanisty“. Unionisté se domnívají, že moldavanství by mělo být pouze regionální identitou v rámci obnoveného Velkého Rumunska a usilují o sjednocení se svými rumunskými „bratry“, přičemž tento postoj zastává především moldavská inteligence – vědci, spisovatelé a umělci. Na druhou stranu, moldavanisté tvrdí, že sice jsou s Rumuny jazykově a kulturně spřízněni, ale chtějí vlastní stát. Ti radikálnější dokonce mluví o odmítnutí etnonymu „Rumun“ a budování vlastní moldavské identity. (King 1994: 345) Od této základní cleavage mezi moldavanisty a unionisty je pak odvozeno ještě několik dalších vedlejších variant.

Například Zdaniuk rozlišuje mezi sovětským a evropským moldavanismem. Vysvětluje to tím, že tato skupina je silně polarizovaná a jen těžko může být viděna jako homogenní. Přídomek „sovětský“ je užíván, protože jeho ideologický obsah je velice podobný sovětské historiografii. Reprezentanty sovětského moldavanismu byla například komunistická strana v čele s Vladimírem Voroninem, která se hlásila k sovětskému dědictví a kultuře a stavěla se do role ochránce národnostních minorit před „rumunským nacionalismem“. I když je tato rétorika atraktivní hlavně pro rusofonní obyvatele, voliči SKMR byli i moldavští venkované, kteří nechtěli být pod vlivem Bukurešti, ale ani Moskvy²⁶. Jak název napovídá, cílem evropského moldavanismu je integrace Moldavska do EU. Dle něj moldavská populace mluví rumunsky, ale je to jiný politický národ. Mezi evropské moldavanisty zařazuje autor dva nejbohatší oligarchy v Moldavsku: Vlada Filata z LDSM a Vlada Plahotniuca z DS. (Zdaniuk 2014: 138 – 143) Zatímco v posledních letech dominuje politickému diskurzu evropský moldavanismus (občasně kombinovaný se sovětským), v čase

---

²⁶ Po odmítnutí tzv. Kozakova plánu a příklonu strany k EU se sovětští moldavanisté začali identifikovat s proruskou stranou Renata Usatîia (Zdaniuk 2014: 142)

zhroucení SSSR sílily hlavně pan-rumunské a unionistické myšlenky, které se ovšem brzy vyčerpaly²⁷. Neznamená to však, že by unionismus definitivně vymizel.

Zvážíme-li přetrvávající názorové rozpory a etnickou roztržičnost Moldavska spolu s dalšími fakty jako je hospodářská zaostalost, můžeme dojít k závěru, že je nepravděpodobné, že by si Moldavané utvořili silný vztah k jejich nově vytvořenému státu. Opak je však pravdou – míra národní hrdosti, která je jednou z nejdůležitějších dimenzí ve sféře sociální identity – je porovnatelná se zeměmi, které bývají všeobecně považovány za úspěšnější v budování národa po pádu komunismu. Průzkum uskutečněný v roce 2006 zjistil, že 68 % obyvatel je hrdých na to, že jsou Moldavané, 30 % bylo opačného názoru. Moldavsko se tak sice ocitlo v kategorii zemí se slabší národní hrdostí, ale i tak předstihlo Ukrajinu, Estonsko i Litvu. Šetření také ukázalo, že nejvíce se s Moldavskem identifikuje titulární skupina, tj. Moldavané (v 72 % případů), méně potom Ukrajinci (60 %), Rusové (56 %), a ostatní minority (47 %). (Protsyk 2007: 3, 13) Důležitou složkou sociální identity je i národní integrace/soudržnost.

Jinými slovy nám postoje majority a minoritních skupin k sobě navzájem a jejich hodnocení stavu interetnických vztahů může posloužit jako důležitý zdroj informací o úspěšnosti procesu národní integrace v nově vzniklých státech jako je Moldavsko. (Protsyk 2007: 4) Podle sčítání lidu z roku 2004 jsou největšími etnickými skupinami²⁸ Ukrajinci (8,4 %), Rusové (5,9 %), Gagauzové (4,4 %), Bulhaři (1,9 %) a ostatní (1,4 %). (Statistica Moldovei 2004) V komparativní studii z roku 1998 vytvořili autoři dva indexy – první shrnoval inkluzivní postoje titulární skupiny vůči minoritám a druhý shromažďoval odpovědi netitulárních skupin, které vyjadřovaly vůli minorit začlenit se do titulární kultury. Ukázalo se, že ve srovnání s Estonskem, které bylo taktéž zkoumáno, jsou Moldavané ochotnější k inkluzi svých menšin. Na druhou stranu, moldavské netitulární skupiny jsou mnohem méně ochotné integrovat se do národní komunity. (Kolsto, Melberg citováni in Protsyk 2007: 4) Tato studie může být poněkud obsoletní, ale výstižně ilustruje strach menšin z „rumunizace“, který je přítomný i dnes, a také jejich rezervovanost vůči EU²⁹, což představuje pro evropské ambice Moldavska problém.

---

²⁷ Velkou ranou pro pan-rumunské hnutí bylo referendum z roku 1994, kde se více než 90 % občanů Moldavska vyslovilo pro nezávislost země a proti znovusjednocení s Rumunskem. Symbolicky tak byla na nějaký čas ukončena éra pan-rumunismu (LA Times 1994)

²⁸ bez zahrnutí Podněstří

²⁹ podrobnosti viz KOSIENKOWSKI, Marcin a William SCHREIBER. *Moldova's National Minorities: Why are they Euroskeptical?* Paris: NIS Center, 2014.

3. Vzájemné vztahy EU a Moldavska

Třetí a poslední kapitola je stěžejní částí práce, protože obsahově naplňuje cíle vytyčené v úvodní pasáži. Text přímo navazuje na první kapitolu, která pojednávala o zvoleném přístupu a konkretizovala jevy, které budou zkoumány, a na druhou, která měla za úkol seznámit čtenáře s vývojem i problémy současného Moldavska, jež jsou však do velké míry dány historickými událostmi. A konečně závěrečná kapitola pojednává o vzájemných vztazích Moldavska a EU (respektive ES) po rozpadu Sovětského svazu ze sociálně konstruktivistické perspektivy. Jejím úkolem je přiblížit čtenáři, jak se vzájemně vyvíjely a konstruovaly identity aktérů, které momenty vedly ke změnám v oboustranném vnímání aktérů a do jaké míry se podařilo Moldavsko europeizovat. To vše v postupné časové posloupnosti, pro větší přehlednost rozdělené podle jednotlivých dekad.

3. 1 *Vzájemné vztahy EU a Moldavska v devadesátých letech*

Navzdory tomu, že zájmem této práce je studovat především moderní nezávislé Moldavsko, vzniklé po roce 1991, není možné úplně přehlížet rodící se vztahy mezi sovětským Moldavskem a tehdejšími ES, potažmo Evropou. Jako přirozená „spojka“ se zbytkem Evropy a Západem sloužil MSSR na přelomu 80. a 90. let její příbuzný západní soused Rumunsko. To je také důvodem, proč získaly po Gorbačovově perestrojce a glasnosti pan-rumunské myšlenky tolik příznivců (více o pan-rumunství a Lidové frontě v předchozí kapitole). Moldavsko už ale tehdy projevovalo i zájem o sbližování s venkovním světem včetně Evropy. Deklarace suverenity přijatá tehdejším Nejvyšším sovětem v roce 1990 mimo jiné dávala Moldavsku právo „navázat a udržovat diplomatické vztahy se všemi zeměmi světa“, vyjádřila respekt k Chartě OSN a jejím principům, a také vůli Moldavska podílet se na tvorbě nového systému bezpečnosti v Evropě. (Cașu, Șarov 2011: 28) Tento dokument tak v podstatě připravil půdu pro vyhlášení plné nezávislosti v atmosféře hroutícího se Sovětského svazu.

V *Deklaraci nezávislosti Moldavské republiky* se náklonnost k Evropě a jejím hodnotám projevila již daleko jasněji: moldavský parlament v ní bere na vědomí „nezvratný proces probíhající v Evropě i jinde ve světě, volající po demokracii, svobodě a národní jednotě, po nastolení vlády práva a transformaci směrem k tržnímu hospodářství (...) a vyjadřuje záměr navázat politické, ekonomické, kulturní a všechny ostatní vztahy, které budou ve společném zájmu s evropskými zeměmi a všemi ostatními státy na světě“. (Parlamentul Moldovei 1991: 2) Tato deklarace ale byla na delší dobu prakticky jediným

přihlášením se k Evropě všeobecně, nemluvě o tehdejších ES jako entitě. Země byla totiž naplno paralyzována zmatkem nastalým po rozpadu SSSR, umocněným mezinárodními konflikty. Evropa a její hodnoty tak představovaly normativní ideály, které musely být odloženy kvůli naléhavějším záležitostem.

Dialog mezi EU/ES a Moldavskem se v prvních letech existence státu vyvíjel sporadicky, neuceleně a s neadekvátní dynamikou. (Leancă citován in Vițu 2004: 39) Podle Iana Mannerse jsou vzájemné vztahy v tomto období velmi ojedinělé, výmluvným dokladem této skutečnosti je, že Moldavsko je v letech 1991 – 1997 zmíněno pouze ve 23 vyjádřeních či memorandech předsedajících zemí ES/EU v rámci SZPB či Evropské politické spolupráce. Oboustranné interakce se tak omezily především na tři záležitosti: program TACIS³⁰, konflikt v Podněstří a Dohodu o partnerství a spolupráci (PCA). (Manners 1999: 61) Program TACIS byl ustaven po zasedání Evropské rady v roce 1990 jako nástroj na podporu ekonomických reforem a hospodářského oživení ve státech bývalého SSSR. Ze začátku bylo určeno 5 prioritních oblastí, na které mohly země získat granty: školení, energetika, doprava, finanční služby a distribuce potravin. Takto vymezené priority skýtají poměrně málo prostoru pro normativní charakter, ale jedním z dílčích cílů byla i podpora občanské společnosti³¹. (Evropská komise 2015) Pro Moldavsko tedy představoval program jednu z mála platform pro styk s ES, i když komunikovány byly v zásadě pouze technické záležitosti³². Navíc z hlediska konstrukce svého vnějšího obrazu nebylo pro Moldavsko zařazení do tohoto programu právě šťastné.

Absence jasné evropské orientace v kišiněvské zahraniční politice vůči Bruselu zapříčinila, že bylo Moldavsko umístěno do stejného geopolitického kontextu jako ostatní post-sovětské republiky (s výjimkou pobaltských států a Gruzie). Nadto byla země v rámci programu TACIS zařazena do stejného „koše“ jako Mongolsko. (Vițu 2004: 39) Tato euroasijská identita, pokud by se dále rozvíjela, by samozřejmě představovala závažný problém pro oboustrannou budoucí spolupráci. Společenství sice dalo v oficiálním prohlášení najevo, že nehodlá rozlišovat mezi ‚evropskými‘ a ‚asijskými‘ (postsovětskými) republikami, ale prakticky byly západní republiky brány daleko více jako potenciální součást rozšířené evropské struktury, než tomu bylo u Střední Asie. (Vaillancourt 1996: 121) Naštěstí, samotná EU si uvědomovala, že identita aktéra je charakteristická svou proměnlivostí a dynamičností.

---

³⁰ Technical Aid to the Commonwealth of Independent States / Technická pomoc Společenství nezávislých států

³¹ Politické zájmy důležitých evropských zemí o provedení hospodářských reforem v Rusku a ostatních zemích SNS vysvětlují zvyšující se rozpočet programu TACIS v průběhu 90. let (Grigoriadis 2015: 12)

³² Každý zúčastněný stát nominoval národního koordinátora, který komunikoval s Komisí a dohlížel na chod a výsledky projektů. Byly také zřízeny národní koordináční jednotky (Evropská komise 2015)

Proto se Evropská rada (ER) na svém zasedání v Lisabonu v roce 1992 usnesla, že „nemá smysl nyní stanovovat hranice EU, jejichž kontury budou tvarovány až následujícími roky“. Podle ní termín „evropský“ nebyl oficiálně definován, kombinuje totiž geografické, historické a kulturní elementy, které přispívají k evropské identitě. Tyto sdílené hodnoty, myšlenky a pocity sounáležitosti nemohou být obsaženy v jediné definici a měly by se po určitém čase přezkoumávat. (ER 1992: 57) Tato formulace tak otevírala dveře i zemím, které zatím neodpovídaly určitým standardům, ale do budoucna u nich nebyly pozitivní změny vyloučeny (což byl i případ Moldavska). Zároveň se ER také poprvé vyslovila k násilnostem v Gruzii, Moldavsku a Náhorním Karabachu a vyzvala k jejich ukončení, ideálně za pomoci politického dialogu. (ER 1992: 21) V první polovině devadesátých let se ale EU směrem k Moldavsku zdržela jakýchkoli příkrých soudů.

Viděla totiž zemi jako zdroj potenciálních hrozeb pro stabilitu jihovýchodní Evropy, tzn. jako místo rusko-rumunských a moldavsko-ukrajinských konfliktů, a podněsterského a gagauzského separatismu. Brusel sice přivítal přistoupení Moldavska k SNS, sázejíc na to, že to přispěje ke stabilitě v regionu, přesto se EU zdráhala vyvíjet tlak na Moskvu ve věci přesídlení 14. ruské armády z Podněstří, aby neztížila pozici proreformních a prozápadních sil v Ruské federaci. V tomto ohledu tedy Brusel fakticky stále považoval Moldavsko za ruskou sféru vlivu. (Wróbel 2004: 61) Během 90. let tedy EU ještě přenechávala iniciativu KBSE, resp. OBSE a jednala pouze v deklaratorní rovině³³. Referendum v roce 1994, kdy se Moldavané vyslovili proti sjednocení s Rumunskem, změnilo v jistém ohledu nahlížení EU na tuto zemi, protože EU ji přestala považovat pouze za „sezónní“ stát. Mezinárodní image země se dále zlepšila po podpisu moldavsko-ruské dohody o odsunu ruských vojáků (která ale nikdy nevešla v platnost) a vyřešení gagauzského separatismu ustavením autonomní jednotky. (Wróbel 2004: 61) Do této doby byl totiž přístup EU vůči Moldavsku spíše přehlíživý.

Důkazem tohoto nerovného vztahu byly dopisy moldavského prezidenta Mircei Snegura z 1. listopadu 1993 a 28. ledna 1994 adresované předsedům ER a Komise, v nichž vyjádřil lítost nad skutečností, že Moldavsko bylo jedinou zemí středovýchodní Evropy, která dosud nekonkretizovala svůj vztah s EU. (EBCMP 2016) Po tomto apelu se však věci daly do pohybu a EU se rozhodla pro start vyjednávání s Moldavskem v únoru 1994 a PCA byla podepsána v listopadu téhož roku. Negociace smlouvy se stala pro moldavské činitele prvním vážným kontaktem s bruselským prostředím. Vyjednáváním za EU byli pověřeni eurokomisař

---

³³ Jak si všímá Nicu Popescu, celou dekádu od roku 1992 se EU zdržela jakýchkoli aktivit týkajících se řešení konfliktu v Podněstří. Byl to pro ni „post-sovětský secesionistický konflikt“ s nejnižší možnou mírou evropského zapojení (s výjimkou OBSE). (Popescu 2011: 42)

pro vnější vztahy, SZBP a rozšíření Hans van der Broek a jeho kolega z generálního ředitelství Günter Burghardt, kteří přijali Snegura a ministra zahraničních věcí Popova na vrcholném jednání koncem listopadu 1994. (ES 1994) Podepsaná dohoda měla sice spíše obchodní charakter, nicméně se dotkla některých důležitých bodů.

V první řadě to byla smlouva, která stanovovala rámec vzájemných vztahů³⁴, které byly až doposud nedostatečné a nejasné. Dále je také patrné, že EU, vědoma si své převahy, prosadila do smlouvy některé body naznačující poměrně chladný postoj k zemím zavázaným smlouvou. PCA měla platit od roku 1998, tzn. po čtyřech letech, kdy by mělo dojít rovněž i k vytvoření zóny volného obchodu mezi aktéry. Avšak tato změna „musí být konzultována (...) s ohledem na poměry, a obzvláště na pokrok Moldavské republiky v reformách směřujícím k tržnímu hospodářství a hospodářské podmínky panující v daném období“. (PCA 1994: 6) Kromě obchodních a technických záležitostí se dohoda hned v začátku zmiňuje o „posílení hospodářských a politických svobod“, které je základem tohoto partnerství. Také „oceňuje snahu Moldavska vytvořit politické a hospodářské systémy, které respektují právní stát a lidská práva (...) a že v zemi funguje multipartijní systém se svobodnými a demokratickými volbami.“ (PCA 1994: 2 – 3) Smlouva má tak pro Moldavsko velkou symbolickou hodnotu – EU se podpisem vlastně zavázala podporovat demokratizační úsilí Moldavska namířené směrem ke konsolidaci demokracie a dokončení tranzice na tržní ekonomiku. (Chirila 2010: 61)

Naopak, Moldavsko se zase zavázalo k uplatňování demokratických hodnot, principů mezinárodního práva a dodržování lidských práv. Avšak i přesto, že struktura i obsah dohody byly inspirovány tzv. evropskými asociačními smlouvami uzavřenými se zeměmi středovýchodní Evropy (navíc byla PCA absolutně v souladu s tzv. kodaňskými kritérii pro přistoupení³⁵), neposkytovala Moldavsku jasnou perspektivu evropské integrace, jako tomu bylo v případě těchto států, spíše zakládala horizontální partnerství mezi oběma entitami. Hlavní důvodem bylo, že Moldavsko bylo z pozice EU nahlíženo primárně jako post-sovětská země (na rozdíl od pobaltských států) a Unie nebyla ještě připravena vyvinout pro takové státy integrační strategii. (Chirila 2010: 63) Mimo jiné tak tato smlouva ukázala, že oboustranné sblížení zatím není prioritní ani pro Moldavsko a už vůbec ne pro Unii.

---

³⁴ Především se jednalo o politický dialog na ministerské úrovni prostřednictvím tzv. Kooperační rady, na úrovni vysokých státních úředníků prostřednictvím Kooperačního výboru a na úrovni členů EP a členů moldavského parlamentu prostřednictvím Parlamentního kooperačního výboru. (PCA 1994: 8; Chirila 2010: 62)

³⁵ Kritéria stanovená ER v roce 1993 na zasedání v Kodani: stabilita institucí garantujících demokracii, právní stát, lidská práva a respekt a ochranu minorit, existence funkční tržní ekonomiky a schopnost vypořádat se tržním prostředím v rámci Unie (ER 1993: 13)

V roce 1995 byla mezinárodní reputace Moldavska pro okolní svět zásluhou úspěšného řešení etnických konfliktů velice příznivá. Země byla jako první ze SNS přizvána do Rady Evropy (RE) a kromě toho začátkem roku 1996 vstoupila v platnost prozatímní dohoda, která pokrývala obchodní aspekty PCA. (Phinnemore 2006: 6) Podle Koncepce zahraničních vztahů z roku 1995 „si (Moldavsko) uvědomuje velkou váhu vyspělých západních států ve světové ekonomice a jejich roli v systému mezinárodních vztahů...proto bude Moldavská republika usilovat o vývoj vztahů v různých oblastech s Německem, Francií, Itálií a Velkou Británií.“ (Viṭu 2004: 40) Vláda, sestavená převážně z proruských Agrárníků si tedy uvědomovala potřebu spolupráce se Západem, avšak ne nutně s EU.

Přesto se v lednu 1996 poprvé sešel tzv. Kooperační výbor EU-Moldavsko na úrovni vyšších státních úředníků, což byl zárodek spolupráce na bázi PCA. (Phinnemore 2006: 6) Takto si však moldavské úřady zároveň bolestně uvědomily, že smlouva se týká pouze spolupráce, ne integrace do EU. Iniciativu tedy následně převzal nově zvolený prezident Lucinschi, který zvolil taktiku svého předchůdce Sněgura – ve svém dopise předsedovi EK Jacquesovi Santerovi poprvé vyjádřil jasnou aspiraci Moldavska stát se asociovaným členem EU do roku 2000. Bohužel Santer na jeho dopis neodpověděl. Prezident se nenechal odbýt a poslal další dopis, kde navrhl začít vyjednávání o přidružení Moldavska k EU, tentokrát i všem lídrům členských států EU. Odpověď byla ale podobná jako v prvním případě: buď žádná, nebo negativní reakce³⁶. (Gheorghiu 2005: 192) Zdrženlivé až odmítavé chování EU vůči Moldavsku tak ostře kontrastovalo se snahami země o větší vzájemné sblížení³⁷.

Moldavsko se proto snažilo napravit chyby své předchozí nejasně formulované politiky vůči Evropě i na mezinárodní scéně a v roce 1997 vyslalo EU jasný signál o své zahraničněpolitické orientaci – společně s Ázerbájdžánem, Ukrajinou a Gruzii ustanovilo zatím ještě neformální uskupení GUAM. Ve společném prohlášení představitelé států uvedli, že „proces integrace do transatlantických a evropských struktur by mohl znatelně přispět k redukci různých hrozeb“. Taktéž se přihlásili ke klíčovým evropským hodnotám jako je dodržování lidských práv, demokracie a právní stát. (GUAM 1997) Navzdory jeho vyvíjené proevropské aktivitě se ale možná právě Petru Lucinschi dopustil chyby, když lavíroval mezi EU a SNS. Proruský prezident se totiž domníval, že sblížování Moldavska s EU nijak

---

³⁶ Podle jiných zdrojů se ale Lucinschimu naopak dostalo politické podpory od lídrů důležitých členských a přidružených zemí EU (Francie, Itálie, Rumunsko, Maďarsko a Polsko) a později i samotného Santera. (CISR 1998: 250)

³⁷ Paradoxní bylo, že EU ve stejném období spustila iniciativu, která otevírala možnost integrace pro balkánské státy, přestože se většina z nich radikálně neodlišovala od Moldavska co do míry demokracie, hospodářských ukazatelů a politické situace (Gheorghiu 2005: 192 – 193)

nevylučuje spolupráci s SNS. Několikrát prohlásil: „Nikdo v EU mi neřekl, že bychom měli opustit SNS, pokud se chceme sblížovat s Evropou.“ (Viřu 2004: 22) Jenže právě taková profilace Moldavska v této fázi škodila a upevňovala jeho euroasijskou identitu a náležitost do ruské sféry vlivu. Balancování mezi EU a SNS nebylo od Lucinschiho nepochopitelnou taktikou, ale zajisté nezůstalo v Bruselu bez povšimnutí.

Mezitím se přiblížil rok 1998, kdy vstoupila v platnost smlouva PCA. Výsledky dosavadních reforem na moldavské straně však nebyly slavné. O této skutečnosti svědčí dlouhý výčet nedostatků především v oblasti obchodního práva, přímých zahraničních investic a odvětví služeb, na který poukázala vůbec první schůzka Kooperační rady na nejvyšší úrovni, kýžená zóna volného obchodu tak zatím nebyla uvedena do provozu. Za EK byl přítomen již zmíněný Hans van den Broek, zatímco Radu EU zastupoval Wolfgang Schüssel. Vedoucím moldavské delegace byl místopředseda vlády Ion Sturza, doprovázený ministrem a náměstkem ministra zahraničí a dalšími ministry (dopravy, životního prostředí, apod.). (Kooperační rada 1998a) Bohužel, navzdory přítomnosti vysokých představitelů z obou stran se schůze věnovala opět spíše obchodním dimenzím vzájemné spolupráce, přičemž diskuze o demokratizačním úsilí a budování institucí ustoupila poněkud do pozadí.

Schválený *Jednací řád Kooperační rady* pak opět naznačil asymetrii vzájemných vztahů. V článku 12, zabývajícím se výdaji, se uvádí, že náklady na výrobu a překlad dokumentů budou téměř výhradně na vrub ES, z čehož vyplývá, kdo z dvojice byl pravděpodobně hlavním producentem doporučujících materiálů a „jízdnicích řádů“. (Kooperační rada 1998b: 3) Je však potřeba připomenout, že moldavské proevropské a proreformní kabinetu vládnoucí na sklonku 90. let, měly doma neuvěřitelně ztíženou pozici. Vinou neutěšené ekonomické situace se v politických kruzích i v moldavském tisku vyvinul přesvědčivý antireformní diskurz. Už samotné slovo „reforma“ totiž v chudém obyvatelstvu vyvolávalo představu ekonomického strádání bez větších přínosů. Této rétoriky se držela většina politických stran. Proevropská koalice, která prosadila množství potřebných reforem, byla tak paradoxně ze všech stran obviňována z korupce. (Solonari 2003: 14, 17) Tím, že koalice si sama explicitně dala za cíl sblížování s EU a zároveň prováděla neoblíbené reformy, ovšem ztrácela evropská integrace na popularitě mezi obyvatelstvem.

Pokud budeme období let 1994 – 1998 (tj. od sjednání PCA do jejího vstupu v platnost) v Moldavsku vnímat jako příležitost k provedení reforem, musíme konstatovat, že nebyla využita. Přestože převážná část sjednané smlouvy má doporučující a nezávazný charakter, vláda agrárníků neměla sblížování s EU v plánu a odkládala zavádění nepopulárních reforem. Získat v očích EU pozitivní image realizací změn tedy nebylo pro

Moldavsko prioritou, protože nebyly ani jasně stanoveny přínosy takového snažení. Za nedostatečné motivační pobídky je zodpovědná EU, která, jak už bylo zmíněno, nebyla připravena na integraci „postsovětských zemí“ a soustředila se na státy ze středu Evropy a Pobaltí. Podíváme-li se na toto období dokonce optikou možné reakce na europeizaci podle Radaelliho, i když omezené, byla odezva moldavské politické scény a úřadů na „europeizační“ reformy lhostejná až odmítavá³⁸. Dané reformy přirozeně nesouvisely prvotně pouze s europeizací (o té se v 90. letech ani příliš nedá hovořit), protože byly v zájmu zejména samotných Moldavanů, nicméně mnoho z nich bylo zároveň podmínkami pro vstřícnější jednání ze strany EU při vzájemných sezeních a otevření některých kapitol v rámci PCA.

Navíc, nejistá politická situace a rychlé střídání vlád na přelomu století nebylo pro vzájemné vztahy vůbec příznivé. Lucinschi se pokoušel krizi vyřešit posílením vlastních pravomocí, což se ale příliš nesešlo s pochopením evropských partnerů³⁹. Na setkání evropských ministrů spravedlnosti v 1999 v Kišiněvě tak musel vysvětlovat, že zamýšlené změny ústavy nechce „kvůli osobním ambicím“, ale proto, že stávající parlamentní systém je „neefektivní“. (Quinlan 2002: 93) Několika strategických chyb se vůči Moldavsku dopustila také EU: za prvé se EK rozhodla oddálit vyplacení 15 milionů € na podporu platební bilance a za druhé byla na neurčito odložena rovněž schůze Kooperační rady. Mimoto nebylo Moldavsko zahrnuto ani do Helsinského výboru, který se zabýval rozšířením EU do východní Evropy. Pro připomenutí – to vše v čase, kdy se ze strany otvírala perspektiva přidružení pro pět balkánských států. (Gheorghiu 2006: 193) 90. léta se tedy ve vztazích mezi oběma aktéry vyznačovala spíše vzájemnou lhostejností (v případě EU až okázalou), chybami a nedorozuměními, které v žádném případě nevedly ani ke sblížení identit, ani k europeizaci země, pouze byly formálně ustanoveny vzájemné vztahy.

3. 2 *Vzájemné vztahy EU a Moldavska (2000 – 2009)*

Jistě to přitom není tak, že by si EU nebyla vědoma moldavských aspirací a něco nedopatřením opomenula. Například v listopadu 2000 navrhla Pracovní skupina pro východní Evropu a Střední Asii (COEST) společný postup vůči Moldavsku, ve kterém se konstatuje, že „(země) očekává rychlé a rozhodné akce ze strany EU“ a je naopak „v zájmu EU zajistit, aby bylo Moldavsko, budoucí soused rozšířené EU, stabilním partnerem“. Unie by se proto

---

³⁸ Jako odmítnutí se dá interpretovat například zmíněné hájení zájmů kolchozů, které bylo spíše krokem zpět do minulosti než čímkoliv jiným

³⁹ Pokusy zavést tímto způsobem v Moldavsku prezidentský systém byly podle Benátské komise RE dokonce „v rozporu s evropskými demokratickými principy.“ (Way 2011: 13)

v Moldavsku měla viditelněji angažovat a poskytnout zemi podporu při politické stabilizaci a přechodu k tržní ekonomice. (Rada EU 2000: 2) Součástí navrhované strategie byla rovněž nabídka plného členství v Paktu stability pro jihovýchodní Evropu financovaném EU, ovšem je zdůrazněno, že jinak by se vzájemné vztahy měly držet v mantinelech PCA a že v této fázi nepřichází v úvahu asociační dohoda. Poněkud suché je pak konstatování, že EU bere na vědomí proevropskou volbu Moldavska. (Rada EU 2000: 2 – 3) Členství v Paktu stability bylo výhodné jak pro EU, tak pro Moldavsko – pro Unii představoval Pakt další platformu pro přenášení jejich demokratických norem⁴⁰ na Moldavsko, aniž by byla něčím vázána, Moldavsko se zase mohlo vymanit z kategorie „postsovětský stát“ a profilovat se jako „součást stabilní jihovýchodní Evropy.“

Naneštěstí se stal v roce 2001 pravý opak a Moldavsko ještě prohloubilo dojem postsovětské periferie. V parlamentních volbách se komunistům podařilo získat 71 ze 101 mandátů a Moldavsko se tak stalo prvním státem v daném prostoru, který jim opět umožnil návrat k moci. Následovaly zděšené reakce na Západě, kdy např. vlivný německý deník Frankfurter Allgemeine Zeitung zmínil možnost, že Moldavsko úplně přeruší styky se západními zeměmi a přikloní se k Moskvě. (Neukirch 2001: 17) Image SKMR jako proruské strany byl tedy všeobecně přijímán jak doma, tak v zahraničí, otázkou byl však ambivalentní postoj komunistů vůči EU. V roce 2000 se například jako jediná parlamentní strana odmítli připojit k platformě pro evropskou integraci. Předseda a pozdější prezident Voronin se však snažil tlumit obavy zahraničních politických pozorovatelů i investorů: „Chceme technokratickou a profesionální vládu. Nebudeme tu mít středoasijský režim s kultem osobnosti.“ (Jeffries 2004: 336) Vymezil se tak proti eurasijským pořádkům i identitě, která byla Moldavsku stále víceméně přisuzována.

V tomto momentu je vhodné připomenout, že hlava státu je v moldavské zahraniční politice nejdůležitějším hráčem, který je podle ústavy oprávněn vést mezinárodní vyjednávání a podepisovat mezinárodní smlouvy. Rovněž určuje hlavní zahraniční kurz země. Navíc jsou ministři zahraničí prezidentovi tradičně blízko, mnohdy dokonce více než premiérovi⁴¹. (Neukirch 2001: 17) Z toho vyplývá, že prezident (a zvláště silná osobnost jako Voronin) měl klíčový vliv i na premiéra a tím pádem hlavní slovo i za hranicemi. Ve své inaugurační řeči si Voronin nepřímou postěžoval na povrchní a přehlíživou politiku EU. Ačkoliv mluvil o Východu i Západu, jen těžko lze zamaskovat, na kterou stranu mířila kritika: „Naši politici

---

⁴⁰ Tématem tzv. prvního pracovního stolu byla demokracie a lidská práva, zatímco druhý se zaměřoval na hospodářskou rekonstrukci a třetí na bezpečnost (Hombach 2000: 3)

⁴¹ Tato slova potvrdil jeden z významných opozičníků a bývalý premiér Braghis: „Myslím, že (jako premiér) jsem měl více svobody (pod Lucinschim), než má (premiér) Tarlev teď.“ (Arias-King 2004: 561)

často nekriticky přejímali rady ze zahraničí, často chybně interpretované, (...) jen aby byli uznáváni cizinci. Byl to jen politický slovník, který prodělal skutečnou reformu. Výměnou za krásná slova o demokracii a integraci do Evropy k nám proudila humanitární pomoc, ne investice.“ (ADEPT 2001) Kritika tristního stavu reformem i indiferentní politiky EU byla však jistě namístě.

Pozoruhodnou ilustrací lhostejného jednání s Moldavskem bylo nejednotné vystupování EU navenek: Zatímco předseda EK Romano Prodi v roce 2002 explicitně vyloučil Moldavsko ze seznamu zemí, které by se v budoucnu mohly stát členy EU, což neplatí v případě balkánských států, které patří do sféry, za kterou je EU zodpovědná, dánský velvyslanec při vzájemném setkání Voronina ujistil, že „EK nedělá žádná rozhodnutí týkající se možného vyloučení či přistoupení různých zemí k EU“ (Dánsko bylo v té době předsednickou zemí). (Solonari 2003: 7) Nicméně, i přesto, že Rusko bylo komunisty označeno za „dlouhodobého strategického partnera“, vykazovala zahraniční politika jisté prvky kontinuity s předchozími postkomunistickými vládami a snažila se o sblížení s EU, která pro Moldavsko představovala „hlavní pól moci a přitažlivosti na evropském kontinentě“. (Weiner 2004: 544) Ačkoliv země tehdy ještě určitě nepatřila k předmětům zájmu EU jako celku, narůstaly obavy poslanců EP o stav tamní demokracie a lidských práv za vlády SKMR.

Do Moldavska byla tedy vyslána ad hoc delegace vedená Janem Wiersmou, ve které byl také např. velvyslanec EU v Moldavsku Norbert Josten. Návštěva byla přímým důsledkem dvou rezolucí EP, které vyjádřily znepokojení nad rostoucími politickými tensemi a obzvláště zmizením opozičního lídra Vlada Cubreacova, které bylo potřeba prošetřit. V této souvislosti delegace poznamenala, že respektuje současnou vládu vzešlou z demokratických voleb, ale v zodpovědné demokracii musí být dána šance ovlivňovat aktivně politický kurz země i opoziční stranám. (Wiersma 2002: 2 – 4) Personální složení delegace a absolvovaný program měl silný demokratizační a lidskoprávní podtón: účastníci delegace byli z větší části odborníky na lidská práva a setkali se především s členy opozičních stran, zástupci nevládních organizací a pracovníky OBSE. Delegace též vyzvala Komisi, aby posílila kapacitu programu TACIS k propagaci demokratického fungování občanské společnosti prostřednictvím kontaktů a společných programů. (Wiersma 2002: 5, 9 – 11) Snahou mise tedy bylo i posílit demokratizaci Moldavska pomocí sociálního učení.

Paradoxně za vlády komunistů, kterým se přisuzovala ruská orientace, započala do té doby bezprecedentní příprava na evropskou integraci, typická spíše pro země připravující se na přistoupení k EU – tu odstartovalo zřízení *Národní komise pro evropskou integraci*, která

měla zpracovat evropskou integrační strategii Moldavska. Poté následovalo zřízení *Parlamentní komise pro evropskou integraci*, založení *Odboru pro evropskou integraci* na ministerstvu zahraničí, schválení *Koncepce evropské integrace Moldavské republiky*, založení rezortních subdivizí odpovědných za evropskou integraci, přejmenování Ministerstva zahraničních věcí na *Ministerstvo zahraničních věcí a evropské integrace*, atd. (Bușcaneanu 2006: 6 – 7) Tedy přesto, že Voronin zvítězil protikorupčními slogany a sliby na zavedení ruštiny jako oficiálního jazyka, převzal od opozice část populární proevropské rétoriky. Jedním z důvodů posunu k EU byla také obyčejná ješitnost prezidenta – navzdory tomu, že ve svém inauguračním proslovu kritizoval ostatní politiky, ve skutečnosti si velmi užíval pochvaly od svých evropských protějšků.

Moldavská evropská orientace a viditelné snahy státu „dostát evropským standardům“ dávaly tedy evropským institucím jistou schopnost řídit demokratizační proces jako externí aktéři. (Weiner 2004: 549) V roce 2003, s tím, jak se blížilo východní rozšíření, jakoby si EU již plně uvědomovala důležitost komunikace se svými budoucími sousedy. Proto představila dokument *Širší Evropa – Nový rámec vztahů s našimi východními a jižními sousedy*, ve kterém si vůči těmto státům vytkla mimo jiné následující úkol: „spojit nabídku konkrétních benefitů a preferenčních vztahů (...) s progresem dosaženým partnerskými zeměmi v oblasti politické a ekonomické reformy. (EK 2003: 9) Tento fragment již jasně napovídá, že Moldavsko mělo co dočinění s tolik využívaným principem kondicionality.

Jako odměnu za konkrétní pokrok demonstrující sdílené hodnoty a efektivní implementaci politických, ekonomických a institucionálních reforem, včetně přijetí zákonů, které jsou v souladu s aquis, by měla být zemím nabídnuta vyhlídka na jejich začlenění do vnitřního trhu EU a další integraci a liberalizaci podporující svobodu pohybu osob, zboží, služeb a kapitálu (čtyř svobod). Pokud se země dostane na tuto úroveň, bude EU tak blízko jak jen nečlenský stát může být. (EK 2003: 10) Dále už dokument popisuje konkrétní stimuly: např. sdílené hodnoty, silné demokratické instituce a respekt k lidským právům odmění EU zesíleným politickým dialogem a pomocí s urovnáváním konfliktů. Unie si zde doslovně předsevzala „vytváření pozitivní image v sousedství a boj se stereotypy, které ovlivňují vnímání sousedících zemí uvnitř EU.“ (EK 2003: 12) Tento cíl byl dobrou zprávou pro přilehlé státy, neboť jim dával nepřímou naději na budoucí členství – v podstatě se EU zavazuje sladit odlišné přeshraniční identity tak, aby členské státy nepohlížely na ty sousední jako na nebezpečné, ale jako na kompatibilní, což otevírá možnost členství.

Nicméně, moldavská vláda byla mezi prvními, které dokument odmítaly. Politici argumentovali následky, které by přinášelo toto evropské „odmítnutí“ – obávali se budoucí

schengenské hranice, rostoucích nerovností v příhraničních oblastech, ohrožení stability v regionu posílením pozice Moskvy, atd. (van Meurs 2004: 7) V zásadě byla země zklamána, že iniciativa zase nenabízí možnost členství, navíc je Moldavsko ve společnosti zemí jako je Libye, které ani neleží na evropském kontinentě, což opět podkopává jeho evropskou identitu. Přes tyto výtky hledělo Moldavsko na tuto iniciativu i s nadějami. Šéf moldavské diplomacie Andrei Stratan v této souvislosti uvedl, že „jakmile země splní vymezené úkoly, získá ve vztahu s EU příznivější status a aspirace Kišiněva stát se asociovaným členem, budou možná realističtější.“ (Bușcaneanu 2006: 17) V roce 2003 se EU, v souladu se strategií „Širší Evropa“ více angažovala také v urovnávání konfliktů, v tomto případě v otázce Podněstří a tzv. Kozakova memoranda (viz kapitola 2. 2)

Unie se za této situace jednoznačně postavila na moldavskou stranu. Na pátém zasedání Kooperační rady, kterého se kromě jiných zúčastnil i Javier Solana (vysoký představitel pro SZBP) a Chris Patten (komisař pro vnější vztahy), odsoudila unijní delegace nepřijatelné obstrukce PMR a v souvislosti s tím představila zákaz vydávání víz pro její hlavní představitele. Rovněž chtěla vyslat své pozorovatele na vyjednávání. (Kooperační rada 2003: 2) Jak bylo předznamenáno v druhé kapitole, Ruskem předložené Kozakovo memorandum nebylo nakonec podepsáno hlavně kvůli nesouhlasu holandského předsedy OBSE, amerického velvyslance a Javiera Solany. Debakl dvouletých vyjednávání tak vedl ke zmaření mírových vyjednávání a podstatně zhoršil vztahy Moldavsko – Rusko a Rusko – EU. (Popescu 2011: 46) Nicméně, ještě jedna zásadní věc se udála – po letech nezájmu ze strany EU došlo ve vztahu k Moldavsku částečně k posunu ve vnímání. Země již definitivně nebyla viděna jen jako postsovětská republika v zájmové sféře Ruska, nýbrž jako přátelsky naladěný soused Unie, kterému je nutno pomoci. Moldavsko zase našlo v Evropě partnera, který vyvažuje přílišný vliv Ruska v regionu a v případě potíží zasáhne.

Mezitím (i přes rozpačité přijetí Moldavskem) pokračovala během celého roku 2004 vyjednávání tzv. Akčního plánu, který se týkal Evropské sousedské politiky (ESP) vycházející z dokumentu „Širší Evropa“. Uskutečnila se celkem čtyři kola negociací střídavě v Bruselu a Kišiněvu. Moldavskou delegaci vedl Andrei Stratan, zatímco šéfem vyjednávačů EK byl Hugues Mingarelli z odboru pro východní Evropu, jižní Kavkaz a Střední Asii, přičemž nepravdělně byli přítomni i premiér Tarlev a prezident Voronin. (Bușcaneanu 2006: 17 – 20) Byla to tak pro Moldavany další příležitost socializovat se s lidmi z Komise a přivyknout obvyklým postupům. Socializace ovšem neprobíhala pouze na vládní úrovni: Iurie Roșca, předseda hlavní opoziční strany (křesťanských demokratů) se nechal slyšet, že cenné kontakty získala jeho strana, když se stala partnerem Evropské lidové strany (frakce v EP).

Podle něj se zásluhou spolupráce na evropské úrovni podařilo posílit pozici Moldavska jak v EP, tak v RE, protože předtím bylo v evropských institucích jen velmi malé povědomí o situaci v Moldavsku. (Demokratizatsiya 2004: 567 – 569) Mezi vládnoucími komunisty a opozičními stranami sice panovalo napětí, nicméně je pozitivní skutečností, že socializace v EU probíhala na více frontách, neboť to pomáhalo celé zemi.

V druhé polovině roku 2004 se již objevila finální podoba Akčního plánu, stvrzená oběma stranami. Výsledný 46-stránkový dokument hned v úvodu konstatuje, že „implementace Akčního plánu citelně přiblíží moldavskou legislativu, normy a standardy těm unijním.“ (Akční plán 2004: 2) Jinak plán pokrývá skutečně širokou škálu oblastí, ve kterých je potřebné zlepšení. Celkový počet úkolů obsahuje asi 80 položek, které jsou dále rozvedeny. Co se týče vybraných aspektů v oblasti lidských práv, požaduje materiál mezi jinými např. vybudování mechanismu na urovnávání sporů a ochranu lidských práv, zvýšené úsilí v problematice ženských, dětských a národnostních práv, eradikaci týrání a mučení, apod. Na poli demokracie a právního státu žádá justiční reformu, stejně jako ústavní a legislativní reformy v souladu s radami Benátské komise a EU a radikálnější boj proti korupci. Velká pozornost je věnována též vyřešení Podněsterského konfliktu a různým obchodním a tržním záležitostem. (Akční plán 2004: 5 – 27) Kromě „domácích úkolů“ obsahuje plán také několik praktických bodů.

Mezi tyto patří zvýšení finanční podpory pro Moldavsko prostřednictvím nového nástroje ENPI, dialog o vízové spolupráci, technická pomoc a twinning ke splnění norem EU, využívání mechanismu TAIEX⁴² či co nejrychlejší otevření delegace EU v Kišiněvě. (Akční plán 2004: 3) Formálně byl nakonec plán přijat na zasedání Kooperační rady v únoru 2005. V této době se moldavští politici snažili všemi způsoby demonstrovat, že k implementaci plánu přistupují s patřičnou vážností. Prvním symbolickým krokem bylo otevření *Stálého zastoupení Moldavské republiky* v Bruselu. Navíc, moldavská vláda připravila strategii, která měla pomoci nejen s realizací Akčního plánu, ale také s přípravou Moldavska na plnohodnotné přistoupení. V ojedinělé shodě s opozicí prošla parlamentem též *Deklarace o politickém partnerství pro dosažení cílů evropské integrace* adresovaná EP, ve které poslanci tvrdí, že jsou sice „politickí soupeři“, ale sdílejí přesvědčení, že „další vývoj (Moldavska) může být zajištěn pouze prostřednictvím konzistentní a nezvratné podpory strategického

---

⁴² Technical Assistance Information Exchange unit. Jedná se o nástroj EK a představuje krátkodobou, nefinanční pomoc poskytovanou ve formě seminářů/workshopů, hodnotících misí, misí expertů, poradenství, studijních cest, tréninkových programů na regionální úrovni a školení školitelů. Asistence TAIEX je určovaná poptávkou a vyznačuje se individuálním přístupem k příjemcům, který umožňuje přesně cílenou pomoc (při přijímání, implementaci a vymáhání evropské legislativy). (Ministerstvo financí ČR 2013)

kurzu směrem k evropské integraci“. (Velvyslanectví Moldavské Republiky 2005: 2; Phinnemore 2006: 12) Skutečnost, že Moldavsko k tomuto oznámení využilo v Evropě již dnes málo používanou verbální nótu, a že se jednalo o shodu napříč parlamentem, potvrzuje jeho důležitost.

Aktivitu nadále vyvíjel i prezident Voronin. Ve své řeči 8. června 2005 v EP hned dvakrát zmínil, že „Moldavsko je součástí Evropy“ a že to byly „pouze historické okolnosti, které narušovaly vývoj Moldavské republiky v souladu s integračním procesem na kontinentu“. Také prohlásil, že „podporou hodnot a ideálů sjednocené Evropy, které (my Moldavané) nepochybně sdílíme, odhalujeme náš evropský charakter“. (Voronin 2005: 1, 4) Toto své poselství, ve kterém vyzdvihl evropskou identitu Moldavska, bylo směřováno zahraničnímu výboru EP a členům delegace pro spolupráci s Moldavskem, jistě by však vyznělo daleko lépe v plně obsazeném hlavním sále. Prezident se zasazoval rovněž o větší nasazení EU v otázce Podněstří a v tomto ohledu navázal na tradici svých předchůdců – společně s ukrajinským prezidentem Juščenkem se dopisem obrátili na vedení EU s požadavkem na její větší zapojení, konkrétněji v oblasti správy společné hranice států. Právě tato hranice byla totiž místem častého pašování zbraní a přitahovala organizovaný zločin. (Crombois 2008: 38) Na tuto výzvu reagovala EU jmenováním zvláštního zmocněnce pro Moldavsko, kterým se stal Holanďan Jacobovits de Szeged, který dříve působil v OBSE.

Kromě záležitostí spojených s Podněstřím, měl za úkol též: „přispívat k posílení demokracie, právního státu, dodržování lidských práv a základních svobod pro všechny občany, podporovat (...) blízké vztahy mezi Moldavskem a EU na základě společných hodnot v souladu s akčním plánem stanoveným v rámci EPS a zvyšovat viditelnost EU v Moldavsku i v regionu“. (Rada EU 2005: 4) Vysláním zmocněnce tedy sledovala EU opět i zlepšení své image v tomto prostoru a upevnění sociální role civilní mocnosti a řešitele konfliktů. Tento dojem se potvrdil při rozhovoru, který poskytl Jacobovits de Szeged ukrajinskému deníku The Day, ve kterém zmínil důležitost evropské orientace Kišiněva při řešení konfliktu: „(Realizací Akčního plánu) se stane pravý břeh Dněstru (Moldavsko) atraktivnější (pro Podněstří).“ (Siruk 2006) Vedení EU zde tedy opět sázelo na vlastní přitažlivost, resp. přitažlivost europeizovaného Moldavska spolu s perspektivou na přístup na evropský trh, což by činilo pro průmyslové Podněstří velmi lákavou alternativu k ruskému trhu.

Na zřízení funkce zvláštního zmocněnce navázala asistenční mise EU na moldavsko-ukrajinské hranici (EUBAM⁴³). Solana ke spuštění mise prohlásil, že „důležité není, co dělá

---

⁴³ The European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine

EU, ale co děláme společně. Přínos dle něj nespočívá pouze v technické pomoci, ale i boji proti korupci a hluboké politické spolupráci. (Solana 2005) Není proto potřeba připomínat, že také tato mise má výrazný socializační efekt. Její součástí totiž nejsou jen pohraničníci, ale i vlivní diplomaté. Přes veškerá vzletná prohlášení se ale již v roce 2006 naplno projevila absence vynutitelnosti navržených opatření a poměrně slabá motivace zemí zahrnutých v ESP. Například je známým faktem, že hodnotící zpráva EK o realizaci Akčního plánu EU-Moldavsko z roku 2006 zdůraznila takové problémy jako chybná implementace zákonů, zasahování úřadů do tržního prostředí, neefektivnost soudnictví, nedostatky v oblasti lidských práv a další. Přesto se Komise nechala slyšet, že Moldavsko dosáhlo „dobrého pokroku“ ve většině oblastí. Nedostatečné výsledky lze tak v tomto případě přičíst nejen Moldavsku, ale také ESP, která disponovala příliš slabou podmíněností, která se projevovala spíše nabádáním, než vynucováním (Chirila 2010: 81) Komise, pravděpodobně vědoma si těchto rezerv, se proto rozhodla učinit sousedskou politiku atraktivnější.

V prosinci roku 2006 EK a Světová banka prezentovaly svou společnou nabídku – rozhodly se více než zdvojnásobit svou finanční pomoc Moldavsku v dalších čtyřech letech⁴⁴. V rámci ENPI tak mělo mít Moldavsko k dispozici 209 milionů € v období 2007–2010. Peníze byly určeny na podporu reform a realizaci Akčního plánu, přičemž tato částka mohla být zvýšena v rámci „Governance Facility“, nástroje, který měl za dosažený pokrok „odměnit“ ty země ENP, které si vedly nejlépe v oblasti zlepšování kvality „správy věcí veřejných“. Komise kromě toho navrhla ER poskytnout Moldavsku v období 2007–2008 dalších 45 milionů € jako pomoc v řešení problému s platební bilancí způsobeného ruskou obchodní blokádou⁴⁵. (Marian 2008: 86) Nejenže těmito kroky zvýšila EU motivaci Moldavska plnit naplánované úkoly, ale opět se projevila jako „ochránce“ proti Rusku (náhrada za ušlé zisky), čímž opět stoupla v očích Moldavanů a dále prohloubila identitu země, která již nepatří výlučně do ruské sféry vlivu.

Nedostatky ESP si uvědomoval také EP, který se ve své rezoluci z 15. listopadu 2007 vyjádřil hned k několika zajímavým záležitostem: např. zapochyboval o geografickém rozsahu ESP, kde jsou na roveň postaveny evropské a neevropské státy (řešením by podle něj měla být co největší diferenciace, aby se pro jednotlivé země vytvořil vhodný systém pobídek a závazků), zdůraznil důležitost mezilidských kontaktů (socializace), které přispívají k porozumění mezi zeměmi (kulturní, vědecké a studentské výměny), uvítal, že Moldavsko,

---

⁴⁴ Nadto bylo Moldavsko od 1. 1. 2006 součástí systému GSP+ (Generalized System of Preferences), který zajišťuje vybraným mimounijním zemím přístup na vnitřní trh pro určité produkty. (Marian 2008: 84)

⁴⁵ Blokáda souvisela s dovozem moldavského vína (viz kapitola 2. 2)

Ukrajina, Gruzie a Arménie se ve většině případů připojují ke společným pozicím a deklaracím v rámci SZBP a doporučil zahájit s Ukrajinou a Moldavskem jednání o uzavření asociačních dohod. (EP 2007: 3, 4, 6) Rezoluce byla pro Moldavsko příjemným překvapením a prokázala mnohem vstřícnější naladění EP k zemím ESP než měla Komise. Všechny zmíněné body měly totiž zesilující účinek na evropskou identitu Moldavska – jak socializace, tak zdůraznění geografické náležitosti k Evropě i praktická demonstrace sdílených hodnot prostřednictvím ztotožňováním se se závěry Rady EU.

Zintenzívnění ESP nastartovala konference s výmluvným názvem *Working Together – Strengthening the European Neighbourhood Policy*, kde se setkali ministři a ostatní představitelé zemí EU se svými protějšky ze zemí ESP mimo jiné za přítomnosti předsedy Komise Barossa a komisařky pro vnější vztahy Ferrero-Waldner. Silné zastoupení zde měly také organizace občanské společnosti. (EK 2007a) Dokument *Silná ESP* pak potvrdil nápravu některých kritizovaných aspektů této politiky: v tomto ohledu především potvrdil princip rozlišování mezi státy podle dosaženého progresu. Dále se materiál zaobírá posílením vazeb v ekonomické oblasti prostřednictvím tzv. na míru vytvořených DCFTA⁴⁶, sektorovou spoluprací a zpřístupněním dalších programů pro země ESP. (EK 2007b: 1 – 11) Moldavsko má dlouhodobě největší zájem o programy s tematikou migrace, azylu, víz, sociálního a lidského rozvoje, bezpečnosti potravin a životního prostředí. EK sice byla dána pravomoc vyjednat s Moldavskem základní principy pro zapojení se do programů, ale pomalost procesu naznačovala, že národní instituce ještě zdaleka nejsou sladěny s evropskými normami, což je pro otevření programů potřeba. (Niemann, de Wekker 2010: 19, 20)

Mezitím se vývoj kolem řešení sporného statusu Podněstří doslova zastavil, což mělo dva hlavní důvody: za prvé, EU byla zklamána právě z nedostatečného pokroku Moldavska ve věci skutečné demokratizační reformy (i přes proklamace moldavského vedení), a proto se zdráhala nadále aktivněji angažovat, a za druhé byla EU společně s USA⁴⁷ již poněkud frustrována neúspěchem všemožných dosavadních iniciativ na urovnání sporů. (Boonstra 2007: 3, 4) Navzdory tomu museli evropští představitelé spolupracovat s Moldavskem ještě intenzivněji než doposud, což souviselo s přistoupením Rumunska do EU k 1. lednu 2007. Takto se totiž země stala jejím bezprostředním sousedem⁴⁸.

---

⁴⁶ Deep and Comprehensive Free Trade Areas/ Obsáhlé a komplexní zóny volného obchodu

⁴⁷ USA a EU působí od roku 2005 jako pozorovatelé při jednáních ve formátu 5 + 2 (Ukrajina, Rusko, PMR, Moldavsko, OBSE + USA, EU)

⁴⁸ Při této příležitosti bylo v Kišiněvu otevřeno tzv. Společné vízové centrum EU, které mělo zrychlit a zefektivnit vydávání víz pro moldavské občany. (EK 2007c)

S přelomem let 2007/2008 se pro Moldavsko přiblížilo zhodnocení plnění Akčního plánu a diskuze o jeho budoucí podobě, či případné revizi. Prezident Voronin v rozhovoru pro stanici Euronews uvedl, že „během posledních tří let jsme v parlamentu schválili téměř 200 zákonů, které jsou založeny na evropské legislativě a evropských standardech“, přičemž dokončení soudní reformy, zlepšení v oblasti lidských práv, svoboda masmédií a boj proti korupci a kriminalitě uvedl jako okruhy, které zasluhují podle EU největší pozornost. (Euronews 2007) Bohužel, realita byla od jeho výkladu poněkud odlišná. Od začátku roku 2005, kdy byl plán podepsán, situace v některých klíčových oblastech stagnovala, či se dokonce zhoršovala. (Minzarari 2008: 13) Reformy byly totiž pouze povrchní a vytvářely „fasádu“.

Analytik Minzarari míní, že tehdejší politický systém nastavený komunisty připomínal původní evropské originály pouze vzhledově, nikoliv podstatou a funkcí. Cílem bylo navenek uspokojit Západ a mezitím profitovat z autoritářských mechanismů, ukrytých pod povrchem. (Minzarari 2008: 21) Příkladem zhoršujícího se trendu byla svoboda projevu, kdy před rokem 2004 byla moldavská média svobodná a aktivní, zatímco v období 2005 – 2008 vynesl Evropský soud pro lidská práva (ESLP) v tomto ohledu hned několik rozsudků proti Moldavsku. (Niemann, de Wekker 2010: 24 – 25) Jinak se stěžejní oblasti jmenované Vladimírem Voroninem, ve kterých je potřeba výrazné zlepšení v podstatě shodují s hodnotícími reporty, vydanými EK a EP. Zajímavé je, že obě zprávy jsou k dosaženému pokroku podstatně méně kritické, než podobné dokumenty vydané za stejné období moldavskými nevládními organizacemi.

Oba materiály sice podrobně popisují, které zákony byly přijaty a které ještě ne a zdali byl zaznamenán nějaký progres, ale v mnoha případech přiznávají, že „nemají dostatek informací“ nebo „jsou patrné rezervy v monitoringu“. (EP 2008; EK 2009) To je jeden z důvodů, proč jsou dosažené reformy hodnoceny EU příznivěji, než by si zasloužily. Dalším důvodem může být přehnaná politická korektnost evropských institucí a volba příliš mírného a vágního výraziva v hodnotících reportech. Striktní tón by totiž patrně přiměl moldavské vedení k ráznějším akcím. Stejnými mínusy trpí také vládní monitorovací zprávy, které jsou sice více hloubkové a poskytují „užitečný zdroj informací co se týče dynamiky implementačního procesu“, ale rovněž až na výjimky nezmiňují nedostatky. (Buscaneanu et al. 2008: 83) Kritickými zůstávali tedy především nevládní organizace a think-tanky jako EXPERT GRUP a IDIS Viitorul.

Tyto organizace neváhaly ve svých hodnoceních užít jasné terminologie a ukázat i na viníka neuspokojivé situace. Jako ilustrace může posloužit jejich evaluace moldavské justice,

kde „(existuje) jasná politická neochota zajistit nezávislost a poctivost soudnictví, odděleného od ostatních složek státu; politické síly tak mají stále vliv na jmenování a podporu soudců“. (Buscaneanu et al. 2008: 36) Politická neochota či lhostejnost (vyjádřeno slovy Radaelliho) byla příčinou nedostatečného progresu v daných oblastech. Pokud zůstaneme u Radaelliho typologie, tak v průběhu zavádění norem EU, stanovených v Akčním plánu, se setkáváme nejčastěji s lhostejností (tzn. již zmíněnou neochotou či průtahy), dále také s přizpůsobením (tzn. s méně fundamentálními změnami v domácích normách), a řidčeji pak již s transformací (která představuje již zásadní obrat v národních politikách). Téměř vůbec se nevyskytuje omezení, protože moldavští představitelé měli obavu explicitně odmítnout navrhovanou normu, což ukazuje na šikovnou formu psychologického nátlaku ze strany EU, při které by muselo Moldavsko popřít své proevropské směřování, a proto zavádění normy raději odložilo.

Psychologické prostředky užívala EU v jednání s Moldavskem i nadále – pomyslným „zvednutým obočím“ bylo třeba posunutí platnosti Akčního plánu o jeden rok až do roku 2009 kvůli „nedostatečnému progresu“. Navíc se ukázalo, že dle komparativní analýzy Moldavsko až do konce roku 2006 plnilo své cíle stanovené v plánu hůře než Ukrajina či Maroko, což Moldavsko opět zařazovalo do nežádoucího politického prostoru (EP 2008: 10; Buscaneanu et al. 2008: 84) Velký podíl norem, které se země zdráhala transponovat, lze podle člena moldavského vyjednávacího týmu, který se zúčastnil negociací o Akčním plánu, vysvětlit opět i nerovným vztahem EU – Moldavsko. Valeriu Gheorghiu je toho názoru, že vyjednávací proces byl pro Moldavsko zklamáním, obzvláště limitované časové intervaly – Komise totiž dala svým moldavským partnerům pouze jeden či dva dny na reakci k nové podobě plánu. Anglický text musel být přitom přeložen do rumunštiny, poslán ministerstvům, musely být začleněny jejich námítky a pak se musel celý dokument opět přeložit do angličtiny. Tato procedura tak umožnila Moldavsku pouze omezeně reagovat na návrhy EK. (Niemann, de Wekker 2010: 18 – 19) Zdá se ale, že samotní Moldavané jsou s asymetrií vztahu smířeni i přes výroky mnohých politiků o „rovném partnerství“.

Jak bylo zjištěno při rozhovorech s moldavskými odborníky a politiky, většina si jich uvědomovala podřízenost státu vůči EU: „Samozřejmě, že nejsme rovní partneři a měli bychom si to uvědomit a akceptovat to. Aspirujeme na to stát se mladším bratrem, který (...) poslouchá příkazy toho staršího,“ vyjádřil se jeden politik Sociálnědemokratické strany. Člen zahraničněpolitického výboru moldavského parlamentu dodal: „EU musí a smí diktovat své podmínky, jednoduše proto, že je to v našem zájmu; pokud si přejeme integraci do EU, musíme poslouchat“. (Korostoleva 2010: 1283) Nicméně, z pohledu EU bylo i přes dotyčné nesrovnalosti Moldavsko jedním z nejlepších (ne-li vůbec nejlepším) partnerem v rámci ESP.

Postupně proto byly Kišiněvu zpřístupněny další výhody: od března 2008 přibýlo Moldavsko na seznam zemí, které profitují z autonomních obchodních preferencí (ATP), což je nadstavba systému GSP+; v červnu toho roku byla zase země zařazena do programu Mobilní partnerství, který zjednodušoval možnosti legální migrace do EU, a zároveň bojoval s tou ilegální. (Korostoleva 2010: 1275) Navíc, jak se postupně blížily ke konci své platnosti Akční plány (včetně toho moldavského), začínaly evropské elity uvažovat o jiném formátu spolupráce s okolními zeměmi.

Tímto formátem bylo VP, oficiálně spuštěno v roce 2009. Iniciativa byla postavena na předchozích zkušenostech a měla odstranit kritizované vady dosavadní praxe. VP tedy představuje symbiózu „nejštedřejší ESP pro všechny“ (bilaterální linie) a podpory regionální kooperace (multilaterální linie). Bilaterální linie je zde důležitější v tom smyslu, že pokrokovější státy (více europeizované) slouží jako stimul pro ty zaostávající. (Boonstra, Shapovalova 2010: 3) VP tedy opět sází na princip kondicionality a systém „cukru a biče“. Nová platforma ale vzbuzovala v některých politických kruzích Ruska obavy. Tyto se pokusil vyvrátit tehdejší český místopředseda vlády pro evropské záležitosti Alexandr Vondra: „Východní partnerství (...) nikoho nikam nevytlačuje a nikam neproniká. Není ani předstupněm k nějakému dalšímu rozšiřování EU. Místo toho se pokusí přispět k politické a hospodářské stabilizaci a rozvoji určitého prostoru geograficky ležícímu mezi Unií a Ruskem.“ (Vondra 2009: 30) Na úvodním summitu v Praze se zúčastnily kupodivu všechny cílové země (včetně Běloruska), přičemž za Moldavsko byl přítomný opět osvědčený Andrei Stratan⁴⁹.

Ukázalo se ale, že projekt byl kontroverzní nejen pro Rusko a Moldavsko, ale i pro některé evropské státy – důkazem toho je fakt, že Německo, Francie, Itálie, Španělsko, Belgie a Portugalsko chtěly z původního návrhu deklarace odstranit sousloví „evropské země“, které mělo označovat tehdejších 27 členských států EU a 6 partnerských. (Lobjakas 2009) Tato textová korekce naznačovala, že se někteří členové EU zdráhali připustit „evropskost“ a kompatibilní identitu partnerských států, a zároveň objasňuje, proč se Moldavsko bránilo zahrnutí do této množiny.

Jelikož se summitu účastnili i zástupci institucí, se kterými se moldavští představitelé mohli dosud setkat jen zřídka či vůbec (jako byli lidé z Výboru regionů, Evropského hospodářského a sociálního výboru, Evropské investiční banky a Evropské banky pro obnovu

---

⁴⁹ Není ale tajemstvím, že Moldavsko do tohoto projektu zařazeno být nechtělo: cítilo se totiž více pokročilé v evropské integraci než třeba Arménie, Ázerbájdžán a Gruzie. Byl to také další distanc od „eurasijské“ identity. (RFERL 2009a)

a rozvoj), představovalo VP vítanou možnost k další socializaci a navázání důležitých kontaktů. Kromě toho byl záběr Partnerství opravdu široký, protože se v něm mělo angažovat opravdu maximum aktérů – od vládních ministerstev a agentur, přes parlamenty a občanskou společnost, až po mezinárodní organizace (OBSE, RE, OECD), mezinárodní finanční instituce a privátní sektor⁵⁰. (Rada EU 2009: 10) V tomto případě lze tedy hovořit nejen o europeizaci, ale i o westernizaci, protože některé instituce se pojí nejen s Evropou, ale celým západním světem. EU také vytyčila čtyři prioritní oblasti, které budou při multilaterálních jednáních ve vztahu k partnerům prioritní: jedná se o demokracii, good governance a stabilitu; ekonomickou integraci a konvergenci se sektorovými politikami EU; energetickou bezpečnost a kontakty mezi lidmi. (Rada EU 2009: 9) Současně se rozvíjela rovněž bilaterální dimenze spolupráce s Moldavskem.

Na zasedání Kooperační rady se kromě obligátních témat jako je zlepšení situace v oblasti lidských práv, právního státu a demokratických principů, probíraly možnosti užší spolupráce. V závislosti na tom, že Moldavsko zrušilo vízovou povinnost pro všechny občany EU, shodly se obě strany, že s podobným krokem je nyní na řadě EU. Rozhodlo se také, že mise EUBAM bude dále pokračovat. Mezi ostatní důležité cíle patřilo vybudování DCFTA a vyjednávání o Asociační dohodě EU – Moldavsko. Jako přibližné datum začátku negociací byl však vždy zmiňován až rok 2010. (Kooperační rada 2009: 1 – 3) Toto načasování rozhodně nebylo náhodné. Vzájemné vztahy mezi aktéry byly totiž napjaté od politické krize v roce 2009 a následných demonstracích a represích (viz kapitola 2.2). Zvláštní zmocněnec pro Moldavsko Malman Mizsei proto signalizoval, že „Brusel čeká, až bude zformována nová vláda, než opět posílí vztahy s Kišiněvem.“ (RFERL 2009b) EU se v této politické krizi zachovala chytře a opět využila princip kondicionality: byla si dobře vědoma slábnoucí pozice komunistů a dala jasně najevo svou podporu prozápadním stranám, se kterými (pouze) je ochotna vyjednat o slíbených výhodách. Tyto posléze zformovaly *Alianci pro evropskou integraci*, jejíž priority jsou jasně shrnuty již v jejím názvu.

3. 3 Vzájemné vztahy EU a Moldavska (2010 – dosud)

Je podstatné zde poznamenat, že události roku 2009 jsou dalším významnějším přelomem ve vzájemných vztazích. Jakmile se totiž Aliance dostala k moci, stalo se Moldavsko modelovým příkladem „vládnutí“ EU v sousedství. EU okamžitě odpověděla větší angažovaností včetně doplňkové pomoci a spuštění vyjednávání o asociační dohodě a vízové

---

⁵⁰ Kromě toho byla posílena i spolupráce s organizacemi občanské společnosti v dotyčných zemích – k tomuto účelu bylo zřízeno Fórum občanské společnosti (CSF). (EK 2009)

liberalizaci, což byla jasná psychologická odměna za sestavení proevropské vlády. Tato politika EU do značné míry kopírovala její jednání s Ukrajinou, ale v případě Moldavska byl proces daleko rychlejší⁵¹. Jestliže dříve musela Ukrajina tvrdě vyjednávat o každém novém benefitu, Moldavsko z této „ušlapané cesty“ profitovalo. (Raik 2011: 7) Důvodem silné podpory ze strany EU byla skutečnost, že nová administrativa deklarovala odhodlání provést skutečně hloubkové změny a distancovala se od povrchně provedených komunistických reforem.

Ve svém koncepčním dokumentu *Rethink Moldova* se vláda zavazovala k „vykonání fundamentálních reforem, které podpoří probíhající tranzici (Moldavska) směrem k evropské demokracii, včetně zajištění oddělenosti složek státní moci, nezávislosti soudnictví, respektu k lidským právům a svobody médií“. (Vláda Moldavské republiky 2010: 1) Celkově se tedy v tomto období mezi oběma stranami vytvořilo pozitivní klima. Slovenský ministr zahraničí Lajčák při návštěvě Kišiněva prohlásil, že „Moldavsko je nyní v EU velmi dobře vnímáno, (což představuje) unikátní šanci, která by neměla být zahozena.“ (MZV Moldavska 2010) Kromě uspokojivě probíhajících jednání o vízové liberalizaci a asociační smlouvě, spolupracovali aktéři intenzivněji také na řešení konfliktu v Podněstří ve formátu 5 + 2, přičemž i zde využívala Evropa ke svým cílům systém odměn a trestů. Proto své sankce vůči podněsterskému vedení o rok rozšířila. (Rada EU 2010a) Dalším společným projektem bylo spuštění pravidelného dialogu o lidských právech. (Rada EU 2010b) Situace pro posílení vztahů s EU byla příznivá i z hlediska podpory obyvatelstva.

Přestože samotní Moldavané příliš nesdíleli přesvědčení Lajčáka, že jsou v EU pozitivně vnímáni (to si myslelo 40 % z nich, 38 % to vidělo opačně), samotnou Unii hodnotilo obyvatelstvo velmi pozitivně (65 % pozitivních hodnocení ku 10 % negativním). Většina lidí by také volila v případném referendu pro přistoupení Moldavska k EU (59 % ku 14 %) a optimističtí byli i co se týče časového rámce (23 % lidí si myslelo, že Moldavsko by mohlo k EU přistoupit již během 5 let, 20 % během 10 let, zatímco 11 % za více než 20 let a 12 % že nikdy). Respondenti si též mysleli, že EU má na rozhodnutí jejich vlády velký vliv (60 %), porovnatelný s Ruskem (59 %). (IDIS 2011: 10 – 23) Tyto výsledky dokumentují, že proevropské cítění Moldavanů bylo za vlády Filata zřetelné a obyvatelé do Unie vkládali velké (až nereálné) naděje, i když její popularita byla menší než před několika lety, což se dá pravděpodobně přičíst dopadům globální finanční krize. Jasně se zde projevila i věčná rusko-evropská „schizofrenie“ Moldavska.

---

⁵¹ Zatímco rozhovory o asociační smlouvě s Ukrajinou začaly v roce 2007, tedy více než 2 roky po tzv. Oranžové revoluci, v případě Moldavska to bylo v lednu 2010 (pouhé 4 měsíce po změně vlády). (Raik 2011: 7)

Stále pokračovaly úspěšné negociace mezi moldavskými a unijními představiteli, což bylo do velké míry dáno také tím, že země vytvořila (společně s Gruzii) jeden z nejlepších koordinačních mechanismů mezi východními partnery. Téměř ukázkově proto fungoval i transfer norem EU. Za zmínku stojí hned několik konkrétních příkladů z různých oblastí – požadavky EU vedly k představení biometrických pasů, přistoupení Moldavska ke Smlouvě o Energetickém společenství, ratifikaci Římského statutu Mezinárodního trestního soudu, rozhodnutí o společném vzdušném prostoru, který liberalizuje leteckou dopravu, atd. (Raik 2011: 8) Mezitím dochází k aktivaci dalších platform v rámci VP jako je EURONEST, kde se diskutuje o čtyřech prioritních oblastech (viz kapitola 3. 2) na úrovni členů EP a poslanců z partnerských zemí.

Koncem roku 2011 se Moldavsku a Gruzii otevřela také dlouho očekávaná jednání o DCFTA, což byl opět důsledek úspěšného transferu norem. Podle hodnocení EU byl podstatný progres patrný zejména v oblasti technických regulací, hygienických a fytosanitárních opatření, práv duševního vlastnictví a hospodářské soutěže. Komisař pro obchod de Gucht prohlásil, že „DCFTA pomůže Gruzii a Moldavsku stát se více konkurenceschopnými a využívat výhod vnitřního trhu EU.“ (EK 2011: 1 – 3) Celkově se zásluhou těchto kladných výsledků začala Unie chovat směrem k Moldavsku jako ke kandidátské zemi a Moldavsko se tak snažilo i chovat. Doufalo totiž, že takové chování nakonec povede k tomu, že mu opravdu bude udělen kandidátský status. (Raik 2011: 9) Nicméně, žádná taková perspektiva zatím neexistovala. V předvečer varšavského summitu se tedy moldavské úřady obrátily na ministerstva, ambasády a parlamenty členských zemí se speciálním non-paperem *Návrhy Moldavské republiky na budoucí vývoj VP*, jejímž nejdůležitějším požadavkem je právě možnost přistoupení k EU. (Horbowski 2011) Ani summit ve Varšavě však v této otázce nepřinesl posun, protože byl zastíněn jak vnitřními problémy Unie samotné, tak bojkotem Běloruska, které se odmítlo summitů účastnit.

Převážně východoevropské státy pozorně vnímaly vývoj ve svém sousedství. Důkazem je podpůrný dopis podepsaný ministry zahraničí Bulharska, Estonska, Maďarska, Lotyšska, Litvy, Slovenska a Polska adresovaný komisaři pro rozšíření Fülemu, vysoké představitelce pro SZBP Ashton, komisařce pro vnitřní záležitosti Malström a komisaři pro obchod de Guchtovi, ve kterém se jmenovaní zasazují o podporu evropského směřování Moldavska. (MZV Moldavska 2011) Kišiněv byl vůbec po celou dobu vlády proevropských politiků „odměněn“ mimořádnou pozorností přicházející ze západní strany, která znamenala finanční, technickou, odbornou, ale i psychickou podporu. Od roku 2012 hostilo Moldavsko např. amerického viceprezidenta Joea Bidena, německou kancléřku Angelu Merkel, předsedu

EK Josého Manuela Barossa a předsedu ER Hermana Van Rompuye. (Soloviev, Khvostunova 2014: 4) Zatím se EK pokoušela co nejvíce posílit demokratizační a lidskoprávní dimenzi vnějších vztahů Unie.

V materiálu *Lidská práva a demokracie v srdci vnějších akcí EU – směrem k efektivnějšímu přístupu* Komise připouští, že k této agendě vždy zaujímal top-down postoj, tedy, že normy a hodnoty byly šířeny z Bruselu do třetích zemí prostřednictvím politického dialogu, a posléze se zamýšlí, zda by nebylo efektivnější posílit bottom-up strategii a přistupovat k jednotlivým státům více diferencovaně. Dále uvádí ilustrativní případ nové politiky: „Neznamená to, že by EU neměla například odsoudit výkon trestu smrti v zemi, která jej stále používá, jen by to neměl být jediný střed zájmu, když jsou zde i ostatní oblasti, kde je potřebná změna.“ Také byl představen princip *more for more*, který přináší extra benefity pro státy, které jdou za rámec očekávaných reforem. (EK 2011: 7 – 9) Tento princip byl pro Moldavsko důležitým stimulem, protože samo zaujalo tzv. preemptivní přístup, který spočívá v implementaci požadavků EU dříve, než byly vyžadovány samotnou Unií. (Hernández i Sagrera 2011: 3) Možná byl mířen i přímo na Moldavsko, které bylo v této době aktivním a entuziastickým východním partnerem, zatímco vůle ostatních dotyčných států spolupracovat byla poměrně malá. S trochou představivosti mohl být tento princip pomyslnou náplastí za nejisté vyhlídky na přistoupení k EU (i když velmi nedostatečnou).

S obzvláštním zájmem byly v Bruselu sledovány neúspěšné pokusy o zvolení prezidenta. O to větší uspokojení zavládlo, když byl konečně zvolen Nicolae Timofti. Jelikož jeho první cesta po zvolení do úřadu směřovala do Bruselu, nenechal nikoho na pochybách o své primární zahraničněpolitické orientaci, což ve své řeči vyzdvihl také předseda Komise Barosso. (Barosso 2012) Zvolení prezidenta bylo pro Unii poměrně důležité, protože jak už bylo napsáno, do značné míry formuje zahraniční politiku země. Navíc se na něj spoléhala při vyjednáváních s podněsterskou stranou, která do té doby nepokračovala příliš úspěšně. Po obměně vedení v Moldavsku i Podněstří však byly zaznamenány vícere úspěchy a proto se Rada EU v souladu se svou filosofií „cukru a biče“ rozhodla pro zrušení sankcí vůči bývalému vedení. (Rada EU 2012) Dalším psychologicky motivujícím „nástrojem“ EU jsou tzv. „roadmaps“, které představují dokumenty pojednávající o úkolech, které jsou potřeba vyřešit během dvouletého intervalu mezi summitu VP.

Materiál *VP: Plán k podzimnímu summitu 2013* pokrýval tehdejší stav reforem a vzájemných vztahů mezi Unií a jejími partnery a předjímal, jaký pokrok by měl být učiněn do příštího summitu. V tomto ohledu tak vytvářel nátlak na očekávané výsledky ze strany zemí. Pro ještě větší intenzifikaci kontaktů mezi dotyčnými státy a Unií byly spuštěny rovněž tzv.

neformální dialogy, které se konají každý půlrok a na nichž se scházejí ministr zahraničí z partnerské země s vysokou představitelkou pro SZBP a komisařem pro rozšíření. Z celého dokumentu je pak patrná snaha EU o zdůrazňování, že VP je „společným projektem“ všech aktérů, i přes naprosto zjevnou asymetrii vztahu. (EK 2012a: 11) Štefan Füle ale na setkání s vysokými úředníky ze zemí VP poznamenal: „EU vám nemůže nic uložit. Je to vaše volba, zda to uděláte nebo ne. Je to záležitost vaší vlastní politické vůle. Ze strany EU vám nemůžu slíbit zázraky, ale jakmile se stát vydá reformní cestou, udělám vše, co je v mých silách pro posílení vzájemných vztahů.“ (Füle 2012) Podle hodnotícího reportu z roku 2012 se však co se týče reform, dařilo Moldavsku poměrně dobře.

Zpráva ale zmiňuje také dlouhodobé problémy Moldavska, které mu dosud bránily v navázání ještě těsnější spolupráce s Unií – jako jsou rozbujelá korupce, stále nedokončená justiční reforma, složitá, nepřehledná a netransparentní veřejná administrativa, apod. (EK 2012b: 1 – 5) Psychologické pobídky EU i touha Moldavska pokročit v evropské integraci ale způsobily, že země si vytkla poměrně ambiciózní cíle. Měřítka úspěchu nestanovoval pouze Brusel, nýbrž i domácí politici: premiér Filat prohlásil, že „rok 2013 je klíčovým pro evropský kurz Moldavské republiky“ a sám sobě tak vlastně stanovil jistý závazek. (Ciurea 2013: 1) Nejvyšší metou byl samozřejmě viditelný pokrok (ne-li finalizace) všech paralelně běžících vyjednávání týkajících se liberalizace vízové povinnosti, DCFTA a asociační smlouvy. To vše do summitu, který byl naplánován na podzim roku 2013.

„Klíčový“ rok ale nemohl pro zemi začít hůře: politické otřesy a vládní krize, následovaná její výměnou (viz kapitola 2. 2) rozhodně k oboustranné důvěře nepřispěly. Vzbudily totiž v EU, která do Moldavska investovala signifikantní podíl času, úsilí a finančních prostředků, vážné obavy. Ačkoliv se evropští představitelé odmítali nechat vtahovat do moldavských vnitřních záležitostí, soustavně urgovali poslance k nastolení stability a udržení proevropské orientace. (ISSUE 2013: 2; Ashton, Füle 2013) Naštěstí se zásluhou nové obměněné vlády podařilo tento kurs udržet, avšak v komunikaci s politiky EU bylo toto téma ještě několikrát zmíněno. Při setkání Štefana Füleho s novým premiérem Leancou zasadil komisař tuto otázku šikovně mezi ostatní reformní úkoly: nejprve zmínil potřebu robustního systému brzd a protivah, který by předcházel podobným tensím a poté již jakoby mimochodem vypočítával další změny, které jsou žádoucí pro další europeizaci Moldavska. Při této schůzi došlo též k podpisu finančních smluv v hodnotě 90 milionů € na podporu implementace opatření souvisejících s vyjednáváním smlouvami a justiční reformou. (EK 2013a) Je ale potřeba vyjasnit, že tento incident (ač prozatím zažehnán) rozkolísal moldavskou politickou scénu a posílil Rusko v nepravou chvíli.

Jelikož negociace daných smluv citelně postoupily, snažila se Ruská federace manipulovat občany, kteří dosud neviděli výhody proevropského Moldavska. Podle komentátorů to jasně naznačila také návštěva speciálního ruského vyslance Rogozina, symbolu ruské „autority“ v regionu. (Cepoi 2013: 2, 3) Příjezd Štefana Füleho měl být ráznou odpovědí na ruské snahy, jenže zanechal rozporuplný dojem. Eurokomisař totiž použil dva různé diskurzy: zatímco na tiskové konferenci po setkání s Timoftim hovořil o tom, že Moldavsko má šanci zůstat „úspěšným příběhem“ VP, což byla pozitivní „nálepka“, kterou si země zasloužila za svědomité plnění úkolů, na oslavách Dne Evropy promluvil k obyvatelům již více realisticky, když kritizoval podkopávání demokratických institucí a zdůraznil, že „(Moldavsko) si musí doma udělat pořádek samo, protože nikdo jiný to za něj neudělá.“ (Cepoi 2013: 2, 3) Z jeho proslovu lze vyčíst i mírnou hrozbu, že pokud země ustoupí od politiky konvenující EU, ztratí punc výjimečnosti mezi východními partnery a nebude již tolik úspěšné (evropské). S blížícím se summitem Rusko stupňovalo svůj nátlak a nakonec přistoupilo k dalšímu zákazu na dovoz moldavského vína.

Reakce euroatlantického společenství byla tentokrát okamžitá: již den po uvalení embarga vyzvali rumunský a polský ministr zahraničí Evropany ke konzumaci moldavského vína a další den vydal EP rezoluci, která odsoudila vměšování se Ruska do záležitostí Arménie, Gruzie, Ukrajiny a Moldavska. Místopředseda delegace EURONEST zase uvedl, že by EU měla představit zákaz dovozu ruských destilátů. V souvislosti s tím oznámil eurokomisař pro zemědělství, že se rozhodl liberalizovat evropský trh s vínem pro moldavské dodavatele i bez čekání na podpis asociační dohody. Na ruské kroky reagovala odmítavě také americká ambasáda v Kišiněvě. Solidarita se zvedla rovněž mezi moldavským obyvatelstvem a vinaři, kteří dostávali podpurné zprávy typu *Keep calm and sell to Europe*⁵². (Țugui 2013: 4) Ruská akce tak vyvolala spíše posílení solidarity mezi EU a Moldavskem než naopak. Kromě komunistů a některých marginálních levicových stran byla politická scéna v této otázce sjednocená.

Především voliči SKMR a konzervativnější vrstvy obyvatelstva se stavěli také proti některým normám EU. Častým propagandistickým klišé proruské opozice je například to, že evropská integrace přinese popularizaci „netradiční sexuální orientace“, která podřívá tradiční křesťanské hodnoty moldavského lidu. Spouštěčem se stalo schválení zákona o prosazování rovnosti z roku 2012, který prošel i přes dlouhotrvající odpor církve a levice. Právě při návštěvě Füleho, který podpořil v Kišiněvě tzv. pochod hrdosti, došlo k menší

---

⁵² Bud' v klidu a prodávej do Evropy

roztržce. Jeho účast na shromáždění totiž způsobila pobouření v antievropských a církevních kruzích a Voronin se s ním odmítl setkat, přičemž prohlásil, že Moldavsko se nechce podílet na evropské integraci, která je založena na takových hodnotách. (Soloviev, Khvostunova 2014: 5, 6) Není nutno připomínat, že podobné názory byly mohutně živeny i samotným Ruskem.

Situace se krátce před summitem ve Vilniusu začala komplikovat i v Podněstří. Přestože byli představitelé PMR zváni na vyjednávání DCFTA jako pozorovatelé, nevykazovali žádný zájem implementovat související normy. Separatistická republika dosud profitovala ze smluv uzavřených mezi Moldavskem a EU, které ale měly být po podepsání DCFTA anulovány. EU tedy dala PMR čas do konce roku 2015 na provedení potřebných reforem, nicméně pokud by se tak nestalo, platil by režim DCFTA pouze pro území pod kontrolou Kišiněva. Prezident samozvaného státu Ševčuk zase prohlásil, že pokud Moldavsko podepíše asociační smlouvu, bude požadovat mezinárodní uznání pro PMR. (Ťugui 2013: 3; Rinnert 2013: 5) Jak již bylo napsáno, snažila se EU těmito ústupky (pozvání na vyjednávání) dosáhnout dohody a „sjednotit“ Moldavsko a Podněstří prozatím alespoň na papíře, což se ale zatím také nedařilo.

Naopak, rozhovory s Moldavskem byly i přes politickou nestabilitu v závěrečné fázi. Jednání o asociační dohodě byla v podstatě uzavřena od jara 2013. Nebyla totiž podmíněna reformními požadavky Unie, jelikož asociační smlouva samotná zakládala nový rámec pro budoucí reformy a pokračující harmonizaci moldavské legislativy s evropskými *acquis*. Bohužel již před vypuknutím vládní krize bylo jisté, že do konce roku 2013 nebude asociace dokončena kvůli administrativním průtahům, což ve vládních kruzích vyvolalo nemalé zklamání. (Rinnert 2013: 3) Nicméně, na listopadovém setkání ve Vilniusu došlo alespoň k parafování asociační smlouvy s Moldavskem, do kterého byla přičleněna i DCFTA, přičemž se předpokládal podpis v následujícím roce. (ESVČ 2013: 1, 3) Markantní progres byl zaznamenán i v případě liberalizace víz, kde Moldavsko splnilo všechny požadované úkoly, a proto se EK 27. listopadu rozhodla navrhnout zrušení víz pro moldavské občany. (EK 2013b) Toto téma bylo poté projednáváno v EP a Radě EU. Pro Moldavsko byl tak v podstatě vilniuský summit úspěšný, i když byl v médiích obecně vykreslován jako selhání.

Paralelně s politickou, ekonomickou a institucionální transformací, chtěla moldavská vláda europeizovat i moldavskou společnost. Svědčí o tom například schválení zákona, který umožnil slavit vánoční svátky koncem prosince jako většina Evropy v zemi, kde se Vánoce slavily tradičně počátkem ledna. Odpůrci byli z řad opozičních komunistů a samozřejmě pravoslavné církve. (RFERL 2013) Tato změna měla samozřejmě za cíl dále posílit západní

identitu Moldavanů na úkor té východní/ruské. Soudě podle lepšího se obrazu Moldavska na Západě se to dařilo.

28. dubna 2014 vstoupilo v platnost zrušení víz pro moldavské občany, i přesto že každý očekával, že první zemí bude v tomto ohledu Ukrajina. Země tak potvrdila svoji roli „lídra“ mezi východními partnery. Od tohoto data mohou všichni držitelé moldavského biometrického pasu vstoupit do EU bez víza, ačkoliv cestovatel musí být stále schopen doložit, že vlastní dostatek finančních prostředků na cestu do EU a že má vůli vrátit se zpět do země. Pro Moldavany je toto podařený výsledek i z hlediska jejich pověsti a identity: zatímco předtím panovaly v Bruselu obavy z velkého přílivu moldavských občanů do členských zemí, o rok později se většina dotazovaných odborníků shodla na tom, že „Moldavsko nikdy nepředstavovalo problém a není jím ani nyní (...) co se týče nelegálního přistěhovalectví“, jak se vyjádřil např. zaměstnanec polského Úřadu pro cizince. Tyto pochybnosti vznikly po tom, co se podobný bezvízový režim zavedl pro Srby v roce 2009, načež následoval prudký nárůst azylových žádostí. (Benedyczak, Litra, Mrozek 2015: 2, 3) Na Moldavany tedy nebylo pohlíženo jako na přílišnou externí hrozbu a byli viděni jako méně problémoví (a to i z důvodu lidnatosti) než některé národy Balkánu, což bylo pro jejich vnímání v Evropě jistě též pozitivní.

Druhým milníkem v roce 2014 byl pak podpis asociační smlouvy včetně DCFTA. Jenže ještě než k němu došlo, museli činitelé EU vysvětlovat mnoho mýtů, které se s uzavřením dohody pojilo. Na toto téma hovořil eurokomisař pro rozšíření na univerzitě v Comratu (hlavní město Gagauzsko) hned zkraje roku, přičemž si tento euroskeptický region (viz kapitola 2. 2. 2) jistě nevybral náhodou. Také oficiální zastoupení EU v Moldavsku sestavilo seznam 32 nejčastějších mýtů o této smlouvě a rozhodlo se je vyvrátit. Skutečnost, že hned první mýtus tvrdí, že asociační dohoda je „hrozbou pro moldavskou kulturu a tradiční hodnoty“, napovídá, že obyvatelstvo země ještě zdaleka nevnímalo hodnoty a normy EU jako kompatibilní s těmi svými. Po těchto pochybnostech se lidé nejvíce v souvislosti s podpisem dohody obávali ekonomických dopadů, zhoršení vztahů s Ruskem a ztráty suverenity. (Zastoupení EU v Moldavsku 2014) I přes tuto nejistotu byla však smlouva 27. 6. 2014 konečně podepsána.

První důležitou věcí, kterou je potřeba k dohodě uvést vzhledem ke skepsi moldavských menšin vůči evropské integraci, je její trojjazyčnost – je totiž publikována v angličtině, rumunštině i ruštině – aby mohli i obyvatelé Podněstří prozkoumat její obsah. (EK 2014a) Z důvodu velkého rozsahu tematiky, kterou smlouva pokrývá, se ale zaměříme pouze na klíčové hodnoty a normy stanovené v první kapitole práce. Stejně jako předchozí

smlouvy uzavřené mezi těmito partnery je totiž i tato založena na respektu k demokratickým principům, základním svobodám a lidským právům, což je připomínáno na více místech. Zatímco v sekci o reformách a politickém dialogu nepřibyly mezi stávající úkoly (boj proti korupci, justiční reforma, reforma veřejné správy, apod.) žádné další, vyzývá smlouva nově ke spolupráci v oblasti EBOP (Evropské bezpečnostní a obranné politiky) a k podpoře regionální stability a omezení a kontrole zbraní. (Asociační smlouva 2014: 9 – 12) Pokud se jedná o ekonomický dialog, zde může mít EU potenciálně velký vliv.

Podle znění by si strany měly vyměňovat informace o makroekonomických politikách a strukturálních reformách a společně posuzovat hospodářské záležitosti v souladu s principy a praktikami EU, což představuje docela výrazný prostor pro uplatnění psychologického vlivu i jemného nátlaku při formování názorů na hospodářské politiky. (Asociační smlouva 2014: 20) Smlouva pamatuje i na kontakty mezi všemi sektory občanské společnosti v zemích EU a Moldavsku, aby se zvýšilo povědomí o Moldavsku, jeho kultuře a historii. To samozřejmě platí i opačně. (Asociační smlouva 2014: 54) Znalosti a kontakty mezi lidmi by tak měly dále rozmělnit a sblížit identity obou aktérů. Stejný socializační efekt by mohlo mít i zařazení Moldavska do všech programů a agentur EU, které jsou mu přístupny⁵³. (Asociační smlouva 2014: 56) Kromě těchto témat se smlouva věnuje posílení spolupráce v sektorových a různých jiných specifických odvětvích: energetika, doprava, životní prostředí, klimatické změny, turistika, zdravotnictví, apod.

Jelikož součástí asociační dohody je i DCFTA, je samozřejmě podstatný prostor vyhrazen obchodním a technickým záležitostem, které jsou posléze podrobně rozpracovány v mnohastránkových přílohách. Tato smlouva je z velké části založena na východiscích WTA a GATT a dokonce od těchto organizací do určité míry převzala mechanismus urovnávání konfliktů mezi stranami. Dohoda staví na sblížování norem a pravidel a postupném odbourávání nejrůznějších obchodních i technických bariér, přičemž chráněny jsou jen některé vybrané citlivé komodity. (EK 2014c: 1 – 10) Podle textu smlouvy je EU oprávněna posuzovat sblížování práva EU a moldavského práva v obchodních záležitostech. To může dělat buď sama, se souhlasem Moldavska nebo společnými silami. Hodnocení může probíhat formou mise na místě za účasti institucí, agentur a těles EU, stejně jako nezávislých odborníků a organizací. (Asociační smlouva 2014: 212) Takový nástroj tedy představuje pro Moldavsko nejen psychologickou, ale i oficiální hrozbu, jestliže nebudou plněny ustanovené podmínky. Institucionální struktura smlouvy v podstatě kopíruje předchozí zázemí –

---

⁵³ Takovým programem je třeba Horizon 2020 (výzkumný a inovační agenda), který podepsalo Moldavsko spolu se státy západního Balkánu (EK 2014b)

analogicky tak vznikly Asociační rada, asociační výbor a parlamentní asociační výbor. Ke jmenovaným tělesům nově přibyla Platforma občanské společnosti, která musí být ze strany Asociační rady informována a pracovat s ní v souladu, čímž došlo k posílení demokratizačního potenciálu spolupráce. (Asociační smlouva 2014: 210)

Reakce moldavských i evropských politiků po uzavření asociační smlouvy byly většinou nadšené: Např. José Manuel Barosso při slavnostním podpisu asociačních smluv (s Gruzii, Moldavskem a Ukrajinou) před všemi lidry osmadvacítky prohlásil, že „jsou nejambicióznější, jaké EU dosud uzavřela“. (Barosso 2014) Moldavský politolog Ion Tăbîrță dokonce tvrdí, že „podepsání asociační dohody (...) je největším úspěchem Moldavska od získání nezávislosti. Podpis tohoto dokumentu je příležitostí pro Moldavsko vymanit se z evropské šedé zóny a připojit se ke skupině civilizovaných zemí.“ (Tăbîrță 2014: 1) Tato věta naznačuje, že pro Moldavsko byla dohoda možná mírnější formou „návratu do Evropy“, kterým odůvodňovaly svoje přístupové ambice státy střední a východní Evropy v devadesátých letech. Ale i když se v zásadě většina odborníků i populace shodovala, že se jedná o jasný sukces, jedním dechem dodávala, že hlavní část práce je teprve před Moldavskem.

Pokud se na období 2009 – 2014, které vedlo k uzavření asociační smlouvy, DCFTA a zrušení víz, podíváme opět z perspektivy Radaelliho, zjistíme, že během něj došlo k hlubší europeizaci, než kdy předtím – můžeme tedy zaznamenat více transformací (převratných změn) než doposud (například dotyčný zákon o rovnosti), daleko častější bylo ale samozřejmě méně problematické přizpůsobení, kdežto největší slabiny Moldavska jako reforma veřejné správy a justice na svou realizaci stále čekaly, a proto spadají do kategorie lhostejných reakcí na europeizaci. Trpělivost s prodlevami při zavádění těchto reforem již pomalu docházela také EU, která se v tomto případě uchýlila k mírnější formě trestu: Pirkka Tapiola, šéf delegace EU v Moldavsku oznámil, že finance na justiční reformu mohou být dále kráceny, pokud nebudou viditelné konkrétní výsledky. Platba už byla totiž v roce 2014 jednou snížena. Diplomát vyjádřil zklamání hlavně z neuskutečněné reformy Prokuratury, která nadále zůstává pod politickým vlivem. (Grâu 2015: 1) Forma krácení fondů byla tedy dalším prostředkem působení EU na Moldavsko – peníze byly sice vyplaceny, ale ne v plné výši, což mělo vytvořit tlak, ale též zvýšit motivaci.

Na konci roku 2014 se v Moldavsku konaly parlamentní volby, jejichž výsledkem bylo nepřesvědčivé vítězství proevropských sil a složité skládání koalice (viz kapitola 2. 2). Zástupci tří největších politických frakcí EP (Elmar Brok z Evropské lidové strany, sociální demokrat Knut Fleckenstein a liberál Graham Watson) se proto chtěli zasadit o pokračující

evropské směřování Moldavska a zamířili za lídry stran, aby se pokusili urovnat jejich vzájemné animozity. (Grâu 2015: 1 – 2) Tento krok ukazuje jednak na posilování parlamentní dimenze vzájemné spolupráce a jednak takto EU uplatňovala svůj vliv na moldavskou politiku. Skutečnost, že delegace byla vedena vlivným Brokem (mimo jiné je předsedou Unie evropských federalistů a výrazně se podílel na přípravách tzv. Ústavy pro Evropu), naznačuje, že udržení evropského kurzu v Moldavsku bylo pro EP poměrně důležité.

Bohužel, již jsme se mohli přesvědčit, že EP je dlouhodobě daleko více nakloněn rozšiřování EU a podpoře svých partnerů než ostatní evropské instituce, což platilo i pro tento případ, jak se následně potvrdilo. Personální obměna evropských institucí a nepokojný vývoj v regionu (ukrajinská krize) zapříčinily obrat v ESP EU. Pro Moldavsko ovšem tato změna přišla zvláště nevhod. Již počátkem roku 2015 se začaly objevovat signály, že vliv Unie v regionu VP stagnuje. V materiálu *Revize ESP*, který společně představila nová vysoká představitelka pro SZBP Federica Mogherini a komisař pro rozšíření Johannes Hahn, se konstatuje, že „EU nemůže sama vyřešit všechny výzvy v regionu a existují mantinely jejího vlivu, ale nová ESP bude hrát svou roli při vytváření podmínek pro pozitivní vývoj.“ (EK 2015: 2) Uvážíme-li, že EU ve svých koncepčních dokumentech většinou volí vágní a neutrální tón, zamýšlený stav věcí by se potom dal interpretovat jako mírný ústup ze svých dosavadních pozic v regionu.

Pro období 2014 – 2020 je pro partnery vyčleněno přes 15 miliard €, které budou poskytnuty ve spolupráci s mezinárodními finančními partnery, za což si ale EU žádá větší propagaci svých politik, přičemž zviditelnění „pozitivního dopadu konkrétních akcí EU (...) by mělo být v centru nové ESP.“ (EK 2015: 20) Unie tedy v podstatě aplikuje stejný způsob sebepropagace známý ze svých členských zemí. Tato praxe má za cíl posílit povědomí o sobě a vyvolat v lidech příznivé asociace. Revize ESP dále počítá s různými aspiracemi svých protějšků a z toho důvodu diferencovanějším přístupem k nim. Jisté je, že mezi šesti státy, které jsou součástí programu VP, se vytvořila propast. Zatímco Gruzie, Ukrajina a Moldavsko by chtěly postoupit dále v evropské integraci, zbývající trojice se držela zpět, proto je takový přístup do jisté míry logický.

Neshody eskalovaly před třetím summitem VP v Rize 2015, před kterým se musel narychlo měnit obsah návrhu společné deklarace. Zatímco absence jakékoliv perspektivy členství v EU iritovala především Kyjev, Tbilisi a Kišiněv, Arménie a Bělorusko se zase zdráhaly označit ruskou anexi Krymu za ilegální. Podle zákulisních informací nechtěly některé členské státy v textu poznámku, která by nastiňovala přístupové ambice partnerů, nicméně hlavně Litva, Polsko a Švédsko za tuto možnost lobbovaly. Deklarace tak nyní

sděluje, že „účastníci summitu berou na vědomí evropskou aspiraci a evropskou volbu dotyčných partnerů, jak je uvedeno v asociačních smlouvách.“ (Jozwiak 2015) Tento text sice není přímo kýženou formulací, ale spíše je to výsledek nedostatečné podpory rozšiřování Unie v jejím nitru.

Mezitím se přiblížil okamžik, kdy měla DCFTA plně vstoupit v platnost, a to od 1. ledna 2016 i pro území odštěpeného Podněstří. Přestože lídři PMR dávali při mnohých příležitostech najevo nezájem připojit se k ní a provést potřebné reformy (viz výše), začala dohoda od ledna tohoto roku platit i pro dané území. Zatímco podněsterská diplomacie to prezentovala jako svůj úspěch a tvrdila, že vyjednala s EU separátní smlouvu odlišnou od DCFTA, Brusel ani Kišinev nic takového nepotvrdili. Podle důvěryhodných zdrojů se Tiraspol zavázal splnit určité podmínky (zrušení obchodních bariér pro EU produkty, respekt k jistým regulacím WTO, atd.), přičemž EU se zase rozhodla „přehlédnout“ neprovedené reformy. (Caľus 2016) Skutečnost, že obě strany udělaly ústupky a nechtěly zveřejňovat příliš podrobností, svědčí o ožehavosti tématu. Reálně je ale i přes své ústupky vítězkou EU, které se svým diplomatickým i obchodním vlivem podařilo Moldavsko alespoň opticky sjednotit, což se začalo projevat také v oficiálních prohlášeních. Ty sice pořád uvádějí důležitost teritoriální integrity Moldavska, ale již s dodatkem o „speciálním statusu“ Podněstří⁵⁴. Samozřejmě není zdaleka jisté, že své závazky PMR dodrží, i tak je to ale důležitý krok v urovnání konfliktu.

Kišinev přirozeně deklaruje, že nechce o Podněstří přijít, nicméně při privátních rozhovorech někteří moldavští diplomaté připouštějí, že by zvažovali možnost vzdání se jej, pokud by konflikt ohrožoval evropskou integraci. Silný ruský sentiment převládá také v Gagauzsku (viz kapitola 2. 2. 2), což dává Rusku možnost stále výrazně ovlivňovat situaci v zemi. Ostatně, v narážce na dva vzpurné regiony jednou Dmitrij Rogozin prohlásil, že „moldavský vlak spěchající směrem do Evropy by mohl cestou ztratit několik svých vozů.“ (Soloviev 2014) Každopádně, nic zatím nenasvědčuje tomu, že by mohla být otázka Podněstří v brzké době vyřešena.

Navíc, když EU viděla, v jak neutěšeném stavu se nacházela moldavská politická scéna během roku 2015 (viz kapitola 2. 2), byla nucena zásadněji změnit svou rétoriku vůči Moldavsku, což se dá dokumentovat na vyjádření Rady z 15. února 2016. Ministři zahraničí z EU nyní jasně a veřejně požadovali od moldavské vlády, aby „upřednostňovala reformy namířené na řešení politizace státních institucí, systémové korupce, uskutečnění reformy

---

⁵⁴ viz např. http://eeas.europa.eu/statements-eeas/2015/150730_01_en.htm

veřejné správy včetně zvýšení efektivity regulačních těles, transparentnosti a zodpovědnosti při správě veřejných financí.“ (Kostanyan 2016: 3 – 4) Tento nezvykle přímý apel ale nebyl vyslyšen, neboť vlády se střídaly tak rychle, že jej v podstatě nebylo komu adresovat. Výsledkem extrémní politické nestability byly vážné prodlevy při plnění platebních podmínek smluvených s evropskými partnery (co se týče půjček a dotací). Nedostatek politického dohledu nad ministerstvy a státními agenturami pak zase způsobil, že se reformní proces zpomalil či dokonce úplně zastavil. (Šukytě et al. 2015: 14) Zpožděnou realizaci reformu tedy tentokrát nelze označit jako pouhou lhostejnost, ale spíše jako důsledek nepříznivých okolností.

V každém případě však politické turbulence let 2015 a 2016 pošramotily Moldavsku pověst. Země, která se dosud pyšnila přízvisky jako „úspěšný příběh“, „průkopník“, „nejlepší žák“ či „výkladní skříň“ VP (což jistě nebylo neopodstatněné), se nyní marně dožadovala zvýšené pozornosti a podpory z Bruselu. (Kostanyan 2016: 3) Na druhé straně, také obraz EU v Moldavsku utrpěl. Za prvé byla myšlenka evropské integrace mezi obyvatelstvem zprofanovaná, jelikož moldavští politici tuto mantru často zneužívali jako omluvu k bezskrupulózním krádežím a korupci, a lidé si tak začali asociovat korupci s proevropským směřováním (viz např. Aliance pro evropskou integraci), za druhé bylo Moldavsko zklamáno, že mu EU stále nenabízí evropskou perspektivu a nově též její snahou držet se zpátky a nepohněvat si Ruskou federaci. Došlo tedy k oboustrannému narušení dosud pozitivního vnímání, kdy byla identita Moldavska jako budoucího potenciálního kandidáta otřesena (i přes své úspěchy ukázal stát vážnou politickou nevyzrálou) a rovněž role EU jako ochranné síly proti Rusku a role důvěryhodného partnera byly zpochybněny.

Nejen z těchto důvodů dochází v Moldavsku k novému fenoménu: postupně se začínají formovat síly nepřátelské k evropské integraci, ať už jde o politickou, akademickou nebo lokální sféru. Takový vývoj je v zemi, kde se dosud proevropská orientace těšila široké podpoře, znepokojivý. Sice se nejedná o konzistentní skupinu, ale veskrze se snaží demonstrovat, že dnešní Evropa (EU) již není generátorem vývoje, svobody, občanské solidarity a obhájkyní svých hodnot (oproti „pravé Evropě“, kterou tato opozice hluboce respektuje). Tyto diskurzy v zásadě vyčítají EU pokrytectví: jednak podle nich Brusel vyžaduje plnou loajalitu a bezpodmínečné plnění závazků, ale zároveň nechce dát Moldavsku kandidátský status, a jednak vyjadřuje podporu pochybným oligarchům, kteří jsou nakloněni integraci do EU, přičemž zdůrazňuje boj proti korupci. Cílem těchto kritických hlasů je to, aby se EU vzdala své role „učitele“ a stala se partnerem. (Ciurea 2014: 2) I přes tyto varovné signály má ale Moldavsko slušnou šanci pokračovat ve své evropské dráze.

Ve výzkumu realizovaném Asociací pro mezinárodní otázky (AMO) odpovídalo 1783 stakeholderů z V4 a partnerských zemí, kteří jsou nějakým způsobem zainteresováni v problematice VP (př. politici, diplomaté, analytici, žurnalisté, aj.), jak vnímají tento projekt. Z šetření vyplynulo, že pokud už se EU rozhodne udělit nějaké partnerské zemi kandidátský status, bude to právě Moldavsko (to si myslí 45 % tázaných), zatímco ostatním státům se moc velké šance nedávají a 22 % respondentů si myslí, že kandidátem se nestane nikdo z dané šestice. Účastníci průzkumu také míní, že VP by se mělo v příštích letech zaměřit na zlepšení právního státu (29 %), good governance (24 %), posílení občanské společnosti (14 %), demokratizaci (12 %) a podporu lidských práv (8 %). Zdaleka nejvíce však zmiňují ekonomický rozvoj (39 %) a mobilitu (38 %). Klíčové hodnoty EU nejsou tedy pro mnohé až tak prioritní. Ostatně, sdílení evropských hodnot považuje za přínos pouze 7 % dotazovaných, ještě horší je to s prosazováním právního státu (5 %). Jako největší benefit VP je spatřována politická spolupráce s EU (66 %), kdežto harmonizace legislativy, demokratizace a posílení občanské společnosti (všechny 13 %) se nacházejí někde uprostřed. (Dostál, Karasová, Lídl 2015: 21, 28, 30)

Výsledky průzkumu signalizují, že Moldavsko je nyní skutečně vnímáno jako nejpilnější a nejperspektivnější účastník VP, který výrazně vyčnívá nad ostatními. Je však otázkou, zda bude tento těžce vybudovaný obraz přetrvávat dostatečně dlouhou dobu, aby se ukotvil v myslích Evropanů. K tomu je samozřejmě zapotřebí politické stability, která se v tomto období Moldavsku nedostává. Další podmínkou je silná podpora integrace ze strany obyvatelstva, která rovněž citelně poklesla. Politici by také měli přestat zneužívat evropské myšlenky k prosazování vlastních cílů. Čím dál populárnější euroskeptický diskurz má samozřejmě v mnohém pravdu, bohužel Moldavsku nezbyvá nic jiného než akceptovat naprostou převahu EU ve vzájemném vztahu, pokud se opravdu chce stát kandidátskou zemí, či dokonce členem EU. Brusel zase musí s Moldavskem jednat citlivěji a vrátit se k silné angažovanosti v regionu, nehledě na výčitky a hrozby Ruska. V opačném případě může v zemi zavládnout obrovská deziluze z „evropského snu“, která ji může definitivně strhnout zpět do ruské sféry vlivu⁵⁵.

Závěr

Cílem této práce bylo přiblížit vzájemný vztah mezi EU a Moldavskem, a tím pádem i odpovědět na výzkumné otázky a ověřit hypotézy stanovené v úvodní pasáži. To vše s pomocí

---

⁵⁵ více viz NEMTSOVA, Anna. The West Is About to Lose Moldova. Foreign Policy [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://foreignpolicy.com/2016/02/19/the-west-is-about-to-lose-moldova/>

konstruktivistického pohledu a zaměřením se na základní hodnoty, které jsou pro EU klíčové – demokracii, lidská práva, právní stát, rovnost, apod. Začněme tedy s krátkou sumarizací získaných poznatků o vývoji oboustranných vztahů. V devadesátých letech, těsně po získání moldavské nezávislosti, existoval v podstatě minimální zájem o rozvíjení kontaktů (natož spolupráce) mezi tehdejšími ES a nově vzniklými postsovětskými státy (včetně Moldavska). Oba aktéři se totiž navzájem považovali za součást „jiného světa“, který se zdál obtížně chápateľný a dosažitelný. Moldavsko bylo z Bruselu viděno (nebo spíše neviděno) jako země náležející výhradně do ruské sféry na kontinentu, navíc zmítaná etnickými konflikty a pravděpodobně brzy pohlcena jiným státem (Rumunskem či Ruskem), zatímco Moldavané, ačkoliv pohlíželi na Západ se zájmem, nepovažovali ES za významného hráče (patrně i vinnou silné propagandy v SSSR), a soustředili se spíše na vztahy s jednotlivými velkými národními státy (Rumunsko, Itálie, Německo, apod.).

EU v tomto období čelila rostoucímu zájmu o kooperaci států ze střední a východní Evropy, a neměla sílu ani kapacity angažovat se v postsovětském prostoru. První impuls tak vzešel od Moldavska, které si uvědomilo, že je jedním z mála zemí z této části Evropy, které v podstatě nemají s EU formalizované vztahy. Výsledkem iniciativy bylo podepsání PCA, která byla sice více obchodní smlouvou než čímkoliv jiným, ale měla alespoň důležitý symbolický význam a ustanovila některé společné instituce, kde se pravidelně scházeli zástupci obou stran a dohlíželi na plnění smlouvy. V této smlouvě se poprvé jasně odrazila asymetričnost vzájemného vztahu, kde Unie představuje „učitele“ a Moldavsko „žáka“, protože již zde byla zdůrazněna nutnost státu řídit se výše zmíněnými hodnotami. Ve slabém náznaku zde můžeme zaznamenat i princip kondicionality, který ale nebyl podpořen dostatečnými benefity. Smlouva například nenabízela Moldavsku perspektivu bližších vztahů s EU formou asociační smlouvy, ani výraznější finanční přínosy. Tato skutečnost a vláda proruských agrárníků v tomto období, se podepsaly na tom, že bylo provedeno minimum skutečných europeizačních reforem a některé zákony se s prounijním směřováním přímo vylučovaly (např. zákon o kolchozech).

Nicméně smlouva jistě posloužila k tomu, že Moldavsko již nebylo bráno pouze jako krátkodobý výsledek sovětské dezintegrace, ale jako plnohodnotný stát. Jelikož země se během devadesátých nijak výrazně nehlásila k evropské integraci (a to ani v koncepčních dokumentech), Unie neměla důvod věnovat jí zvýšenou pozornost. Zlom přišel až koncem devadesátých let s proevropskými vládami, které byly však u moci pouze krátce a trpěly nestabilitou. Když v roce 2001 vyhráli volby komunisté, mnoho expertů ze Západu bylo zděšeno, že Moldavsko ustoupí od své (ačkoliv zatím nesměle vyjádřené) evropské cesty a

bude se orientovat na Rusko. Paradoxně, v prvním období vlády komunistů začala dosud nevídaná institucionální příprava na evropskou integraci, typická spíše pro země s perspektivou přistoupení (vznikaly odbory integrace na ministerstvech, parlamentní komise, apod.). Také EU si nyní uvědomovala, že po východním rozšíření se Moldavsko stane jejím přímým sousedem. Jedním z milníků ve vzájemných vztazích bylo odmítnutí tzv. Kozakova plánu moldavským vedením a příklon k EU, který znamenal větší angažovanost Unie v podněsterské otázce i posun v identitách: Moldavsko již bylo bráno jako budoucí sused, který má zájem spolupracovat a stavět na sdílených hodnotách, zatímco EU byla viděna jako dlouhodobý strategický cíl a „ochránce“, který vyvažuje vliv Ruska v regionu.

V roce 2003 pak EU spustila projekt ESP, který se ale Moldavsku nejprve nezamlouval kvůli absenci jasné zmínky o možnosti přistoupení k EU. Místní politici ale doufali, že pokud budou plnit úkoly (reformy), které jim EU uložila a chovat se způsobem, jako by už byli součástí komunity, nabídka od evropských partnerů přijde. Rámec vzájemných vztahů byl tedy nastaven Akčním plánem, který měl platit až do roku 2008. Náležitost k Evropě, potažmo EU, ale byla u komunistických představitelů více rétorickou záležitostí, než skutečným záměrem. Přijaté reformy byly povrchní a v praxi nefunkční, ne-li přímo fasádové. Vlády SKMR byly tedy sice po celou dobu stabilní, ale Brusel vyhlížel změnu vedení za takové, které by bylo ochotno provést skutečné změny. Takovým byla koalice Aliance pro evropskou integraci, jejíž vládnutí se sice vyznačovalo extrémní nestabilitou a korupčními aférami, ale dovedla Moldavsko k podepsání asociační smlouvy, spuštění zóny volného obchodu a zavedení bezvízového styku s EU. Za to si země vysloužila mnoho pochval z nejvyšších evropských kruhů a byla dávana jako příklad ostatním zemím jinak nepříliš úspěšného projektu VP. Bohužel právě obrovská korupce tuto vládu nakonec potopila a myšlenka evropské integrace byla tím pádem v očích mnoha Moldavanů zdiskreditována. V současné době země zažívá velmi bouřlivé období, co se týče politické scény, a moc euroskeptických skupin narůstá. V úsilí však polevil i Brusel, který stále Moldavsku oficiálně nenabízí možnost stát se členem.

Stručná sumarizace dosavadních vzájemných vztahů nám posloužila jako uvození k odpovědím na výzkumné otázky, které jsme si stanovili v úvodu práce. Začneme tedy těmi vedlejšími a nakonec zařadíme tu hlavní. První otázkou bylo, zda VP představuje pro Moldavsko zásadní komunikační a interakční panel pro vzájemné vztahy – odpověď zní ne. VP skutečně v začátcích představovalo novou, ambiciózní formu spolupráce, ale výsledky jeho dosavadního fungování jsou diskutabilní. Dané státy mají možnost s Uníí spolupracovat již v rámci ustanovených institucí, přidaná hodnota v podobě multilaterální spolupráce však

není téměř žádná. Summity konané ve dvouletých intervalech pravidelně končí fiaskem a rozpačitými společnými deklaracemi, přínos tak pro Moldavsko plyne hlavně z možnosti socializace s evropskými státníky a z účasti v přidružených institucích partnerství (jako je např. CSF).

Další otázkou je: *Jaké zahraničněpolitické prostředky uplatňuje EU ve vztahu k Moldavsku a s jakou se setkávají odezvou?* EU pro svou komunikaci s Moldavskem užívá široké spektrum motivačních a psychologických strategií, které jej mají přimět chovat se „vhodně“. Nejznámější a základní taktikou Bruselu, kterou nevyužívá pouze vůči Moldavsku, je podmíněnost, kdy za dobré chování či správné provedení úkolu/reformy přichází odměna (ať už psychologická, finanční či jiná), v opačném případě přijde trest (rovněž v různé podobě). Dalšími zaznamenanými hojně využívanými taktikami jsou vyčkávání (např. na příznivou situaci nebo výměnu vlády), řečové akty (ať už v pozitivním či negativním smyslu), vzájemné konzultace a kontrolní mise. Velký vliv mají také procedurální procesy např. při vyjednávání rámcových smluv, kde EU plně využívá své převahy, a dokáže do těchto dohod prosadit jí vyhovující pasáže. Všechny tyto prostředky jsou víceméně postaveny na principu podmíněnosti a vzájemné nerovnosti mezi partnery. Nicméně většinou nejsou právně vymahatelné a stojí pouze na myšlenkových a sociálně daných základech. Tímto je určena také jejich úspěšnost, protože ta závisí na vůli vlády dosáhnout na určité benefity nabízené Bruselem – proevropské vlády se tedy dají daleko snadněji ovlivnit než ty ostatní.

Třetí otázkou je, zda jsou *vzájemné vztahy kontinuální nebo dochází k výkyvům?* Vzájemné vztahy nemohou být v tomto případě již z principu viděny jako kontinuální, protože se na ně díváme konstruktivistickou optikou, která se vyznačuje dynamikou a proměnlivostí. Jistě, že můžeme zaznamenat delší časová období bez výrazných událostí na obou stranách, nicméně za více než 20 let vzájemné kooperace lze pozorovat několik zásadních momentů, které formovaly identitu aktérů a způsobovaly změny ve vnímání u obou entit a to i v relativně krátkém časovém sledu. Příkladem může být výhra komunistů ve volbách v roce 2001, kdy se zdál odklon země od Západu velmi pravděpodobný (čímž by země patrně na dlouho potvrdila svou příslušnost k euroasijskému spíše než k evropskému prostoru), přesto bylo o dva roky později odmítnuto Kozakovo memorandum, čímž odstartovala do té doby nejintenzivnější fáze spolupráce EU – Moldavsko. Podobným případem může být podepsání asociační smlouvy v roce 2014 a následná očekávání Moldavska spojená s možností udělení kandidátského statusu, namísto čehož však ze strany Bruselu došlo spíše k ochlazení vztahů.

Do jaké míry jsou vzájemné vztahy ovlivněny částečnou orientací země na Rusko, zněla poslední dílčí výzkumná otázka, na kterou zbývá reagovat. Na ni však neexistuje jednoznačná odpověď. Na jednu stranu má Rusko v regionu velmi silnou pozici, a to především díky energetické závislosti Moldavska (dobře známé jsou milionové pohledávky ruských společností jako je Gazprom), slušným výhodám a příjmům plynoucích z exportu do zemí SNS a Ruska, a v neposlední řadě existenci dvou nepokojných proruských regionů – Podněstří a Gagauzsko. Zatímco první jmenované teritorium, které je v podstatě „samostatným státem“, se svou ruskou orientací nijak netají a je na něm doslova životně závislé, Gagauzsko je sice integrální součástí Moldavska, ale má podobně velké sympatie k Ruské federaci, což často zneužívá při jednáních s kišiněvskou vládou. Územní záležitosti jsou tedy docela často zmiňovány jako přítěžující faktory při hypotetickém přistoupení země k EU.

Na druhou stranu je nyní Kišiněv daleko více integrován do evropských struktur prostřednictvím asociační smlouvy, DCFTA a zavedení bezvízového styku, takže ani částečné přerušení hospodářských vazeb s Ruskem nemusí představovat vážnější problémy. Navíc, nesnáze s odštěpeneckými regiony se sice zdaleka neblíží vyřešení, nicméně Rusko už několikrát projevilo vůči snahám EU určité ústupky a není v této otázce již tak zdatně angažováno jako dříve (např. dovolilo podněsterskému vedení připojit se k DCFTA). Obrovský sjednocený evropský trh tak představuje lákadlo i pro místní garnituru, což by mohl být první krok v postupném obměkčování tamních lídrů ze strany EU i Moldavska. Kromě toho se někteří moldavští diplomaté nechali slyšet, že v případě nouze (pokud by otázka PMR blokovala jejich přístupové naděje) by se byli ochotni vzpurného území vzdát. Pokud se jedná o Gagauzsko, zde by mohl zafungovat citlivý přístup centrální vlády a soustavné upokojování a vysvětlování problematických záležitostí spojených s integrací.

Hlavní výzkumnou otázku, která se ptá na míru ovlivnění Moldavska zahraniční a sousedskou politikou EU, lze tedy částečně zodpovědět pomocí již uvedených skutečností. Uvážíme-li, že převážná část aktivit a opatření vnější politiky EU vzhledem k Moldavsku má neformální, doporučující a právně nevymahatelný charakter, je míra vlivu EU citelná, což je ale opět z velké části důsledkem vůle moldavských vlád a občanů, kteří ještě donedávna evropský kurz většinou podporovali. Na toto konstatování příhodně navazuje naše první formulovaná hypotéza *Nástroje zahraniční a sousedské politiky EU mají výrazný vliv na europeizaci Moldavska*, která může tak může být bezpochyby potvrzena. Země by se pravděpodobně europeizovala i bez „dohledu“ EU, ale systém pobídek a drobných trestů je vhodným stimulačním mechanismem pro státy jako je Moldavsko, které samy touží po

bližších vazbách s Unií. V opačném případě jsou výsledky nevalné, jak ukazují příklady Běloruska, Arménie a dalších méně úspěšných států. Přenos norem EU do moldavského prostředí sice není za všech okolností ideální, nicméně opakovanou praxí se daná pravidla ukotví do povědomí i chování Moldavanů a postupně tak podnítl i kýženou transformaci společnosti.

Co se týče druhé hypotézy (*Sovětská minulost Moldavska významně ovlivňuje současné zahraničněpolitické směřování země.*), můžeme ji také potvrdit. Sovětská minulost s sebou totiž nenese pouze již uvedené praktické těžkosti (jakými jsou částečná závislost na ruském trhu a samozvaný stát Podněstersko), se kterými se Moldavsko musí nyní vypořádávat, ale také daleko hlubší problém s identitou, která byla během ruské a poté sovětské nadvlády závažně poškozena. Tato historicky daná krize národní identity a sebezařazení se do civilizačního okruhu se v současnosti projevuje docela naléhavě – stoupenci protievropského kurzu totiž nadále posilují, přitom podpora obyvatelstva je naprosto klíčovou podmínkou pro další proces intenzivnější europeizace. Stále zde existují latentně přítomné myšlenkové vzorce a návyky, které byly v době, kdy měla idea sbližování s Evropou velkou podporu, pouze potlačeny. Navíc se neobjevují pouze u rusofonního obyvatelstva země, nýbrž i u etnických Moldavanů/Rumunů. Tyto nebezpečné tendence, které byly probuzeny deziluzí z evropské integrace, by tak mohly v budoucnosti opět zvrátit směřování země směrem k Rusku.

Použitá literatura

Monografie

ARCHER, Clive. *The European Union*. London: Routledge, 2008. 200 s.

BORGEN, Christopher. *Thawing A Frozen Conflict: Legal Aspects of the Separatist Crisis in Moldova*. New York: St. John's University School of Law, 2006. 98 s.

BREZIANU, Andrei a Vlad SPANU. *The A to Z of Moldova*. Lanham: Scarecrow Press, 2007. 440 s.

BUȘCANEANU, Sergiu, ed. *Moldova and EU in the European Neighbourhood Policy Context: Implementation of the EU-Moldova Action Plan (February 2005 – January 2008)*. Chisinau: ADEPT/EXPERT-GRUP, 2008. 89 s.

CASU, Igor a Igor SAROV, eds. *The Republic of Moldova: From Perestroika to Independence 1989 – 1991*. Chisinau: Moldovan State University, 2011. 637 s.

FIALA, Petr a Markéta PITROVÁ. *Evropská unie*. Brno: CDK, 2008. 805 s.

FLOCKHART, Trine. *Socializing Democratic Norms: The Role of International Organizations for the Construction of Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005. 279 s.

GRIGORIADIS, Theocharis. *Aid in Transition: EU Development Cooperation with Russia and Eurasia*. New York: Springer, 2015. 103 s.

JACKSON, Robert a Georg SØRENSEN. *Introduction to International Relations: Theories and approaches*. Oxford: Oxford University Press, 2007. 342 s.

JEFFRIES, Ian. *The Countries of the Former Soviet Union at the Turn of the Twenty-first Century: The Baltic and European states in transition*. London: Routledge, 2004. 622 s.

KAGAN, Robert. *Of paradise and power: America and Europe in the New World Order*. New York: Random House, 2003. 174 s.

KAPALÓ, James Alexander. *Text, Context and Performance: Gagauz Folk Religion in Discourse and Practice*. Leiden: Brill, 2011. 352 s.

KING, Charles. *The Moldovans: Romania, Russia, and the Politics of Culture*. Stanford: Hoover Institution Press, 2000. 303 s.

KLOTZ, Audie a Cecelia LYNCH. *Strategies for Research in Constructivist International Relations*. New York: M. E. Sharpe, 2007. 135 s.

KOŘAN, Michal. *Člověk, poznání a mezinárodní politika: pragmatismus a vědecký realismus jako filozofie vědy v mezinárodních vztazích*. Praha: ÚVM, 2008. 194 s.

KÜCHLER, Florian. *The Role of the European Union in Moldova's Transnistria Conflict*. Stuttgart: ibidem-Verlag, 2008. 146 s.

LAĪDI, Zaki. *EU Foreign Policy in a Globalized World: Normative Power and Social preferences*. London: Routledge, 2008. 214 s.

LEONARD, Mark. *Why Europe will run the 21st century*. London: Fourth Estate, 2005. 170 s.

LUCARELLI, Sonia a Ian MANNERS, eds. *Values and Principles in European Union Foreign Policy*. London: Routledge, 2006. 254 s.

MITRASCA, Marcel. *Moldova: A Romanian Province under Russian Rule: Diplomatic History from the Archives of the Great Powers*. New York: Algora Publishing, 2002. 439 s.

NYGREN, Bertil. *The Rebuilding of Greater Russia: Putin's foreign policy towards the CIS countries*. London: Routledge, 2008. 336 s.

OCELÍK, Petr a Filip ČERNOCH. *Konstruktivismus a energetická bezpečnost v mezinárodních vztazích*. Brno: Munipress, 2014. 82 s.

- ONUF, Nicholas. *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*. Columbia: University of South Carolina Press, 1989. 319 s.
- POPESCU, Nicu. *EU Foreign Policy and Post-Soviet Conflicts: Stealth intervention*. London: Routledge, 2011. 157 s.
- RONNÅS, Per a Nina ORLOVA. *Moldova's Transition to Destitution*. Stockholm: Sidastudies, 2000. 110 s.
- ROTHSCHILD, Joseph. *East Central Europe Between the Two World Wars*. Seattle: University of Washington Press, 1974. 440 s.
- RUGGIE, John. Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in International Relations. *International Organization*, 1993, 47, 1, s. 139-174.
- SHAW, Stanford. *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*. Cambridge: Cambridge University Press, 1976. 351 s.
- ŠVANKMAJER, M., V. VEBER, Z. SLÁDEK a V. MOULIS. *Dějiny Ruska*. Praha: NLN, 1999. 885 s.
- TOJE, Asle. *The European Union as a small power: After the post-cold War*. Basingstoke: Palgrave MacMillan. 2010. 264 s.
- WALLERSTEIN, Immanuel. *World-systems analysis: An Introduction*. Durham: Duke University Press, 2004. 109 s.
- WENDT, Alexander. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 429 s.
- WHITMAN, Richard. *From Civilian Power to Superpower? The international identity of the EU*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 1998. 264 s.
- ZIELONKA, Jan. *Europe as empire. The nature of the enlarged European Union*. Oxford: Oxford University Press. 2006. 304 s.

Příspěvky ze sborníků

- AGGESTAM, Lisbeth. The European Union at the crossroads. In: CURZON-PRICE, V., A. LANDAU a R. WHITMAN, eds. *The Enlargement of the European Union: Issues and Strategies*. London: Routledge, 1999.
- COJOCARU, Natalia a Stela SUHAN. The collective memory and identity construction in Transnistria. In: BARBAROSIE, Arcadie a Oazu NANTOI, eds. *Aspects of the Transnistrian conflict*. Chisinau: IPP, 2004.
- CONLEY, Tom. IPE. In: GRIFFITHS, Martin, ed. *International Relations Theory for the Twenty-First Century: An Introduction*. London: Routledge, 2007.

CROWTHER, William. The politics of democratization in postcommunist Moldova. In: DAWISHA, Karen a Bruce PARROT, eds. *Democratic Changes and Authoritarian Reactions in Russia, Ukraine, Belarus and Moldova*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

CROWTHER, William. Republic of Moldova. In: SCHLAGER, N., J. WEISSBLAT a O. J. PÉREZ, eds. *World Encyclopedia of Political Systems and Parties*. New York: Facts On File, 2006.

HILLION, Christophe. The EU's Neighbourhood Policy towards Eastern Europe. In: DASHWOOD, Alan a Marc MARESCEAU, eds. *Law and Practice of EU External Relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

CHIRILA, Victor. Relations of the Republic of Moldova with the European Union. In: SAROV, Igor a Igor OJOG, eds. *The Foreign Policy of the Republic of Moldova (1998 – 2008)*. Chisinau: CARTDIDACT, 2010.

CHIRTOACA, Natalia. Juridicial study of the documents signed in the course of the negotiations process on the Transnistrian conflict settlement. In: BARBAROSIE, Arcadie a Oazu NANTOI, eds. *Aspects of the Transnistrian conflict*. Chisinau: IPP, 2004.

LONG, David. Multilateralism in the CFSP. In: HOLLAND, M., ed. *Common Foreign and Security Policy: The record and Reforms*. London: Pinter, 1997.

MACMILLAN, John. Liberal internationalism. In: GRIFFITHS, Martin, ed. *International Relations Theory for the Twenty-First Century: An Introduction*. London: Routledge, 2007.

MANNERS, IAN. The European Union and Moldova Beyond the PCA. In: BRUTON, Leilah, ed. *The Republic of Moldova: Time for a New EU Strategy?* Brussels: SWP-CPN, 1999.

MARIAN, Jan. Moldavsko. In: NEKVAPIL, Václav, ed. *Vnější vztahy Evropské unie*. Praha: AMO, 2008.

NEUMANN, Iver. Discourse Analysis. In: KLOTZ, Audie a DEEPA Prakash, eds. *Qualitative Methods in International Relations: A Pluralist Guide*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008.

ØHRGAARD, Jakob. International relations or European integration: is the CFSP sui generis? In: TONRA, Ben a Thomas CHRISTIANSEN, eds. *Rethinking European Union Foreign Policy*. Manchester: Manchester University Press, 2004.

ÖZOGUZ-BOLGI, Selin. Is the EU Becoming a Global Power After the Treaty of Lisbon? In: BOENING, A., J-F. KREMER a A. van LOON, eds. *Global Power Europe – Vol. 1: Theoretical and Institutional Approaches to the EU's External Relations*. Heidelberg: Springer, 2013.

POPESCU, Nicu a Andrew WILSON. Moldova's fragile pluralism. In: EMERSON, Michael a Richard YOUNGS, eds. *Democracy's Plight in the European Neighbourhood: Struggling transitions and proliferating dynasties*. Brussels: CEPS, 2009.

PRISAC, Igor. Between Russia and the EU: The Sociopolitics of the Republic of Moldova – A Transdisciplinary Approach. In: VADUVA, Sebastian a Andrew THOMAS, eds. *Geopolitics, Development, and National Security: Romania and Moldova at the Crossroads*. Heidelberg: Springer, 2015.

PROTSYK, Oleh. Nation-building in Moldova. In: SUSZYCKI, Andrzej a Pawel KAROLEWSKI, eds. *Nation and Nationalism: Political and Historical Studies*. Warsaw: Wroclawskie Wydawnictwo Oswiatowe, 2007.

PROTSYK, Oleh. Gagauz Autonomy in Moldova: The Real and the Virtual in Post-Soviet State Design. In: WELLER, Marc a Katherine NOBBS, eds. *Asymmetric Autonomy and the Settlement of Ethnic Conflicts*. Philadelphia: Penn Press, 2010.

RADAELLI, Claudio. The Europeanization of Public Policy. In: FEATHERSTONE, Kevin a Claudio RADAELLI, eds. *The Politics of Europeization*. Oxford: Oxford University Press, 2003.

RISSE, Thomas and KATHRYN Sikkink. The socialization of international human rights norms into domestic practices: introduction. In: RISSE, T., K. SIKKINK a S. ROPP, eds. *The Power of Human Rights: International Norms and Domestic Change*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

ROPER, Steven. Moldova since 1989. In: RAMET, Sabrina, ed. *Central and Southeast European Politics since 1989*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

RUPERT, Mark. Marxism. In: GRIFFITHS, Martin, ed. *International Relations Theory for the Twenty-First Century: An Introduction*. London: Routledge, 2007.

SCHIMMELFENNIG, Frank. The EU: Promoting Liberal-Democracy through Membership Conditionality. In: FLOCKHART, Trine. *Socializing Democratic Norms: The Role of International Organizations for the Construction of Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005.

TAKI, Victor. 1812 and the Emergence of the Bessarabian Region: Province-Building under Russian Imperial Rule. In: DUMITRU, Diana a Petru NEGURA, eds. *Moldova: A Borderland's Fluid History*. St. Gallen: University of St. Gallen, 2014.

VESETH, Michael. IPE. In: WIENER, Jarrod a Robert A. SCHRIRE, eds. *International Relations*. Oxford: Eolss Publishers, 2009.

WENDT, Alexander. Identity and Structural Change in International Politics. In: LAPID, Yosef a Friedrich KRATOCHWIL, eds. *The Return of Culture and Identity in IR Theory*. Boulder: Linne Ryenner Publishers, 1996.

ZDANIUK, Bartlomiej. Republic of Moldova: A Statehood Without National Unity (1991-2014). In: ŠVARPLYS, Andrius a Bartlomiej ZDANIUK, eds. *Becoming Europeans in Central Eastern Europe: National Identity Construction After 2004*. Warsaw: University of Warsaw, 2014.

ŽENÍŠEK, Marek. Moldavsko: Od vyhlášení nezávislosti k závislosti na EU a Rusku. In: CABADA, Ladislav et al., eds. *Nové demokracie střední a východní Evropy*. Praha: Oeconomica, 2008.

Odborné články

ADLER, Emanuel. Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics. *European Journal of International Relations*, 1997, 3, 3, 319–363.

ARIAS-KING, Fredo. Interview with Dumitru Braghis. *Demokratizatsiya*, 2004, 12, 4, s. 559 – 565.

BEHENSKÝ, David a David ŠANC. Podněstří – kvazistátní struktura na politické mapě Evropy. *Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni*, 2012, 1, s. 32 – 56.

BENEŠ, Vít. Trnitá kariéra konstruktivisty v mezinárodních vztazích: Rozhovor s Nicholasem Onufem. *Mezinárodní vztahy*, 2010, 1, s. 99 – 108.

BULL, Henry. Civilian power Europe: A contradiction in terms? *Journal of Common Market Studies*, 1982, 21, 2, s. 149 – 164.

BOONSTRA, Jos. Moldova, Transnistria and European Democracy Policies. *FRIDE*, 2007, s. 1 – 7.

BOONSTRA, Jos a Natalia SHAPOVALOVA. The EU's Eastern Partnership: One year backwards. *FRIDE*, 2010, 99, s. 1 – 14.

BUȘCANEANU, Sergiu. How Far Is the European Neighbourhood Policy a Substantial Offer For Moldova? *Journal of Foreign Policy of Moldova*, 2006, 9, s. 1 – 61.

CEPOI, Marian. Moldova – criticized by Füle and encouraged by Rogozin. Quo vadis? *Moldova's Foreign Policy Statewatch*, 2013, 67, s. 1 – 5.

CIHELKOVÁ, Eva. Evropská politika sousedství: nástroj budování prostoru bezpečnosti, stability a prosperity? *Současná Evropa*, 2011, 15, 2, s. 47 – 73.

CIUREA, Cornel. The Republic of Moldova foreign policy objectives in 2013. *IDIS – Moldova's Foreign Policy Statewatch*, 2013, 59, s. 1 – 4.

CIUREA, Corneliu. Inertia of European integration in the Republic of Moldova. *Moldova's Foreign Policy Statewatch*, 2014, 75, s. 1 – 3.

CÍSAŘ, Ondřej. Teorie mezinárodních vztahů a evropská studia. *Politologický časopis*, 2002, 9, 1, s. 50 – 67.

COX, Robert. Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method. *Millennium - Journal of International Studies*, 1983, 12, 2, s. 162 – 175.

CROMBOIS, Jean. The ENP and EU Actions in Conflict Management: Comparing between Eastern Europe and the Maghreb. *Perspectives*, 2008, 16, 2, s. 29 – 52.

DEMOKRATIZATSIYA. The Democrats Must Cooperate. *Demokratizatsiya*, 2004, 12, 4, s. 567 – 574.

DOČEKALOVÁ, Pavla. Politický systém Podněsterské moldavské republiky: autoritářský režim v podmínkách de facto státu. *Acta Politologica*, 2011, 3, 2, s. 145 – 162.

DURA, George. EU membership gives Romania new opportunities in its relations with Moldova. *Journal of Foreign Policy of Moldova*, 2007, 1, s. 1 – 4.

GOMBOS, Lubomír. Moldavsko: Hledání národních zájmů. *Mezinárodní politika*, 2004, 28, 5, s. 20 – 21.

GRÂU, Lina. Synthesis and Foreign Policy Debates. *Newsletter*, 2015, 1, 106, s. 1 – 8.

GRECU, Silviu-Petru. Difficulties of Democratic Transition in Ukraine and the Republic of Moldova. *Symposion*, 2015, 2, 1, s. 55 – 69.

HAVLÍK, Vlastimil a Pavel PŠEJA. Evropeizace jako předmět výzkumu v sociálních vědách. *Sociální studia*, 2007, 3, s. 7 – 15.

HERNÁNDEZ I SAGRERA, Raül. Moldova: Pioneering justice and home affairs cooperation with the EU in the Eastern Partnership? *IDIS – Moldova's Foreign Policy Statewatch*, 2011, 30, s. 1 – 6.

HOMBACH, Bodo. Stability Pact for South-Eastern Europe: A New Perspective for the Region. *Perceptions*, 2000, 5, 3, s. 5 – 21.

HYDE-PRICE, Adrian. Normative power Europe: a realist critique. *Journal of European Public Policy*, 2006, 13, 2, s. 217 – 234.

ISSUE. Moldova's political crisis. *ISSUE*, 2013, 1, s. 1 – 2.

KARLAS, Jan. Současné teorie mezinárodních institucí. *Mezinárodní vztahy*, 2007, 1, s. 66 – 85.

KING, Charles. Moldovan Identity and the Politics of Pan-Romanianism. *Slavic Review*, 1994, 53, 2, s. 345 – 368.

KOSIENKOWSKI, Marcin a William SCHREIBER. Moldova's National Minorities: Why are they Euroskeptical? *NIS Center*, 2014, s. 1 – 20.

KOROSTOLEVA, Elena. Moldova's European Choice: 'Between Two Stools?' *Europe-Asia Studies*, 2010, 62, 8, s. 1267 — 1289.

KUZIO, Taras. History, Memory and Nation-Building in the Post-Soviet Colonial Space. *Nationalities Papers*, 2002, 30, 2, s. 241 – 264.

MANNERS, Ian. Normative power Europe reconsidered: Beyond the crossroads. *Journal of European Public Policy*, 2006, 13, 2, s. 182–199.

MINZARARI, Dumitru. EU – Moldova Action Plan: An Unfinished Task or a Complete Failure? *IDIS*, 2008, 2, s. 1 – 45.

NEUKIRCH, Klaus. Moldovan Headaches: The Republic of Moldova 120 days after the 2001 Parliamentary Elections. *Centre for OSCE Research*, 2001. Working Paper 3, s. 1 – 28.

NIEMANN, Arne a Tessa DE WEKKER. Normative power Europe? EU relations with Moldova. *European Integration online Papers*, 2010, 14, 14, s. 1 – 41.

NYE, Joseph. Soft Power. *Foreign Policy*, 1990, 80, s. 153 – 171.

ONUF, Nicholas. Rules in Moral Development. *Human Development*, 1987, 30, 5, s. 257–267

PHELAN, William. What Is Sui Generis About the European Union? Costly International Cooperation in a Self-Contained Regime. *International Studies Review*, 2012, 14, 3, s. 367 – 385.

PHINNEMORE, David. Moldova: a step too far for EU enlargement? *Centre for European Studies*, 2006. ECPR – 3rd Pan-European Conference on EU Politics, s. 1 – 26.

QUINLAN, Paul. Moldova under Lucinschi. *Demokratizatsiya*, 2002, 10, 1, s. 83 – 102.

RAIK, Kristi. From attraction to Europeanisation – Moldova's slow movement towards the EU. *Eastern Partnership Review*, 2011, 2, s. 1 – 14.

SOLOVIEV, Vladimir a Olga KHVOSTUNOVA. Moldova: The Failing Champion of European Integration. *Global Transitions*, 2014, 1, s. 1 – 22.

TABIRTA, Ion. The price of the Republic of Moldova Europeization – recalibration of Moldovan-Russian relations. *Moldova's Foreign Policy Statewatch*, 2014, 83, s. 1 – 7.

ȚUGUI, Eduard. Russia's pressures and the European course of the Republic of Moldova. *Moldova's Foreign Policy Statewatch*, 2013, 70, s. 1 – 5.

VAN MEURS, Wim. Moldova ante portas: the EU Agendas of Conflict Management and 'Wider Europe'. *Revue internationale et stratégique*, 2004, 54, 2, s. 141 – 151.

VONDRA, Alexandr. „Východní partnerství nikoho nikam ‚nevytlačuje‘ a ani nikam ‚neproniká‘“. *Mezinárodní politika*, 2009, 33, 4, s. 28 – 30.

WEINER, Robert. The Foreign Policy of the Voronin Administration. *Demokratizatsiya*, 2004, 12, 4, s. 541 – 556.

WEISS, Tomáš. Evropská služba pro vnější činnost a legitimita zahraniční politiky Evropské unie. *Mezinárodní vztahy*, 2012, 1, s. 5 – 21.

WRÓBEL, Jacek. The European Union and Moldova. *Journal of Foreign Policy of Moldova*, 2004, 8, s. 60 – 72.

Internetové zdroje

ADEPT. Inaugural Speech of His Excellency Mr. Vladimir Voronin, President of the Republic of Moldova. *ADEPT* [online]. © 2001–2010 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://www.parties.e-democracy.md/en/electionresults/2001presidential/speech/>

BENEDYCZAK, J., L. LITRA a K. MROZEK. Moldova's success story: The visa-free regime with the EU one year on. *Stefan Batory Foundation* [online]. © 2015 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://eap-csf.eu/assets/files/Moldova%20success%20story%20-%20policy%20paper%20-%20SBF%20IWP.pdf>

BERTELSMANN STIFTUNG. BTI Index 2016. *Bertelsmann Stiftung* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Zusaetzliche_Downloads/BTI_2016_Scores.xlsx

CALUS, Kamil. The DCFTA in Transnistria: Who gains? *New Eastern Europe* [online]. © 2011 - 2013 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://neweasterneurope.eu/articles-and-commentary/1861-the-dcfta-in-transnistria-who-gains>

CALUS, Kamil. From pro-European government to anti-government pro-Europeans. *New Eastern Europe* [online]. © 2011 – 2013 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://www.neweasterneurope.eu/articles-and-commentary/1615-from-pro-european-government-to-anti-government-pro-europeans>

CISR. Republic of Moldova: Strategy for Development. *CISR* [online]. © 2006 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://www.cisr-md.org/pdf/annex-d.pdf>

COALSON, Robert. Profile: Who Is Moldova's New President-Elect? *RFERL* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: http://www.rferl.org/content/who_is_moldovas_new_president/24518350.html

CONSTITUTE PROJECT. Moldova (Republic of)'s Constitution of 1994 with Amendments through 2006. *Constituteproject.org* [online]. © 2015 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <https://www.constituteproject.org/>

CVCE. Treaty establishing the European Economic Community. *CVCE* [online]. © 2004-2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: http://www.cvce.eu/content/publication/1997/10/13/11a21305-941e-49d7-a171-ed5be548cd58/publishable_en.pdf

DELAGATION OF THE EUROPEAN UNION TO MOLDOVA. Myths about the EU-Moldova Association Agreement (AA) and Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA). *Delegation of the EU to Moldova* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/delegations/moldova/press_corner/all_news/news/2014/20140417_en.htm

EBCMP. History of Moldova-EU Relations. *Undp.md* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: http://www.undp.md/border/ENG/RelatiileRM-UE_eng.html

EUROPEAN COMMISSION. The first EU "Common Visa Application Centre" opens in Moldova. *European Commission* [online]. © 2015 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-07-561_en.htm

EUROPEAN COMMISSION. Visit of Mircea Snegur, President of Moldova, to the EC. *European Commission* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/avservices/photo/photoDetails.cfm?sitelang=en&ref=000434#6>

EUROPEAN COMMISSION. TACIS. *European Commission* [online]. © 2015 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-92-54_en.htm

MZV ČR. Moldavsko. *Mzv.cz* [online]. ©2015 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/moldavsko/

EUROPEAN COMMISSION. First meeting of Ministers from the EU and the European Neighbourhood. *European Commission* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-07-1263_en.htm?locale=en

EUROPEAN COUNCIL. First meeting of the Cooperation Council between the European Union and the Republic of Moldova. *EC* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: http://www.consilium.europa.eu/ga/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/acf26.htm

EUROPEAN UNION EXTERNAL ACTION. Statement by the Spokesperson on the confirmation of the new government in Moldova. *EEAS* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/statements-eeas/2015/150730_01_en.htm

EUROSKOP. Společná zahraniční a bezpečnostní politika. *Euroskop.cz* [online]. © 2005-2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/8916/sekce/zahranicni-a-bezpecnostni-politika/>

FREEDOM HOUSE. Freedom in the World 2016 [online]. *Freedom house* © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: https://freedomhouse.org/sites/default/files/FH_FITW_Report_2016.pdf

GHEORGHIU, Valeriu. Moldova on the way to the European Union: Distance covered and next steps to be done. *IPP* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://www.ipp.md/download.php?file=cHVibGljL2JpYmxpb3RIY2EvODMvZW4vTW9sZG92YVdheUVVVLnBkZg%3D%3D>

GUAM. Joint Communiqué of the Meeting of the President of Azerbaijan, Georgia, Moldova and Ukraine. *GUAM* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://guam-organization.org/en/node/440>

GUARDIAN. Moldovan prime minister Pavel Filip says 'last chance' to end national crisis. *Guardian* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2016/jan/27/moldovan-prime-minister-pavel-filip-says-last-chance-to-end-national-crisis>

HAINES, John. Will Moldova fracture? Considering the case of Gagauzia. *FPRI E-notes* [online]. © 2000–2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: http://www.fpri.org/wp-content/uploads/docs/haines_-_moldova.pdf

HORBOWSKI, Tomasz. Moldova: What Should the Eastern Partnership Be? *Eastbook* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://www.eastbook.eu/en/blog/2011/07/19/moldova-what-the-eastern-partnership-should-be/>

JOZWIAK, Rikard. Change To Summit Text Could Buoy EU Partners Georgia, Moldova, Ukraine. *RFERL* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://www.rferl.org/content/eu-summit-riga-text-change-european-aspirations/27028891.html>

KOSTANYAN, Hrant. Why Moldova's European integration is failing. *CEPS* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <https://www.ceps.eu/system/files/EU-Moldova%20formatted.pdf>

LOBJAKAS, Ahto. Eastern Partnership - The EU's Accidental Sphere Of Influence. *RFERL* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: http://www.rferl.org/content/Eastern_Partnership_The_EUs_Accidental_Sphere_Of_Influence/1622923.html

LOS ANGELES TIMES. Moldovan Voters Reject Reunification With Romania. *Latimes* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: http://articles.latimes.com/1994-03-08/news/mn-31587_1_romanian-government

MINISTERSTVO FINANCÍ ČR. Taix. *MF ČR* [online]. © 2005 – 2013 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/zahranicni-sektor/podpora-ze-zahranici/twinning-a-taix/taix>

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS AND EUROPEAN INTEGRATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA. Moldova Should Harness the Confidence that EU Places in It. *MFA of the Republic of Moldova* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://www.mfa.gov.md/press-releases-en/480729/>

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS AND EUROPEAN INTEGRATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA. The letter in support of Moldova's European path. *MFA of the Republic of Moldova* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://www.mfa.gov.md/press-releases-en/490770/>

NEMTSOVA, Anna. The West Is About to Lose Moldova. *Foreign Policy* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://foreignpolicy.com/2016/02/19/the-west-is-about-to-lose-moldova/>

OFFICIAL JOURNAL OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. Rules of procedure of the Cooperation Council between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Moldova, of the other part of 14 July 1998. *EUR-lex* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:21998D0812\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:21998D0812(01)&from=EN)

PARLAMENTUL MOLDOVEI. Declaration of Independence of the Republic of Moldova. *Ústavní soud Moldavské republiky* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: http://www.constcourt.md/public/files/file/Baza%20legala/Declaratia_en.pdf

PIOVESANA, Enrico. 'Yes' wins the referendum in the 'Soviet' republic that separated from Moldova in 1992. *Peace Reporter* [online]. © 2006 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://en.peacereporter.net/articolo/6283/Transnistria+wants+to+unite+with+Russia>

PROCHÁZKOVÁ, Petra. Pryč se zloději, vládou i prezidentem. Spustila gigantická krádež miliard další Majdan? *Lidovky.cz* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/pryc-se-zlodeji-vladou-i-prezidentem-spustila-giganticka-kradez-miliard-dalsi-majdan-gac-/zpravy-svet.aspx?c=A150910_144937_ln_zahranici_msl&galerie

RFERL. EU Envoy Urges Moldovan Parties To Move Quickly. *RFERL* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: http://www.rferl.org/content/EU_Envoy_Urges_Moldovan_Parties_To_Move_Quickly/1794712.html

RFERL. Moldova Declares Western Christmas Day Official Holiday. *RFERL* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://www.rferl.org/content/moldova-celebrates-western-christmas/25206410.html>

RFERL. Moldovan President Slams EU's Eastern Partnership Plan. *RFERL* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: http://www.rferl.org/content/Moldovan_President_Slams_EUs_Eastern_Partnership_Plan_/1500595.html

RINNERT, David. The Republic of Moldova in the Eastern Partnership: From »Poster Child« to »Problem Child«? *Friedrich Ebert Stiftung* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/10184.pdf>

SIRUK, Mykola. Adrian Jakobovits de Szeged: "Tiraspol's current policy is a dead end for Transdnistria". *The Day* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://day.kyiv.ua/en/article/day-after-day/adrian-jakobovits-de-szeged-tiraspols-current-policy-dead-end-transdnistria>

SOLOVIEV, Vladimir. Moscow's Next Victim. *Foreign Policy* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://foreignpolicy.com/2014/09/03/moscows-next-victim/>

STATISTICA MOLDOVEI. 2004 Population Census. *Statistica Moldovei* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://www.statistica.md/pageview.php?l=en&idc=263&id=2208>

STRMISKA, Maxmilián. Moldavský multipartismus. Poznámka k interpretaci utváření moldavského systému politických stran (1990-1999). *CEPSR* [online]. © 2003 – 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=135>

ŠUKYTĚ, Dovilė. Economic challenges of Ukraine and Moldova on the way to EU. *Eastern Europe Studies Centre* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: http://www.eesc.lt/uploads/news/id899/Economic%20Challenges%20of%20Ukraine%20and%20Moldova%20on%20the%20Way%20to%20EU_November2015.pdf

VITU, Liliana. *Foreign affairs of the Republic of Moldova: Does Moldova's Eastern orientation inhibit its European aspirations?* [online]. IPP © 2016 [cit. 2016-04-30].

Dostupné z:

<http://www.ipp.md/download.php?file=cHVibGljL2JpYmxpb3RIY2EvNzAvZW4vdml0dV90ZXphLnBkZg%3D%3D>

Materiály institucí EU

ACTION PLAN. *EU – Moldova Action Plan*. Action Plan, 2004.

ASOCIATION AGREEMENT. *Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and the Republic of Moldova, of the other part*. Association Agreement, 2014.

CIVIL SOCIETY FORUM. *Civil Society Forum strengthens the Eastern Partnership*. CSF, 2009.

COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. *Wider Europe—Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours*. Commission of the EC, 2003.

COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. *A Strong European Neighbourhood Policy*. Commission of the European Communities, 2007.

COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. *Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2008: Progress Report Republic of Moldova*. Commission of the European Communities, 2009.

COOPERATION COUNCIL. *Fifth meeting of the Cooperation Council between the EU and the Republic of Moldova*. Cooperation Council, 2003.

COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. *Relations with Moldova*. Council of the EU, 2000.

COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. *Návrh společné akce Rady, která zřizuje funkci zvláštního velvyslance pro Moldavsko*. Council of the EU, 2005.

COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. *EU - Republic of Moldova Cooperation Council Brussels, 21 December 2009*. Council of the EU, 2009.

COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. *Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit*. Council of the EU, 2009.

COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. *Council conclusions on establishing the EU - the Republic of Moldova Human Rights Dialogue*. Council of the EU, 2010.

COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. *Republic of Moldova - Restrictive measures against the leadership of the Transnistrian region*. Council of the EU, 2010.

COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. *Council lifts sanctions to recognise progress in Transnistria negotiations*. Council of the EU – Press release, 2012.

EUROPEAN COMMISSION. EU-Republic of Moldova Deep and Comprehensive Free-Trade Area. *European Commission* [online]. © 2016 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/february/tradoc_152194.pdf

EUROPEAN COMMISSION. *EU launches trade negotiations with Georgia and Moldova*. European Commission – Press release, 2011.

EUROPEAN COMMISSION. *Human rights and democracy at the heart of EU external action: towards a more effective approach*. European Commission, 2011.

EUROPEAN COMMISSION. *Eastern Partnership: A Roadmap to the autumn 2013 Summit*. European Commission, 2012.

EUROPEAN COMMISSION. *ENP Package, Country Progress Report – Republic of Moldova*. European Commission, 2012.

EUROPEAN COMMISSION. *Commission assesses the implementation of Visa Liberalisation Action Plans by Moldova, Ukraine and Georgia*. European Commission – Press release, 2013.

EUROPEAN COMMISSION. *EU-Moldova: relations developing at full speed*. European Commission – Press release, 2014.

EUROPEAN COMMISSION. *Western Balkans countries, Moldova sign up to Horizon 2020*. European Commission – Press release, 2014.

EUROPEAN COMMISSION. *Review of the European Neighbourhood Policy*. European Commission, 2015.

EUROPEAN COMMUNITIES. *Partnership and Cooperation Agreement*. European Communities, 1994.

EUROPEAN COUNCIL. *Conclusions of the Presidency*. EC, 1992.

EUROPEAN COUNCIL. *Conclusions of the Presidency*. EC, 1993.

EUROPEAN PARLIAMENT. *European Parliament resolution of 15 November 2007 on strengthening the European Neighbourhood Policy (2007/2088(INI))*. EP, 2007.

EUROPEAN PARLIAMENT. *Analysis of the EU's assistance to Moldova*. EP, 2008.

EUROPEAN UNION EXTERNAL ACTION. *Georgia and Moldova one step closer to enhanced political and trade relations with the EU*. EEAS, 2013.

OFFICE FOR OFFICIAL PUBLICATIONS OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. *Treaty on European Union*. Brussels/Luxembourg: OP, 1992.

WIERSMA, Jan Marinus. *Ad hoc delegation to Moldova: Report from the Chairman*. European Parliament, 2002.

Řečové akty

ASHTON, Catherine a Štefan FÜLE. Joint Statement by EU High Representative Catherine Ashton and Commissioner Štefan Füle on the no-confidence vote taken by the Moldovan Parliament on 5 March 2013. *Brussels* [2013-03-05].

BAROSSO, José Manuel Durão. Statement by President Barroso following his meeting with Nicolae Timofti, President of Moldova. *Brussels* [2012-04-27].

BAROSSO, José Manuel Durão. Remarks by President Barroso at the signing of the Association Agreements with Georgia, the Republic of Moldova and Ukraine. *Brussels – Signing ceremony* [2014-06-27].

FÜLE, Štefan. Remarks at the meeting with Eastern Neighbourhood Policy senior officials. *Brussels* [2012-12-04].

FÜLE, Štefan. Press points by Commissioner Štefan Füle following his meeting with Iurie Leancă Prime Minister of the Republic of Moldova. *Brussels* [2013-06-14].

HORÁK, Slavomír. Ústní sdělení. *FSV UK* [2015-10-13].

SOLANA, Javier. Remarks of Javier Solana, EU High Representative for the CFSP, at the launch of the EUBAM. *Odessa* [2005-11-30].

VORONIN, Vladimir. Speech of Mr. Vladimir VORONIN, President of the Republic of Moldova, in front of the members of the Committee on Foreign Affairs of the European Parliament and of the members of the Delegation for Cooperation with Moldova. *European Parliament* [2005-06-08].

Ostatní zdroje

DOSTÁL, V., N. KARASOVÁ a V. LÍDL. *Trends of Eastern Partnership*. Praha: AMO, 2015. 36 s.

EMBASSY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA TO BELGIUM. *Declaration on the political partnership for achieving the objectives of the European integration*. Embassy of the Republic of Moldova to Belgium, 2005.

EPP. *Jean-Claude Juncker*. Brussels: EPP, 2014.

Euronews – Interview – Vladimir Voronin. In: *Youtube* [online]. 21. 12. 2007. [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=CQSCPv6v-mQ>

GOVERNMENT OF MOLDOVA. Rethink Moldova: Priorities for Medium Term Development. *Government of Moldova*, 2010.

IDIS. *Nation sample survey: European Union – The great challenge of the Republic of Moldova*. IDIS, 2011.

KUTA, Martin. Moldavsko – referendum a parlamentní volby 2010. *Parlamentní institut*, 2011, 2, s. 1 – 7.

SOLOMARI, Vladimír. The political economy of Moldova. *State University of Moldova*, 2003. Lucerne Conference of the CIS-7 Initiative, s. 1 – 40.

ÚŘAD VLÁDY. *Analýza dopadů Lisabonské smlouvy*. Praha: Úřad vlády, 2010.

VAILLANCOURT, Luc. *The Development of Relations Between Russia and the European Union*. London, 1996. Diplomová práce. University of London, School of Slavonic and East European Studies.

WAY, Lucan. The Informal Politics of Pluralism in Weak States: Moldova in Comparative Perspective. *Pennsylvania State University*, 2011. s. 1 – 29.

Projekt diplomové práce – Vliv zahraniční a sousedské politiky EU na sousední země: případ Moldavska

Úvodní část

Vymezení tématu:

Tématem této diplomové práce je vztah Evropské unie a Moldavské republiky. Země ležící ve složitém geopolitickém regionu, kde se setkávají zájmové sféry Evropské unie a Ruské federace, je sama vnitřně rozpolcena – zatímco část veřejnosti a politické sféry inklinuje k Rusku, existují zde také silné vazby na Evropu, především na Rumunsko, s nímž má své historické vztahy. Složitost moldavské situace dokládá početná ruská diaspora a existence problematického regionu Podněstří, které je de facto nezávislým státem, přestože není mezinárodně uznáváno. Region působí jako významný destabilizační faktor, což je způsobeno hlavně jeho proruskou orientací. Malá země je tak předmětem zájmu obou významných aktérů. Pro posílení vztahů se svými východními sousedy včetně Moldavska spustila EU v roce 2009 projekt Východní partnerství. Přestože celkově je tento projekt často kritizován pro malou aktivitu a efektivitu, spolupráce mezi EU a Moldavskem může být označena jako velmi úspěšná. Prozatímním vrcholem vzájemné kooperace je podpis tzv. asociační dohody, která posunuje dosavadní vztahy na vyšší úroveň.

Zdůvodnění výběru a významu zvoleného tématu:

Důvodů pro zvolení daného tématu je několik. Za prvé, Moldavsko je velmi opomíjeno nejen širokou veřejností, ale také odborníky na mezinárodní vztahy a politologickými odborníky. Země je často zmiňována pouze v souvislosti s mocenským bojem mezi Evropskou unií a Ruskem. Jedním z důvodů pro zvolení tohoto tématu je tedy snaha dostat problematiku Moldavska více do popředí zájmu. Dalším důvodem je častá kritika projektu Východního partnerství. Jedním z cílů práce proto je, přesvědčit se o (ne)efektivitě tohoto programu právě na případu Moldavska, které se jeví jako jeden

z nejperspektivnějších partnerů mezi zúčastněnými státy. A konečně posledním důvodem tohoto výběru je předpokládaný možný budoucí explorační potenciál právě proto, že země není frekventovaným předmětem výzkumu.

Cíle práce a formulace výzkumných otázek:

Hlavním cílem práce je přiblížit čtenáři dynamiku, intenzitu, specifika a v neposlední řadě efektivitu vztahů mezi Evropskou unií a Moldavskem. Jelikož většina aktivit a interakcí mezi těmito dvěma aktéry probíhá v rámci Východního partnerství nebo v důsledku těchto aktivit, bude speciální pozornost věnována právě tomuto projektu. To ovšem neznamená, že další aspekty budou opomenuty. Mezi dílčí cíle diplomové práce patří také nastínění budoucího vývoje na základě získaných informací a, jak bylo zmíněno výše, především zvýšení povědomí o tematice.

Práce by měla odpovědět na několik výzkumných otázek. Výzkumné otázky jsou rozděleny na hlavní a pomocné. Hlavní výzkumná otázka by měla být následující: Do jaké míry je Moldavsko ovlivněno zahraniční a sousedskou politikou EU? Hlavní výzkumná otázka je záměrně položena širěji, aby se doplňovala s pomocnými otázkami, které ji dále rozvíjejí a upřesňují. Dílčí výzkumné otázky jsou následující: Je projekt Východního partnerství zásadním komunikačním a interakčním panelem pro vztahy mezi EU a Moldavskem? Jaké zahraničněpolitické prostředky uplatňuje EU ve vztahu k Moldavsku a s jakou se setkávají odezvou? Jsou vzájemné vztahy kontinuální nebo dochází k výkyvům? Do jaké míry jsou vzájemné vztahy ovlivněny částečnou orientací země na Rusko?

Testovány budou tyto hypotézy:

Nástroje zahraniční a sousedské politiky EU mají výrazný vliv na europeizaci Moldavska.

Sovětská minulost Moldavska významně ovlivňuje současné zahraničněpolitické směřování země.

Předpokládaná metoda zpracování tématu:

Vzhledem k specifické povaze tématu bude práce koncipována jako intrinsitní případová studie. To znamená, že se bude snažit přiblížit tento případ v jeho komplexnosti jako jedinečná studie bez vztahu k obecnější problematice. Komplexnost bude usměrňována a ohraničena výše zmíněnými výzkumnými otázkami a hypotézami. Co se týče povahy a množství dat, budou využity různé druhy kvalitativních i kvantitativních dat v závislosti na sledovaných jevech (viz níže) – v tomto ohledu bude práce pružná. Např. identita moldavského národa a jeho vnímání EU bude dokumentováno a podloženo jak statistickými, tak empirickými daty. V souvislosti se spíše konstruktivistickým zaměřením práce budou informace získávány také prostřednictvím řečových aktů, proslovů, obsahu dokumentů a smluv a v neposlední řadě i implicitních skutečností.

Předpokládaná struktura práce

Text bude následovat klasickou strukturu odborných prací, tzn. – úvod – hlavní část – závěr. Práce bude rozčleněna do čtyř hlavních kapitol a několika dalších podkapitol, jejichž pořadí a počet nemusí být konečný. Přibližná struktura diplomové práce bude tedy následující:

1. Teoretické vymezení práce

1. 1 Teoretické přístupy ke zkoumání vnější politiky EU

Zde budou diskutovány relevantní teorie vztahující se především ke zkoumání vnější dimenze EU, potažmo teorie vztahující se k postavení EU v mezinárodních vztazích – tzn. – EU jako stát?, EU jako sui generis?, atd. Sekce bude reflektovat současnou debatu mezi racionalisty a konstruktivisty, přičemž na vztahy mezi EU a Moldavskem bude pohlíženo především z perspektivy sociálního konstruktivismu. To znamená, že budou zkoumány především jevy jako konstruovaná identita aktérů, logika vhodnosti, kondicionalita a asymetričnost vztahu mezi EU a asociovanou zemí/zemí účastníci se Východního partnerství, role EU ve stanovování hodnot a norem vůči třetím zemím atd. Předpokladem je, že konstruktivismus může být vhodnou meta-teorií, která dokáže postihnout celistvost evropsko-moldavských vztahů. Jádrem této úvahy jsou proměny a transformace kolektivních identit obou aktérů – po skončení studené války a po východním rozšíření v roce 2004, kdy se změnilo vnímání EU jako čistě západoevropské organizace a zároveň vnímání Moldavska jako země náležející pouze do ruské ‚východní‘ sféry vlivu. Tato změna kontextu tedy otevřela prostor pro nové možnosti vzájemné kooperace a do budoucna i pro přistoupení Moldavska k EU.

1. 2 Vnější dimenze Evropské unie

Tato sekce se zabývá popisem zahraničněpolitického aparátu Unie – nejedná se tedy o centralizovaný systém, je zde několik úrovní (např. Společná zahraniční a bezpečnostní politika, Evropská služba pro vnější činnost, Východní partnerství, případně individuální zahraniční politika vlivných členů EU, atd.)

1. 3 Nástroje vnější politiky EU

Zde budou specifikovány prostředky vnější politiky EU. Také bude upřesněno, jaké z těchto prostředků jsou relevantní pro případ Moldavska a – tím pádem – na které se bude práce obzvláště zaměřovat a sledovat je ve vzájemných vztazích

2. Historicko – politický vývoj Moldavska

Zde bude stručně nastíněn vývoj Moldavska jak v rámci SSSR, tak v post-sovětské éře až do dnešní doby.

2. 1 Moldavsko jako součást Sovětského svazu

2. 2 Moldavsko po rozpadu Sovětského svazu

3. Projekt Východní partnerství

3. 1 Vznik a vývoj VP

Tato část pojednává o vývoji Východního partnerství včetně jeho zárodků v nedaleké minulosti do dnešní doby.

3. 2 Fungování VP

V této podkapitole budou představeny některé principy fungování a struktura Východního partnerství.

4. Vzájemné vztahy EU a Moldavska

Tato kapitola se dá označit jako jádro práce, protože se zabývá přímo výzkumnými otázkami.

4. 1 Vztahy EU a Moldavska v devadesátých letech

Pojednává o vzájemných vztazích v období konstitucionalizace a stabilizace obou aktérů

4. 2 Vztahy EU a Moldavska 2000 – 2009

Tato podkapitola je účelově časově ohraničena a slouží jako překlenovací – věnuje se vzájemným vztahům v období nedávné minulosti, kdy však ještě neexistovalo Východní partnerství

4. 3 Vztahy EU a Moldavska 2009 – dosud

Věnuje se aktuální oboustranné kooperaci v rámci VP ale i mimo něj, včetně nedávných významných událostí jako je např. uzavření asociační dohody.

Seznam literatury a dalších zdrojů

Monografie k tématu či k předpokládané metodě:

WHITE, Brian. *Understanding European Foreign Policy*. London: Palgrave Macmillan, 2001. 208 s. ISBN 978-0333949894.

KING, Charles. *The Moldovans: Romania, Russia, and the Politics of Culture*. Stanford: Hoover Institution Press, 1999. 304 s. ISBN 978-0817997922.

LAÏDI, Zaki. *EU Foreign Policy in a Globalized World: Normative Power and Social preferences*. London: Routledge. 2008. 214 s. ISBN 0-203-92740-0.

DANNREUTHER, Roland. *European Union Foreign and Security Policy: Towards Neighbourhood Strategy*. London: Routledge, 2004. 240 s. ISBN 0-203-30085-8.

DAWISHA, Karen a Bruce PARROT. *Democratic Changes and Authoritarian Reactions in Russia, Ukraine, Belarus and Moldova*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. 408 s. ISBN 9780521597326.

CHRISTIANSEN, T., K. JORGENSEN a A. WIENER, eds. *The Social Construction of Europe*. London: Sage Publications, 2001. ISBN 0 7619 7264 1.

SCHIMMELFENNIG, Frank a Ulrich SEDELMAIER, eds. *The Politics of European Union Enlargement*. London: Routledge, 2005. ISBN 0-203-00872-3.

BOENING, A., J-F. KREMER a A. van LOON, eds. *Global Power Europe – Vol. 2: Policies, Actions and Influence of the EU's External Relations*. Heidelberg: Springer, 2013. ISBN 978-3-642-32415-4.

BOENING, A., J-F. KREMER a A. van LOON, eds. *Global Power Europe – Vol. 1: Theoretical and Institutional Approaches to the EU's External Relations*. Heidelberg: Springer, 2013. ISBN 978-3-642-32411-6.

CLIVE, Archer. *The European Union*. London: Routledge, 2008. ISBN 0-203-02972-0.

DE WAELE, Henri. *Layered Global Player: Legal Dynamics of EU External Relations*. Heidelberg: Springer, 2011. ISBN 978-3-642-20603-0.

LUCARELLI, Sonia a Ian MANNERS, eds. *Values and Principles in European Union Foreign Policy*. London: Routledge, 2006. ISBN 0-415-37136-8.

VADUVA, Sebastian a Andrew THOMAS, eds. *Geopolitics, Development, and National Security: Romania and Moldova at the Crossroads*. Heidelberg: Springer, 2015. ISBN 978-3-319-12684-5.

Články ve vědeckých časopisech:

LAVENEX, Sandra a Frank SCHIMMELFENNIG. EU democracy promotion in the neighbourhood: from leverage to governance? *Democratization* [online]. 2011, 18 (4). Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13510347.2011.584730>

DOČEKALOVÁ, Pavla. Politický systém Podněsterské moldavské republiky: autoritářský režim v podmínkách de facto státu. *Acta Politologica*, 2011, 3, 2, s. 145 – 162.

THIM, Michal. Východní partnerství: světlo na konci tunelu východní politiky EU? *Mezinárodní politika*, 2009, 23, 4, s. 4 – 5.

GOMBOS, Lubomír. Moldavsko: Hledání národních zájmů. *Mezinárodní politika*, 2004, 28, 5, s. 20 – 21.

CROMBOIS, Jean. The ENP and EU Actions in Conflict Management: Comparing between Eastern Europe and the Maghreb. *Perspectives*, 2008, 16, 2, s. 29 – 52.

SCHUNZ, Simon. How to Assess the European Union's Influence in International Affairs: Addressing a Major Conceptual Challenge for EU Foreign Policy Analysis. *Journal of Contemporary European Research*, 2010, 6, 1, s. 22 – 42.

NIEMANN, Arne a Tessa de WEKKER. Normative power Europe? EU relations with Moldova. *European Integration online Papers* [online]. 2010, 14 (14). Dostupné z: <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2010-014.pdf>

BEHENSKÝ, David a David ŠANC. Podněstří – kvazistátní struktura na politické mapě Evropy. *Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni* [online]. 2011. Dostupné z: <https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/handle/11025/6328/Behensky.pdf?sequence=1>

POPESCU, Nicu. The EU and South Caucasus: learning lessons from Moldova and Ukraine. *Journal of Foreign Policy of Moldova* [online]. 2006. Dostupné z: <http://georgica.tsu.edu.ge/files/04-Foreign%20Affairs/02-EU/Popescu-2006.pdf>

LAAR, Mart. Escape from Moscow. *Journal of Foreign Policy of Moldova* [online]. 2007. Dostupné z: <http://www.ceeol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=608145ae-232d-49c1-a0b3-e8ab27fe5213>

CIHELKOVÁ, Eva. Evropská politika sousedství: nástroj budování prostoru bezpečnosti, stability a prosperity? *Současná Evropa*, 2011, 15, 2, s. 47 – 73.

SCHIMMELFENNIG, Frank a Ulrich SEDELMAIER. Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe. *Journal of European Public Policy*, 2004, 11, 4, s. 669 – 687.

Prameny a ostatní zdroje:

MONTEANU, Igor. *Political Review and Parties Recommendations Legislation for Reform in Moldova*. Chisinau: IDIS "Viitorul". 2010. 256 s. ISBN 978-92-9234-782-6

CENUSA, Denis. The challenges facing Moldova on its path to Europe. In: HUG, Adam. *Trouble in the Neighbourhood? The future of the EU's Eastern Partnership*. London: The Foreign Policy Centre. 2015, s. 41 – 46.

GLOBAL EUROPE CENTER. *GEC Survey Brief – Moldova's Values Survey: 'Widening a European Dialogue in Moldova'*. Canterbury: University of Kent, 2014.

CHIRILA, Victor. *Why a Strategic Partnership between Moldova and Russia Is Not a Realistic Option?* Chisinau: APE, 2014.

EMERSON, Michael a Nicu POPESCU. *European Neighbourhood Policy Two Years on: Time indeed for an "ENP plus"*. CEPS [online]. 2007. Dostupné z: <http://aei.pitt.edu/7363/2/7363.pdf>

DURA, George. EU membership gives Romania new opportunities in its relations with Moldova. *Journal of Foreign Policy of Moldova* [online]. 2007. Dostupné z: <http://aei.pitt.edu/11621/1/1466%5B1%5D.pdf>

BUȘCANEANU, Sergiu. *How Far Is the European Neighbourhood Policy a Substantial Offer For Moldova?* Leeds: The Association for Participatory Democracy, 2006.

BENEDYCZAK, J., L. LITRA a K. MROZEK. *Moldova's success story – The visa free regime with the EU one year on*. Warsaw: Stefan Bathory Foundation, 2015. ISBN 978-83-62338-55-9.

BOONSTRA, Jos a Natalia SHAPOVALOVA. *The EU's Eastern Partnership: One year backwards*. Madrid: FRIDE, 2010.

ROGERS, Joshua. *The Moldovan Identity Crisis: A Young State, an Old Nation, and the Search for a National Identity*. Minneapolis: University Honors Program Theses, 2014.

APE. *The foreign policy of the Republic of Moldova (1998 – 2008)*. Chisinau: CARTDIDACT, 2010. ISBN 978-9975-4001-6-9.